

Helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odborna za
ljudska prava
u Srbiji

broj 147-148 • januar-februar 2011 • godina XVI

Evropski potencijal Srbije

- Hrabrija i maštovitija strategija
- Performans za narod ili performansa za Evropu
- Kriza institucija kao kriza identiteta
- Odgovornost i ograničenja

i još:

Džefri Najs o Srebrenici

**Lažna smrt evropskog
multikulturalizma**

Ogled o zlu

- Odbrana Ćosićeva i
Hajdegerovi poslednji dani

Sadržaj

uvodnik

Hrabrija i maštovitija strategija..... 3

Piše: Sonja Biserko

Evropski potencijal Srbije

Performans za narod
ili performansa za Evropu 5

Piše: Mijat Lakićević

Kriza institucija kao kriza identiteta . 7

Piše: Nikola Samardžić

Odgovornost i ograničenja.....10

Piše: Vladimir Gligorov

Tvrdekorni obaveštajci..... 14

Piše: Zoran Dragišić

Višegradske pouke za Zapadni Balkan

Tragično nerazumijevanje konteksta 18

Piše: Davor Gjenaro

Zapadni Balkan i EU

Demokratska stabilizacija.....22

Piše: Nenad M. Ilić

Povodom jedne knjige

Ko je sve odgovoran za Srebrenicu .24

Piše: Džefri Najs

Verska služba u Vojsci Srbije

Molitva ili forsirana klerikalizacija ..29

Piše: Stipe Sikavica

Sandžak

Ni više poziva ni manje jedinstva ... 31

Piše: Safeta Biševac

Srbi u regionu

Nastavak instrumentalizacije.....34

Piše: Vojislava Vignjević

Istraživanja

Upotreba i zloupotreba istorije35

Piše: Bojana Oprijan Ilić

Trogodišnjica kosovske nezavisnosti

Proslava u sumornoj atmosferi38

Piše: Baškim Hisari

Ogled o zlu

Obrana Čosićeva
i Hajdegerovi poslednji dani..... 40

Piše: Zoran Janjić

Restitucija

Posmatrači nepravde i zločina.....45

Piše: Slobodanka Ast

Evropska previranja

Lažna smrt multikulturalizma.....48

Piše: Lidija Klasić

Korumpirana Rusija

Neokaljani Putin..... 50

Piše: Petar Popović

Nova izdanja

Drugačije čitanje istorije Srbije.....52

Piše: Latinka Perović

Omaž jednom prijateljstvu

Kineski kišobran i partijski drugovi .55

Piše: Pavel Domonji

Obrazovanje

Ne vredajmo prave fakultete56

Piše: Srđan Jovanović Maldoran

Naše aktivnosti

Malo znanja puno diskriminacije ..59

Piše: Jelena Mirkov

Kutak za kulturu

Iščežli biciklist 60

Piše: Bora Čosić

Povelja na licu mesta

Poslednji taoci 61

Piše: Gordana Perunović Fijat

Umesto eseja

„Dobro mama...“64

Piše: Nenad Daković

NK Hajduk i ja

Najbolji na svitu i okolici.....65

Piše: Ivan Mrđen

Iz osmanske baštine

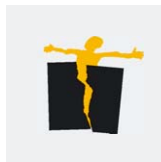
Sijaset.....67

Piše: Olga Zirojević

Naša pošta

Jugoslaviju su razbile naci-elite.....68

piše: Rade Vukosav

Helsinki povelja – glasilo Helsinškog odbora
za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195

adresa: Rige od Fere 20, Beograd;

tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;

e-mail: povelja@eunet.rs

Internet izdanje: <http://www.helsinki.org.rs>

Uredivački odbor: Sonja Biserko, Latinka Perović, Seška Stanajlović,
Olivera Milosavljević, Izabela Kisić; Glavni urednik: Seška Stanajlović;

Oblikovanje i slog: Ivan Hrašovec; Štampa: Zagorac, Beograd

Ovaj dvobroj Helsinki povelje štampan je
zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog komiteta

PIŠE: SONJA BISERKO

Hrabrija i maštovitija strategija

Socijalne revolucije u arapskom svetu promenile su međunarodni kontekst i prioritete međunarodne zajednice. I SAD i EU imaju razlog da brinu kakav će epilog tamo biti. Opravdani bes građana tih zemalja, međutim, otvara i ključno pitanje tranzicije tamošnjih društava, kao i realne mogućnosti za demontažu autokratskih režima. Osim potencijala koje u sebi nosi sama pobuna u arapskim zemljama, od posebnog značaja će biti i ponašanje međunarodne zajednice, posebno EU i SAD.

Takav splet okolnosti u islamskim zemljama ponovo stavlja Balkan u fokus EU. Prioritet je svako bezbednosna situacija Zapadnog Balkana koji je, posle gotovo dve decenije, pred totalnim krahom. Makedonija je pred pucanjem, Kosovo se bori da uspostavi kredibilnu vladu, kao i Bosna, gde je to izraz duboke unutrašnje krize. Aktuelna srbijanska vlada je ušla u kritičnu situaciju koja otvara mogućnost prevremenih izbora. Postavlja se pitanje, između ostalih, i da li je EU adekvatno reagovala na raspad Jugoslavije i da li je njena politika rešila probleme koji se sada otvaraju na svim krajevima sveta, pa i u islamskom. Zabrinjava činjenica da ni posle 20 godina aktivnog prisustva na Balkanu nove države, poput Bosne, Kosova i Makedonije nisu konsolidovane, pre svega zato što nije bilo sveobuhvatnog pristupa i što nisu definisani principi i norme na kojima danas Balkan počiva.

Pristajanje na isključivo etnički princip poništilo je dostignuća Balkana u prethodnom periodu. Izjave Angele Merkel i Džejmisa Kameruna da je multikulturalnost propala, svedoči i o tome da još uvek nije jasno na kom će konceptu Evropa počivati. Građanski model na kome je do sad počivala, kao i svi ostali

modeli, dosegao je svoje limite. Da bi postao legitiman potrebno je uvažiti neke činjenice i proširiti njegovu legitimacijsku osnovu. Preispitivanje koncepta, vrednosti i strategije postoji, ali se odgovori očigledno sporo pronalaze. Tranzicija od bipolarizma ka multipolarnom svetu pokreće sve strahove SAD i EU od gubljenja stečenih pozicija, ali i napore da se održi bar donekle liberalni internacionalizam.

Zato se za EU postavlja ključno pitanje: da li će ostaviti Balkan lokalnim političarima i njihovim razornim politikama, ili će ubrzati, s obzirom na nove okolnosti, kandidaturu za članstvo svih zemalja Zapadnog Balkana.

Srbija kao centralna zemlja u tom regionu i kao strateški interes EU uživa najveću pažnju. Imajući u vidu njene (ne)stabilizacione potencije nije iznenađujuće to što EU stalno daje prednost Srbiji, često i na štetu njenih suseda. Postavlja se pitanje, kakva strategija može iznedriti zadovoljavajući rezultat i za Srbiju i za region.

Srbija još uvek nije našla svoje pravo mesto u regionu, jer nije prihvatila novu realnost i jer svoje prioritete oslanja na poraženu politiku i ciljeve. Javna debata je opterećena neproaktivnim raspravama o Kosovu, kao i ambivalentnim odnosom prema Bosni i Hercegovini, pre svega, ali i prema Hrvatskoj. Njena spoljna politika odražava dezorijentaciju na unutrašnjem planu, jer se ogromna energija i resursi troše na izgubljene bitke. Posebno je karakteristična dihotomija u pogledu njenog odnosa prema evroatlantskim integracijama i Rusiji. Dugotrajnost takve politike pokazuje odsustvo valjane analize međunarodne i

regionalne situacije, a time i odsustvo stvarne vizije o budućnosti Srbije.

Aktuelna srbijanska vlada ostvarila je svoj maksimum: Sporazm o stabilizaciji i pridruživanju, dobijanje „belog šengena“, hapšenje i izručenje Radovana Karadžića, predavanje aplikacije za kandidaturu za članstvo u EU i popunjavanje Upitnika Evropske komisije. Aktuelna vlada je donela relevantne zakone za brojne oblasti, ali je malo ili vrlo malo ostvarila na njihovoj realizaciji. Ekonomska i socijalna situacija otvara mnoga pitanja za obične građane, pre svega egzistencijalna. Vlada je malo učinila na preobražaju Srbije u modernu državu. Ustav iz 2006, izrazito antimoderan, nije promenjen, niti je pripremljen plan decentralizacije Srbije, mada se o tome dosta govori. Zahtevi unutrašnjosti se povećavaju što je pokušao iskoristiti Mlađan Dinkić kao platformu za sledeće izbore. Međutim, tako improvizovan koncept može dovesti i do raspada Srbije.

Najproblematičniji su, međutim, odnosi Srbije sa regionom. Mada je tokom 2010. godine došlo do veoma intenzivnih kontakata na visokom nivou u regionu, ipak je bilans i dalje nepovoljan. To se pre svega ogleda u nizu slučajeva koji jasno ilustruju odnos Srbije prema susedima. To je rezultat politike koja je u kontinuitetu sa Miloševićevom (drugim sredstvima), ali pre svega i rezultat neprihvatanja nove realnosti i novih granica i posebno odnosa prema prošlosti iz devedesetih. Predstojeći popis stanovništva u regionu (april 2011) ogolio je i neke pretenzije da se, na primer, Crna Gora i dalje percipira kao privremena tvorevina. Upadljiva je aktivnost SPC uoči popisa sa idejom da se obezbedi što veći broj Srba u Crnoj Gori. Računa se na fluidni identitet Crnogoraca, ali se ispušta iz vida činjenica da se crnogorska država konsolidovala i da se kreće ka NATO i EU brže od Srbije.

Slučaj Tihomira Purde ilustruje ambivalenciju prema Hrvatskoj - od neprijatelja do poželjnog partnera. Slučaj Purda koji je priznanje o navodnom zločinu dao pod pritiskom i torturom, otvara i pitanje logora u Srbiji iz devedesetih, što je potpuno potisnuto iz kolektivne svesti u Srbiji. Instrumentalizacija izbeglica iz Hrvatske u vezi sa povratkom je takođe neubedljiva upravo sa stanovišta tih Srba, jer se njihov povratak opstruirao i od strane Beograda, kako bi se etnički konsolidovala Vojvodina i neki drugi multietnički „džepovi“ Srbije. Ipak, najveći problem i dalje ostaje Bosna, jer pretenzije

prema njoj ostaju nepromenjene. Republika Srpska se tretira kao država, odvojeno od BiH.

Zapadni Balkan ima respektabilne potencijale, veće od onoga što je vidljivo, jer su zarobljeni ili blokirani mrežom kriminala, korupcije i neodgovornosti. Postavlja se pitanje, da li u takvim okolnostima treba insistirati na kriterijumima koje region nije u stanju da primeni bez podrške EU. Dve decenije pogubne politike devastirale su demokratske potencijale. Sada se kao prioritet postavljaju isključivo ekonomska i socijalna pitanja za koje nema ni sredstava ni političke volje. Politički sistem u zemljama Zapadnog Balkana obeležen je fasadnom demokratijom kao osnovnom karakteristikom, koja na papiru uvažava sve standarde i kriterije. Međutim, njihova implementacija je stvar političke kulture, tolerancije i pluralizma. Za to treba hrabrija, maštovitija i razrađena strategija EU, umesto one koja isključivo saraduje sa vladama zanemarujući potrebe društva. Često se išlo i na to da se učutkaju čak i konstruktivni kritičari stanja, u ime navodne stabilnosti. To je prethodno bio slučaj sa (kritikom) Vojislava Koštunice, a polako počinje da biva i sa Borisom Tadićem.

Boris Tadić i Demokratska stranka jesu najviše što Srbije može na dugom tranzicionom putu, ali i oni moraju imati svest o tome da bez unutrašnjeg pritiska i zahteva javnosti za demokratizacijom nema pomaka. U suprotnom biće pod stalnim pritiskom tajkuna, organizovanog kriminala i konzervativnih antievropskih snaga.

Mobilisanje energije građana za preuzimanje odgovornosti u rešavanju egzistencijalnih problema, može sprečiti njihovo eventualno rešavanje na ulici, do čega je došlo u Tunisu, Egiptu, Libiji...

Davanjem statusa kandidata Srbiji (a i drugim zemljama regional) pristupni fondovi, neophodni za ostvarivanje njenih strateških interesa postali bi dostupni; to važi i za svaku pojedinačnu zemlju u regionu. Pri tome je važno da se evropske ideje i koncept na pravi način približe svakom građaninu. Samo tako može se očekivati njihov instinski angažman u evropeizaciji zemlje. To nije jednostavno, jer i sama Evropa presipituje sopstveni koncept, ali je svakako važno prihvatiti neke osnovne postulate kao što su pravna država, ljudska prava i pluralnost. Najvažnije je svakako da Balkan dobije osećaj pripadnosti istom civilizacijskom krugu unutar koga može tražiti rešenja za sve svoje strateške interese.

Performans za narod ili performansa za Evropu

PIŠE: MIJAT LAKIČEVIĆ

Glavni razlog zbog koga velika svađa u vladajućoj koaliciji nije okončana padom vlade leži u tome što je za Borisa Tadića i Demokratsku stranku status kandidata Srbije dobio, takoreći sudbinski značaj. Doduše, ta mogućnost - da vlada padne - u času kad ovaj tekst odlazi u štampu (kraj februara) još nije definitivno otpala, ali sve ukazuje na to da se nakon uklanjanja „remetilačkog faktora“, zvanog Mladen Dinkić, situacija na političkoj sceni Srbije smiruje. Dokle će to da traje nije baš sasvim izvesno i razna su iznenađenja tu još moguća, ali (bar trenutni) epilog najdublje krize ministarskog kabineta Mirka Cvetkovića od kad je formiran, navodi na zaključak da je Evropska unija postala cilj svih ciljeva. U stvari, sve manje je to cilj, a sve više sredstvo da se sačuva vlast, odnosno argument i adut u predstojećoj izbornoj kampanji (koja je zapravo odavno počela), ali Evropa je postala glavna tema. Istina, zasluge za to više pripadaju opoziciji, tačnije Srpskoj naprednoj stranci, koja je prihvatila evropsku retoriku i postala maltene, najglasniji zagovornik evropske agende.

To nije loše. Ali, nije ni naročito dobro. Nije loše, jer najzad među najvećim strankama neće biti podele oko pitanja da li ili ne u Evropu, već oko toga, kako i s kim, tj. ko to može brže i bolje da izvede. To je za Srbiju napredak.

S druge strane, nije dobro, jer je u međuvremenu na „evropskom putu“ učinjeno mnogo pogrešnih koraka, koji će to putešestvije, bez obzira na volju i sveopštu želju - a niti je prva tako jaka niti je druga tako opšta - otežavati.

Dinkić je otišao, problemi su ostali. Priča o vladi je bitna, jer kao što menadžemnet jednog preduzeća predstavlja njegovu slabost ili snagu u borbi sa svakodnevnim problemima, a posebno u kriznim vremenima, tako i od vlade jedne zemlje zavisi da li će ona, zemlja, uspeti da uradi ono što se od nje očekuje i što sama sebi postavlja kao zadatak. U slučaju Srbije i njenog priključenja Evropskoj uniji to ima poseban značaj. Jer, ma koliko da „objektivno“, tj. kad se u obzir uzmu takozvani makroekonomski podaci, ona ne stoji tako sjajno (mada, ponekad, u poređenju sa drugima,

ne stoji ni tako loše), pogled na tzv. „subjektivne faktore“, to jest političko i državno rukovodstvo, i njihovu sposobnost da učine ono što je potrebno, perspektive Srbije čini još sumornijim. Ili, nešto drugačije rečeno, bez obzira koliko kvantitativni pokazatelji bili nepovoljni, kvalitativni zabrinjavaju još više.

Najpre o prvom. Najbolje što je Srbija u poslednjih godinu-dve dana, tj. od početka krize napravila, tiče se bruto domaćeg proizvoda, a najgore - zaposlenosti. Pre dve godine, kada je kriza bila na vrhuncu, Srbija je imala najmanji pad bruto domaćeg proizvoda (četiri odsto), lane je uspela da se svrsta u retke zemlje koje su ostvarile rast (1,5-2 odsto), dok se ove godine očekuje rast od oko 3,5 odsto. U tom pogledu Srbija je najbolje prošla, jer je doživela najmanji pad, odnosno najbrže je krenula putem oporavka. Ali - i ta medalja ima svoju drugu stranu - to je više posledica njene opšte nerazvijenosti, niske potrošnje (BDP Srbije po stanovniku među najnižima je u regionu) i, posebno, privredne zatvorenosti, zbog čega je smanjivanje svetske trgovine i tržišta nije naročito pogodilo. Uprkos relativno povoljnom kretanju bruto domaćeg proizvoda, nezaposlenost je rapidno rasla. Krajem prošle godine stopa nezaposlenosti je dostigla 20 odsto što je najviše u regionu. Prema podacima državnog Zavoda za statistiku od početka krize bez posla je ostalo oko 400.000 ljudi, od čega polovina u svojoj ekonomiji.

Srbija je u prošloj godini povećala izvoz gotovo za četvrtinu što je nesumnjivo hvale vredan uspeh (dostigao je 7,4 milijarde eura), a s obzirom da je uvoz povećan za 10 odsto (iznosio je 12,6 milijardi eura) povećana je i pokrivenost uvoza izvozom (sada je 58,5 odsto, bila je 52 odsto). Ali, izvoz Srbije je i dalje veoma mali. Učešće izvoza u bruto domaćem proizvodu Srbije iznosi skromnih 27 odsto, dok je u Bugarskoj 47 odsto, Makedoniji 35, Hrvatskoj 37, da ne pominjemo Sloveniju (61 odsto), Slovačku (64) ili Mađarsku (75 odsto).

Jedna od stvari kojima se Srbija do skoro hvalila bio je relativno mali spoljni dug. U poslednjih godinu-dve, međutim, brzo je rastao i dostigao 23 milijarde

aura, što je više od 70 odsto bruto domaćeg proizvoda. To je još daleko od grčkog ili irskog scenarija, ali je tendencija zabrinjavajuća. Tim pre što ubrzano raste i javni, tj. državni dug, kako spoljni, tako i (narочito) unutrašnji. Ovaj drugi, jer se država, radi pokrića budžetskog deficita, sve manje zadužuje u inostranstvu, a sve više kod kuće (prodajom na tržištu dužničkih hartija, tzv. trezorskih zapisa). O tome svedoči podatak o brzini rasta sredstava koja se u budžetu izdvajaju za vraćanje dugova (2008, ona su iznosila 14 milijardi dinara, prošle 35 milijardi, a ove godine je za te namene planirano da se potroši 46 milijardi dinara). Sveukupno, pak, javni dug beleži ubrzani rast. Krajem prošle godine iznosio je 38,5 odsto BDP, što je bilo oko šest procentnih poena više nego krajem 2009, a procenjuje se da će sa ovakvom dinamikom zaduživanja, javni dug već u 2011. godini premaši Zakonom (o fiskalnoj odgovornosti) propisanih 45 odsto bruto domaćeg proizvoda.

Konačno, po inflaciji Srbija je već godinama najgora u regionu. Godišnji rast cena nikad nije bio ispod šest odsto (što je duplo više nego u evropskim zemljama), a često je, svake druge godine praktično, bio iznad deset odsto.

Kad se, dakle, ovih pet merila - inflacija, zaposlenost, zaduženost, konkurentnost (izvoz) i bruto domaći proizvod - ekonomskih performansi jedne zemlje uzme u obzir, praktično po svakom od njih Srbija spada među najgore. Odnosno, kad nije baš na poslednjem mestu, onda su iza nje Bosna ili Albanija. Uostalom, o ekonomskim performansama jedne zemlje prenatno govori njen kreditni rejting. A kad je o Srbiji reč, ona već dugo ima rejting BB minus (na skali od AAA do D) što se ne smatra investicionim nego špekulativnim nivoom. Tako nizak kreditni rejting označava visok rizik zemlje što, prirodno ima za posledicu da odbija, ili makar ne privlači prave, kvalitetne i dugoročne investitore, već špekulante. To, opet, podiže kamatne stope po kojima se i država i preduzeća mogu zadužiti, što onda otežava investicije i razvoj, smanjuje konkurentnost privrede i tako u krug.

Kreditni rejting odraz je države. Posledica ekonomske (i ne samo ekonomske, ali to je druga tema) politike. Država Srbija i (ekonomska) politika koju ona vodi ne ulivaju poverenje investitorima. Nismo se ni trudili, osim deklarativno, mnogo da ih privučemo. Više su dolazili sami, na talasu svetske konjunktore. Kad se situacija promenila, kad je nastupila kriza i investicije su presahle. Oporavak svetske

privrede i rast investicija, međutim, nije vratio investitore u Srbiju. Prošle godine su, naime, investicije na globalnom nivou bile iste kao 2009. godine (oko 1100 milijardi dolara) dok su u Srbiji pale za oko 40 odsto (bile su oko 900 miliona USD).

Za povratak investitora potrebno je njihovo uverenje da je Srbija stabilna i prosperitetna zemlja u kojoj će uloženo moći da se vrati. Da će to biti zemlja sa dugoročnim održivim razvojem. Srbija, međutim, ne odaje takav utisak. Da bi do toga došlo potrebno je da ona promeni svoju razvojnu filozofiju. Odnosno, potrebna je, kako to ekonomisti vole da kažu, promena ekonomskog modela. Taj „model“ do sada je karakterisao život na kredit u svakom smislu, kao i reči: potrošnja onoga što nije zarađeno, kupovina uvozne robe, skromno investiranje, a i to dobrim delom neproduktivno, tj. u nekretnine i finansijske usluge. Takav način života, pak, kao što oni gorenavedeni (makro) ekonomski podaci pokazuju, više nije održiv, došao je do svog kraja, „gotov(o) je“.

Novi ekonomski model podrazumeva, u najkraćem, manju potrošnju i veće investicije, i to pre svega u industriju. I to u industriju spremnu i sposobnu za izvoz. Propast srpske industrije gotovo je epskog karaktera. Učešće prerađivačke industrije u bruto domaćem proizvodu palo je sa 18 odsto (2001), na 13 odsto 2009. godine. Broj zaposlenih prepolovljen je: sa 620.000 2001, na 320.000 prošle godine. Najporaznije, ipak, deluje podatak da ukupna industrijska proizvodnja još nije dostigla ni polovinu one od pre 20 godina. A ni to što se proizvodi nije baš na nekom nivou. Čak 90 odsto preduzeća pripada tehnološki nisko i srednje nisko opremljenim privrednim sektorima. Srbija praktično, uopšte i nema industrijski proizvod. Gro njenog izvoza čine sirovine: čelik, pšenica, kukuruz, voće, šećer... Reindustrijalizacija je, dakle, ključna reč za budućnost Srbije.

Priča o novom ekonomskom modelu, međutim, nije počela od juče. Ima, evo, već godinu i po dana kako se ta tema razvlači po medijima. Oko toga postoji potpuna saglasnost među ekonomistima, a i među ministrima. Ali, dalje se od toga nije odmaklo. A, po svoj prilici i neće, iako je premijer Cvetković najavio kako će posle odlaska ministra ekonomije Vlada mnogo bolje da radi. S obzirom da su (pred) izborne, i ova i naredna godina za tu stvar biće izgubljene. I to je ono što od Vlade Srbije pravi više performans za narod, nego performansu za Evropsku uniju. A što Srbiju od Unije udaljava, stekla ona (Srbija) ili ne, do kraja godine status kandidata.

Kriza institucija kao kriza identiteta

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Posmatrana u opštoj evropskoj stvarnosti, u kategorijama i standardima toga vremena, Srbija je na početku XX veka raspolagala većim demokratskim i integrativnim kapacitetima nego danas, na početku XXI veka. Jugoslovenske elite sticale su solidno evropsko obrazovanje. Znanje i iskustvo unosile su u izgradnju novih institucija. Veliki, imperijalni sistem postavljen na osnovama apsolutističkog prosvetiteljstva, austrijska monarhija otkrivala je značajne inkluzivne karakteristike. U to vreme uspostavljene institucije, infrastruktura, sistem vrednosti, bez obzira da li su bili na habzburškoj ili na srpskoj strani, stvarane su da dugo traju. Korupcija, obesmišljavanje ili potpun diskontinuitet odigrali su se u epohama sasvim novim. Za njihovo uništenje takođe su bile odgovorne nove političke i intelektualne generacije koje u takvom ponašanju nisu imale presedan.

Srbija je u prvoj deceniji XXI veka ostala u raskoraku između nedavne prošlosti i neposredne budućnosti. Ljubomorno i brižljivo su očuvane stare nedoumice, koje su pripadale davno prošlom vremenu. Ponovo se uzgajaju iracionalni, antimoderni mitovi. Očigledna su društvena, obrazovna i intelektualna ograničenja sistema u celini. Slojevi radikalizma, komunizma i klerikalizma su se u međuvremenu stopili u jedinstvenu ideološku masu, u dominantan politički mentalitet. I jedno opšte osećanje, ujedno, i izuzetnosti i beznađa.

Srbija u prethodnoj deceniji nije uspela da postigne demokratski, evropski i evroatlantski konsenzus. Otpori integraciji, modernizaciji, evropeizaciji i globalizaciji mobilisali su, u jedinstvenom frontu, sve strukture tradicionalnih elita, komunističkih, nacionalističkih i klerikalnih, sa uporištem u prostranoj društvenoj osnovici siromašnih, neobrazovanih i zbuđenih tranzicionih gubitnika. Supstanca novoga srpskog radikalizma je u spoju levičarskog socijalnog populizma i neoljotičevskog kleronacizma, i gotovo u potpunosti odgovara profilu savremenih antiglobalističkih pokreta i autokratskih režima. Taj radikalizam, pri tom, ostaje ukorenjen u malom seoskom posedu, u malom, palanačkom duhu i skućenoj provincijalnoj političkoj filozofiji.

Politička arhitektura savremene Srbije otkriva složenu strukturu siromašnog, neobrazovanog, neprosvećenog ruralnog, ili polururalnog društva, palanačkog i prigradskog proletarijata, i utučenu, potištenu, obeshrabrenu građansku klasu koja se povlaču u pasivnost, nacionalizam ili religiju. Srpsko društvo je duboko frustrirano

nacionalnim porazima i poniženjima s kraja XX veka. Ono ih intimno vezuje za sopstvena osećanja i uverenja, mada su posledica organizovanog zločinačkog poduhvata čije je i samo srpsko društvo naizgled kolateralna žrtva. To društvo je gotovo instinktivno svesno svojih radnih, intelektualnih i poslovnih nekompetencija. Ono strahuje od otvaranja granica, od tržišne i idejne proma-
je, od političkog provetrevanja, od osnovnih vrednosti demokratije i kapitalizma. U kontekstu tih vrednosti, kad se uzmu u obzir uporedo sa svim prednostima evropske integracije, koje se obično napominju, podrška evropskoj integraciji je sigurno manja od polovične.

U prilikama koje se sporo menjaju, jer je politika uslovljena stanjem opšte nacionalne kulture i osnovnom socijalnom stratifikacijom, srećna okolnost za Srbiju upravo je u potrebi vladajućeg sloja da se, pred alternativom ekonomskog kolapsa, oslanja na evropske i svetske finansijske institucije. I da svoje profite sklanja u zapadne banke. Za Srbiju je u tom smislu povoljna i njena regionalna stvarnost. Izuzimajući BiH, Kosovo i Albaniju, gde takođe ne postoji jasan evropski i demokratski konsenzus, ali to nisu sfere iz kojih dopiru uverljivi politički uticaji, susedi Srbije su već integrisani, ili su na dobrom putu, kao Hrvatska, možda i Makedonija. Od izuzetne je strateške važnosti integracija Rumunije i Bugarske, čime je institucionalno reformisan veliki deo istočne Evrope koji je

pripadao sovjetskom lageru. Te zemlje su, sa Grčkom i Kiprom, takođe primer da su istočno-pravoslavne kulture u stanju da prihvate i vremenom dostižu standarde evropske demokratske civilizacije. Za Srbiju i njena predubedenja, mitove i materijalističku hipokriziju, sve su to veoma podsticajni presedani.

Nekad su važni i događaji koji su kolokvijalni. Odluka premijera Cvetkovića da, sasvim neočekivano, smeni potpredsednika Vlade i ministra ekonomije Dinkića, dodatno je podstakla vladajuće strukture i javnost da se zamisle oko odvijanja evropske agende. Postavila su se, po ko zna koji put i pitanja eventualne alternative evropskoj integraciji. Prvi jasan odgovor koji je usledio bili su lični pritisci ministra spoljnih poslova na izvestioca Evropskog parlamenta u Srbiji Jelka Kacina, izvedeni po uzoru na najprljavije miloševićevske medijske podlosti. Kacin je svoju ulogu u srpskom političkom sistemu objasnio tvrdnjom da nije davao nikakve izjave ili komentare u vezi s krizom Vlade, štaviše je smatrao da njena rekonstrukcija ne zaustavlja Srbiju na putu ka EU, i da, suprotno tome, može da poveća ugled, kredibilitnost i operativnost Vlade i kod kuće i u EU, da je podržavao Vladu i vladajuću koaliciju i pozivao ih da obezbeđuju efikasnost i pravilan rad institucija, i ispunjavaju očekivanja svojih državljana u socijalnoj i privrednoj oblasti. Takođe, da se zalaže za brzu integraciju Srbije u EU, da smatra da Srbija raspolaže administrativnim i intelektualnim sposobnostima «da postane motor zapadnog Balkana», itd.

Srbija, međutim, u važnim domenima razvoja značajno zaostaje za susedima. Od Slovenije je gotovo tri puta, a od Hrvatske dva puta siromašnija. U evropskoj integraciji za Crnom Gorom kasni najmanje godinu dana. Strane investicije su zanemarljive, i o njima odlučuju ministri koji reketiraju strane kompanije. Po ekonomskim slobodama se približila svetskom, ne evropskom dnu, u grupi «uglavnom neslobodnih zemalja». Stepem korupcije obrnuto je srazmeran slobodi medija, a sloboda medija je slika opštih sloboda i opšte, ne samo političke kulture.

U javnom političkom diskursu koji, u nastojanju državnog vrha da se približi najširim, politički radikalizovanim slojevima, relativizuje, nekad i negira proces evropske integracije i omalovažava evropske vrednosti, obično se sakrivaju ili nedovoljno ističu činjenice koje su ključne. Srbija i EU su se obavezale da će zajedno raditi na realizaciji

projekta integracije: Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, čija je ratifikacija od strane država članica i Evropskog parlamenta u toku, i Prelazni sporazum o trgovini i pitanjima vezanim za trgovinu, koji je stupio na snagu 1. februara 2010. Savet Evropske komisije je 18. februara 2008, doneo odluku o principima, prioritetima i uslovima evropskog partnerstva sa Srbijom. Evropska komisija donela je Izveštaj o napretku Srbije u 2010, i dokument «Strategija proširenja i glavni izazovi 2010-2011». Evropski savet je u Solunu 19. i 20. juna 2003. obećao svim državama Zapadnog Balkana da će postati članice EU čim ispu- ne utvrđene kriterijume, i obećanje je ponovljeno 14. i 15. decembra 2006, u Zaključcima Saveta od 25. oktobra 2010, o Srbiji. Već je 13 država članica ratifikovalo SSP, i Unija je pozvala ostale države članice da hitno započnu proceduru ratifikovanja. Unija je pozdravila kandidaturu Srbije za članstvo podnetu 22. decembra 2009, i odluku Saveta ministara od 25. oktobra 2010, da zatraži od Komisije ocenu kandidature Srbije. Podstakla je Srbiju da ubrza reforme. Liberalizovan je vizni režim. EU je pohvalila odluku srpske vlade da dozvoli građanima EU da putuju u Srbiju s ličnim kartama i pozvala na nove inicijative koje će olakšati kontakte i putovanja u regionu Zapadnog Balkana. Srbija je obavezna i da uloži najveći napor u ograničavanje mogućnosti zloupotrebe bezviznog režima. EU i Srbija su donele zajedničku rezoluciju o savetodavnom mišljenju Međunarodnog suda pravde o usklađenosti jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova s međunarodnim pravom, koja je jednoglasno usvojena u UN. Srbija je iskazala spremnost da učestvuje u obnovljenom dijalogu s Kosovom u okviru EU. Srbija je, najzad, prihvatila da sarađuje s Haškim tribunalom, i to je uslov koji važi za sve vlade na području bivše Jugoslavije koje traže status kandidata za EU i otvaranje pristupnih pregovora.

Najzad, pristanak srpske vlade da odgovori na Upitnik Evropske komisije, kojim se minuciozno i

precizno utvrđuje stanje u institucijama, ekonomiji i društvu, zapravo je pristanak na zajednički napor, sa institucijama i ličnostima iz EU, u nastavku reformi. Potreba za takvom saradnjom otkriva i nedostatke reformskih kapaciteta političkog liderstva, institucija, civilnog društva i javnosti. Ali bi realizacija te saradnje mogla dovesti i do stvaranja takvih kapaciteta. Time bi se Srbija kvalifikovala da važne odluke donosi samostalnije, i bez pritiska, u službi sopstvenog dobra, i dobra svojih suseda.

Reformski zahvati na koje se Srbija obavezala, trebalo bi da dubinski preobrazu politiku, ekonomiju i društvo. Otud snažni i organizovani otpori, koji dopiru iz svih postojećih političkih, ekonomskih, kulturnih i bezbednosnih monopola. Reforma pravosuđa nije obezbedila nezavisnost i nepristrasnost sudija, a sudovi su i dalje beznadežno zatrpali predmetima i političkim pritiscima. Evropski parlament smatra da je jedan od prioriteta reformi vraćanje imovine prethodnim vlasnicima. Upozorava da je pretpostavka nevinosti jedan od osnovnih instrumenata koji obezbeđuje vladavinu prava, uključujući nepovredivost, do konačne sudske odluke, privatne imovine. Za EU je «korupcija još uvek dominantna». Praksa dvostrukih javnih funkcija je ozbiljniji rizik od sukoba interesa. Opstruirana se rad Agencije za borbu protiv korupcije (koja je ionako nedovoljno stručna i verodostojna). Izmjena Zakona o finansiranju političkih stranaka moraju obezbediti transparentnost sistema. Neophodne su dalje reforme bezbednosnog sektora, naročito primena lustracije i parlamentarnog nadzora službi bezbednosti. Otvaranje arhiva tajnih službi neophodno je za uspešno regionalno pomirenje, naročito u vezi sa zločinima počinjenim tokom Drugog svetskog rata i nakon njega. EU podseća da je parlament vitalna institucija demokratskog sistema, pod uslovom da su poslanici izabrani voljom građanstva, a ne partijskih vrhova i tajkuna, i nezavisni. Evropski parlament je, u preporukama Srbiji, bio izričit pominjući samo jedan konkretan korupcionaški skandal, privatizaciju Večernjih novosti, i pozvao Vladu (verovatno je smatrajući najodgovornijom za reketiranje i onemogućavanje ulaska u posed nemačke kompanije WAZ), da obezbedi jednak tretman svih stranih i domaćih investitora u medijskoj sferi.

Kriza institucija ne sme i ubuduće biti kriza kolektivnog identiteta, odraz kolektivnih sumnji, neznanja,

zabluda, oklevanja, frustracija. Da li Srbija raspolaze dovoljnim političkim, institucionalnim i intelektualnim kapacitetima, da pokrene nov reformski ciklus? Naročito u poslednjoj godini mandata Vlade koja većinsku podršku u parlamentu obezbeđuje kupovinom, pritiscima, ucenama i pretnjama poslanicima, kako se nezvanično može saznati.

U tom smislu su naročito važne sledeće činjenice. Srbija bi proteklu deceniju, od 2000, mogla smatrati velikim delom izgubljenom u procesu reformi i institucionalnog približavanja EU. Za takve odluke ionako nije postojala jasna i većinska društvena podrška, i nije bilo objektivnih mogućnosti, uz moćne i agresivne opstrukcije prethodnog režima i ruske klijentele, da se ta podrška izgradi. Mediji, političari, inteligencija i crkva su negovali postojeći i gajili nov evroskepticizam, i vodili svakodnevnu kampanju protiv pridruživanja Srbije NATO. U pojedinim periodima su se užurbano obnavljale političke vrednosti, predrasude i emocije prethodne epohe agresije, zločina i masovne pljačke, takođe uz podršku zvanične Rusije. Usporena i netransparentna privatizacija je tajkunarizovala politiku i ekonomiju. Najveći deo državne imovine i društvenog bogatstva je ostao van domašaja samoga društva koje je materijalne vrednosti stvaralo i čuvalo decenijama, kako je moglo. I nije bilo dovoljno lidera, dovoljno konkrentog ljudskog materijala, ličnosti koje bi svojim autoritetom, vizijom i ličnim uverenjima nametnule političkom društvu u celini potrebu da se brže menja, da postaje slobodnije, otvorenije, brže i efikasnije. Verovatno je za ovdašnji politički mentalitet ovaj poslednji nedostatak srpske politike bio i najvažniji. I možda je poslednja šansa Srbije, da pripadne civilizaciji, u potrebi same Unije da završi svoj veliki poduhvat proširenja koji će obuhvatiti prostor bivše Jugoslavije, prve stvarne evropske zajednice, kako bi, sama za sebe, stekla povoljniju političku, ekonomsku, kulturnu i moralnu poziciju u nepredvidivoj, sve oštrijoj globalnoj utakmici.

Odgovornost i ograničenja

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Obično se smatra da demokratizacija nije potpuna sve dok ne dođe bar do jedne mirne smene na vlasti. Budući da su se u poslednjih deset godina na vlasti smenjivale uglavnom iste partije, sledeći će izbori najverovatnije doneti prvu pravu smenu na vlasti. Kako sada stoje stvari, Srpska napredna stranka (SNS) će dobiti najveći broj glasova. Ta je stranka, bilo pod imenom Srpska radikalna stranka ili sada kao SNS, bila u opoziciji u celom periodu od političkih promena 2000. godine do danas. Time će se završiti proces demokratizacije Srbije. Pitanje je šta sledi potom?

Na ovo pitanje nije lako odgovoriti zato što nije uopšte jasno šta se može očekivati od vlade koju bi vodila Srpska napredna stranka. Ovo iz dva razloga. Prvo, ljudi koji vode tu stranku su toliko puta menjali stavove, da je veoma teško predvideti za šta će se zalagati kada preuzmu vlast. Ne pomaže činjenica da stranka nema program, ali i kada bi ga imala, kao što će verovatno u predizbornoj kampanji morati da bar neke elemente programa formuliše, dakle i tada uopšte neće biti jasno koliko ih taj program obavezuje. Drugo, socijalno nezadovoljstvo je veliko, ali nije jasno artikulirano. Usled toga, nedoslednost sa jedne strane i difuzno nezadovoljstvo sa druge strane mogu da rezultiraju ishodom koje nije lako predvideti. Iz čega se može zaključiti da je sasvim moguće da srpska politika krene putevima koji sada izgledaju malo verovatni. Od čega će izbor politike zavistiti?

Od ograničenja i odgovornosti. Sledeća vlada će morati da se suoči sa potrebom da se konačno krene u sprovođenje ozbiljnih reformi - koje neki zovu promenama, a drugi preokretom. To je pitanje odgovornosti. Reforme će biti potrebne zato što je produženje postojećeg stanja stavri ili, drugačije rečeno, istrajavanje na sadašnjoj politici neodrživo. To je ključno ograničenje koje je potrebno valjano sagledati. Iz toga, međutim, ne sledi nedvosmislen odgovor o politici koja će se slediti. Ima više vrsta promena i više načina da se izvrši prilagođavanje na postojeća ograničenja. Kako bi se mogla ponašati nova vlada?

Pretpostavimo da je vodi Srpske napredna stranka. Imajući u vidu eklektičnost, da ne kažem

prevrtljivost, te stranke, ona će verovatno birati između tri alternativne politike. Jedna je da se ponaša otprilike onako kako su se ponašale Koštuničine vlada i vlada Borisa Tadića do sredine 2010. To znači sa minimumom odgovornosti i sa maksimumom prilagođavanja na ograničenja sa kojima će se suočavati. Ako je ceniti po izjavama čelnika stranke, to trenutno izgleda najverovatnija politika te stranke ako dođe na vlast. To praktično znači da će se rešavati samo oni problemi koji ne mogu da se ili odlože ili izvrstaju.

Problem sa tom politikom jeste to što su finasijske okolnosti značajno promenjene. To je ograničenje koje ranije nije postojalo ili je bilo značajno slabije. Država ima problema sa zaduživanjem, a nije mnogo bolje stanje ni u privatnom sektoru. Uz to, nedostaju politička i privredna sredstva širenja uticaja na susedne zemlje, što otežava politiku nerešavanja problema koji su, kako se to kaže, u nacionalnom i državnom interesu. Konačno, biše teško izbeći institucionalne promene, jer je nago milano nezadovoljstvo korupcijom i nepravdama raznih vrsta, kome se ne može izići u susret drugačije nego jačanjem odgovornosti vlade i vladavinom prava. Usled toga, vlada će morati da bude odgovornija nego što je do sada bila Srpska napredna stranka, kako ideološki, tako i politički.

Iz toga može da proistekne zaokret u politici koji bi mogao da bude podstaknut finansijskim ograničenjima. Jedna alternativa, kojoj je Srpska napredna stranka verovatno bliža, jeste pokušaj da se privredna situacija u Srbiji promeni pozajmljivanjem novca od Rusije. Ovo je svakako ključni deo privrednog programa Demokratske stranke Srbije, koja bi veoma lako mogla da se takođe nađe u vladi ili bi bar njeni kadrovi mogli da pojačaju Srpsku naprednu stranku. Ovo bi bez sumnje moglo da izgleda i kao rešenje za spoljnopolitičke dileme, a i kao način da se opravdaju institucionalna rešenja koja bi mogla da budu alternativa demokratskoj odgovornosti i vladavini prava (što ne znači da se neće upravo tako te institucionalne promene nazivati). Ovo bi svakako bila politika

za koju su zainteresovani kritičari politike po kojoj, „Evropa nema alternativu“, a i oni koji kritikuju praktičku demokratiju i neoliberalnu privrednu politiku i zapadni liberalizam ili neoliberalizam uopšte. To je politika prenošenja odgovornosti na druge i redefinicije ograničenja. Finansijska i politička podrška Rusije bi trebalo da olabavi ograničenja i da istovremeno reši problem odgovornosti vlade.

Treća mogućnost jeste da nova vlada shvati ograničenja ozbiljno i reši da bude maksimalno odgovorna, kako prema trenutnim zahtevima, tako i prema strateškim interesima građana. To je ono što se očekivalo od vlade sastavljene posle poslednjih izbora, 2008, koja je međutim rešila da nastavi politiku prethodne Koštuničine vlade, kako u spoljnoj tako i u privrednoj politici. Jedina razlika je bila veliko povećanje izdataka za penzije, a i povećanje plata i zaposlenosti u javnom sektoru. Ovo poslednje

je predstavljalo najveći problem fiskalne i monetarne politike u čitavom mandatu ove vlade, jer je praktično to povećanje javnih izdataka koincidiralo sa izbijanjem finansijske i privredne krize.

Šta su strateški interesi građana Srbije? To, nažalost, nije jasno od časa kada je preovladalo shvatanje da je Jugoslavija istorijska zabluda srpskog naroda, a to se može datirati sa vremenom uspona Slobodana Miloševića. Lutanje, dakle, konstitucionalno i političko traje od tada. Srpska napredna stranka, i u novom i u starom izdanju, nije ostavila utisak da je oformila neku jasniju ideju o tim strateškim interesima. Tačno je da se sada izjašnjava za članstvo u Evropskoj uniji i ne poziva na upotrebu sile kako bi se osvajale teritorije susednih zemalja, ali nije izvesno da li je reč o izbornoj taktici ili o povećanom osećanju

PRIŽELJKIVANI I MOGUĆI SCENARIJI

PIŠE: BOJAN AL PINTO BRKIĆ

Dramatični događaji koji su doveli do smene autoritarnih vlasti u Tunisu i Egiptu, kao i protesti u drugim državama arapskog sveta, čije efekte ćemo tek videti, ponovo su pokrenuli u javnosti temu revolucije. I, dok se u liberalnim krugovima spontani izlazak nezadovoljnih građana na ulice upoređuje sa talasom demokratizacije koji je pogodio Istočnu Evropu 1989-1991. godine, konzervativni mislioci veruju da smo na početku procesa desekularizacije „prijateljskih država Severne Afrike i Bliskog istoka“. Još uvek niko ne zna kako će izgledati nove vlade u Tunisu i Egiptu; obe zemlje nalaze se u nekoj vrsti rane tranzicije. Dobra vest je da će buduće vlasti morati više da vode računa o glasovima građana. Loša vest je da su stotine ljudi poginule.

Bili smo svedoci strašnog prolivanja krvi u pokušaju odbrane nečega što se nije moglo odbraniti. Američki magazin Tajm objavio je pre dve godine serijal o liderima arapskog sveta, navodeći njihove biografije, istoriju odnosa sa SAD i odnosa sa opozicijom i organizacijama civilnog društva, iz koga je postalo jasno da, posle 20, 30, u nekim slučajevima i 40 godina vlasti, ljudi poput Hosnija Mubaraka, Zinedina Ben Alija, Muamera Gadafija, Abdelaziza Buteflike, Alija Saleha izgledaju kao pojave iz nekog prošlog vremena, moderni dinosauri, čija era je odavno završena.

U Srbiji su okupljanja protiv vlasti Mubaraka i Ben Alija shvaćena kao pobuna protiv odnarođenih režima, sa snažnom ekonomskom i socijalnom komponentom. To je pružilo nadu opoziciji i raznim grupama zainteresovanim da vide kraj aktuelnoj vladi, predvođenoj predsednikom Srbije Borisom Tadićem i njegovom Demokratskom strankom. Srpska napredna stranka, koja pretenduje da formira narednu vladu, organizovala je mirne demonstracije ispred zgrade parlamenta, a njen lider Tomislav Nikolić najavio je da će, u slučaju da njegov zahtev za raspisivanjem vanrednih izbora bude ignorisan, za dva meseca sesti na parče stiropora. Nikolićev koalicioni partner Velimir Ilić tvrdi da njihove pristalice blokirati Srbiju, sa ciljem da nateraju Tadića da raspiše vanredne izbore. Bivši premijer Vojislav Koštunica, čovek koji je pobedio Slobodana Miloševića na izborima, a onda shvatio da je najbolje da pokuša da sačuva njegov aparat vlasti, očekivano nije izašao na ulicu. Koštunica je iz tople kancelarije predsednika Demokratske stranke Srbije poručio da je u Srbiji na vlasti nesposobna vlada koja ispunjava zahteve stranih faktora. Silazak Tadića sa vlasti poželele su i ekstremne grupe, o čijoj zabrani Ustavni sud Srbije nikako da odluči, i nacionalistički intelektualni krugovi. Interesantno je da je u izjavama najdalje otišao muftija Muamer Zukorlić, predvodnik Islamske zajednice u Srbiji, iz Novog Pazara. On je upozorio vlasti da bi se mogle

odgovornosti koji bi trebalo da se pojavi ukoliko se povećavaju izgledi da će se preuzeti vlast.

Jer, taktički posmatrano, ima smisla izjasniti se za sve one ciljeve i politiku za koje se izjašnjava i najjači konkurent, ukoliko su oni popularni. Ne bi imalo smisla da se od birača traži da se izjašnjavaju o tome je su li ili nisu za članstvo u Evropskoj uniji, jer bi onda šanse da ponovo pobedi Demokratska stranka bile znatno povećane. U interesu je Srpske napredne stranke da se u očima glasača ne razlikuje od Demokratske stranke u svemu onome što je u interesu većine, a da izbore vodi na temi odgovornosti vlade i vladajućih partija za stanje u privredi i državi i za neostvarena obećanja. Izbori imaju i funkciju kažnjavanja stranaka na vlasti za rđave rezultate, jer se time, naravno, povećava i odgovornost stranaka koje

teže da ih zamene na vlasti. Ukoliko bi, dakle, Srpska napredna stranka uspela da odgovornost za stanje u zemlji nametne kao osnovnu temu izbora, šanse za uspeh se značajno povećavaju.

Isto važi i za unutrašnju i privrednu politiku. Suzbijanje korupcije i kriminala i povećanje odgovornosti države i vlasti su izborne teme koje se nameću i gde je prednost na strani opozicije. Tim se temama, takođe, izbegava neposredno izjašnjavanje o vladavini prava i o izgradnji institucija uopšte. Pitanje institucionalnog razvoja već je uspešno svedeno na smanjenje broja poslanika, članova vlade i birokratije uopšte, dok se o načelnim pitanjima, koja bi zahtevala donošenje novog ustava, ne raspravlja. Uz to, kad je reč o privrednoj politici, dovoljno je isticati probleme, kojih ima više nego dovoljno, a ne ulaziti u raspravu

suočiti sa egipatskim scenarijem ukoliko ne čuju glas naroda.

Na koji je narod Zukorlić tačno mislio, ostaje nejasno. Do sada je muftija uglavnom govorio u ime muslimanskih vernika u Sandžaku i bošnjačke manjine. Da li upozoravanjem na mogućnost egipatskog scenarija, što se može tumačiti kao forsirana smena vlasti, ali i kao nekontrolisano nezadovoljstvo na ulicama, muftija pokušava da prevaziđe verske i etničke okvire. Neki su njegove reči shvatili kao pretnju. Ipak, odjednom je poistovećivanje sa demonstrantima na ulicama Kaira i ostalih arapskih prestonica postalo opšte mesto, i za muftijine sledbenike u Novom Pazaru, i za pravoslavne fundamentaliste koji u svemu vide pokušaj širenja uticaja masona, Vatikana i Kominterne, i za Nikolićeve i Ilićeve pristalice dovožene u Beograd autobusima i subvencionisanim vozom, i za Koštunićine sapatnike iz mračnih kancelarija, i za veliki broj nezadovoljnika (verovatno s razlogom) kojima je nezadovoljstvo jedina politička opcija. Svi su priželjkivali da se na ulicama pojavi masa - mladost koja će promeniti ružnu sadašnjost. U njihovim snovima, Srbija je valjda nalik Egiptu, a Tadić Mubaraku?!

Sa udaljenosti od dve-tri hiljade kilometara, lako je apstrahovati da su događaji u Kairu povezani sa lošom zdravstvenom i socijalnom brigom, koja je smanjila očekivani životni vek Egipćana na samo pedesetak godina, što je dovelo do demografskog buma kao prirodne reakcije i, posledično, do velikog broja mladih ljudi, koji su preko novih tehnologija, mobilnih telefona i Interneta, otkrili svet izvan tradicionalnih zajednica i zaključili da i oni mogu živeti

drugačije, bolje. Kad se tome doda autoritarni režim sa stažom od 30 godina, koji svako malo pobedi na izborima sa kojih prvo diskvalifikuje sve nepoželjne protivnike, propoveda slobodno tržište, a drži u svojim rukama sve ekonomske instrumente i slavi nacionalni ponos u konkurenciji siromašnih i poniženih, i vojnu i ekonomsku elitu koja ga podržava zarad očuvanja sopstvenih privilegija, bilo je samo pitanje vremena kada će frustracije dostići tačku usijanjanja.

Mladih u Srbiji, za početak, nema u tom procentu. Sa našom starosnom strukturom stanovništva, izglednije je da će revoluciju podići penzioneri. Oni se sećaju boljeg života, u koji mladi, koji pamte samo političku eru Miloševića, kratak period nade sa vladom Zorana Đinđića i zatim neku vrstu restauracije Vojislava Koštunice, jednostavno ne veruju. Mogućnost putovanja, Internet, društvene mreže, u kontekstu približavanja zemlje članstvu u Evropskoj uniji, deluju kao privremeni eskapizam. Većina mladih u Srbiji spava s nadom da će ih neko probuditi u trenutku ulaska u EU ili u nekom boljem vremenu. Doba za revoluciju prošlo je sa Miloševićem. Ostalo je čekanje...

Tradicionalni sistem u Srbiji doživeo je poraz više puta. Religijske vođe, vojska, politički lideri postali su deo estrade. To ih ne čini posebno mudrim, ali ih diskvalifikuje kao moguću metu revolucije. Estrada svakome daje određenu dozu slave; nakon toga dolazi red na sledeću zvezdu i ničija uloga nije dominantna. Sadašnji predsednik Tadić nije ni na koji način bio predodređen za ulogu predsednika. Mnogi su shvatili da premijer Mirko Cvetković ima karakter tek kada je pokrenuo postupak za razrešenje

o tome kako bi oni mogli da se reše. Budući da će partije na vlasti morati da izađu pred birače sa programom privredne obnove, što su već pokušale da učine sa programom Srbija 2020, to će neminovno voditi raspravi o njihovoj odgovornosti za privrednu krizu, nezaposlenosti i siromaštvo, tako da bi mogla sasvim da izostane rasprava o tim pitanjima. To, takođe, ide na ruku opoziciji.

Dakle, Srpska napredna stranka može, taktički, da preuzme sva popularna strateška opredeljenja Demokratske stranke i da izbegne raspravu o institucionalnim i privrednim reformama i da dođe na vlast naprosto kao zamena za nepopularnu vladu. To je, naravno, isto kao i dozvola za neodgovornost. Glasači bi mogli da izraze razočaranost zbog nedostatka promena, podrazumeva se na bolje, ali ne bi

Mlađana Dinkića sa dužnosti u vladi.. Patrijarh Irinej zabran je apostolskim žrebom, iako nije važio za favorita u javnosti. Ministar odbrane Dragan Šutanovac i načelnik generalštaba Miloje Miletić postižu rezultate pre svega zahvaljujući ličnim zalaganjima. Njihovo vreme je veoma kratko; prosečno trajanje života u Srbiji je prema statistikama upravo postalo duže za 10 godina. Podsećanja radi, pre samo tri godine, Vojislav Koštunica je bio veoma uticajni premijer. Tomislav Nikolić bio je na čelu druge stranke. Velimir Ilić bio je ministar i najbliži Koštuničin saveznik, ne Nikolićev.

Oni koji priželjkuju egipatski ili neki drugi scenario u Srbiji zaboravljaju da je Srbija (ne)voljno izabrala jedinstven put, koji je čini relativno imunom na nevolje koje potresaju druge države. Svakodnevni život je, bez sumnje opterećen brojnim problemima. Srbija tek treba da se izbori sa korupcijom, nezaposlenošću, niskim životnim standardom u evropskim okvirima, monopolizovanim tržištem, birokratijom koja je postala sama sebi svrha, diskriminacijom građana, ratnim zločinima... U mnogim segmentima društva potrebne su promene. Promene zahtevaju novu energiju. Za verovati je da najavljena rekonstrukcija vlade premijera Cvetkovića neće doneti epohalne rezultate. Svejedno, ideja da bi neko Cvetkovićevo i Tadićevo činjenje ili nečinjenje moglo isprovocirati revoluciju u Srbiji zvuči malo verovatno, čak apsurdno. Redovni izbori su veoma blizu. Posle njih bi trebala biti izabrana nova vlada. Za sada ne izgleda kao da će se dosadašnji koalicioni partneri opet naći na istim stranama. Imamo bar šest meseci da se pripremimo za (ne)prijatna iznenađenja.

mogli da konkretizuju poziv na odgovornost novoj vladi. Ako vlada ništa ne obeća, ima određene ruke da izabere šta će da radi i čemu će da teži, jer glasači ne mogu lako da kažu da su prevareni.

Imajući to u vidu, sasvim je moguće da će sledeći izbori imati za ishod neodgovornu vladu. Čak i evropske integracije nisu neka konkretna obaveza, budući da Srpska napredna stranka nije izričito preuzela obavezu da dijalogom rešava probleme sa Kosovom, a izjašnjava se za secesiju Republike Srpske. Uz to, lider stranke je izričito rekao da bi izjašnjavanje za hapšenje Ratka Mladića trebalo shvatiti deklarativno, a ne kao obavezu. Sve je to, naravno, nesaglasno sa nastavkom procesa integracije u Evropsku uniju. Tako da nije uopšte jasno koliko su oni zaista posvećeni cilju integracije Srbije u Evropsku uniju.

U tom svetlu bi trebalo posmatrati i sporove unutar opozicije. Veoma je verovatno da je saradnja Srpske napredne stranke i Srpske radikalne stranke u sastavljanju buduće vlade nemoguća. No, spor sa Demokratskom strankom Srbije oko odnosa sa Evropskom unijom je najverovatnije više stvar konkurencije nego strateških razlika. Srpska napredna stranka mora da uzme glasače iz centra političkog prostora, jer je to jedini način da dodatno poveća broj glasova. Svaaki glas koji bi eventualno uzela Demokratskoj stranci Srbije bi bio glas koji bi izgubila na drugoj strani, jer bi otišao Demokratskoj stranci. Demokratska stranka Srbije, opet, konkuriše za glasove sa Srpskom radikalnom strankom i svako glas koji dobije je doprinos eventualnoj sutrašnjoj koaliciji sa Srpskom naprednom strankom. To je, dakle, konkurisanje za glasove, a ne spor oko programa.

Imajući to u vidu, nije lako videti šta bi tačno podstaklo buduću vladu, pod pretpostavkom da je sastavi opozicija, da formuliše i primeni politiku promene koja bi podrazumevala ostvarivanje strateških ciljeva građana Srbije u čijem bi središtu bio proces integracije u Evropsku uniju i institucionalne i političke reforme koje bi tome pogodovale. Jedino bi pritisak političkih i privrednih ograničenja mogao da dovede do takve politike promena. No, ograničenja nisu toliko snažna da bi to ishodovala, a interesi, unutar i izvan opozicionih partija, guraju snažno u drugim pravcima.

Dakle, od ove tri alternativne strategije, najverovatnija je ona prva, što će reći nastavak „politike snalaženja“ koja se vodi od 2004. do danas, sa nekim

Tvrdokorni obaveštajci

PIŠE: ZORAN DRAGIŠIĆ

modifikacijama i povremenim eksperimentima sa evropskim integracijama ili sa većim oslanjanjem na Rusiju. Ukoliko ključna izborna tema bude odgovornost Demokratske stranke za stanje u zemlji i ako se pitanje politike nove vlade ostavi po strani, najverovatniji ishod jeste vlada na čelu sa Srpskom naprednom strankom i nastavak politike snalaženja.

Ukoliko bi tako bilo, onda bi se o politici stvarnih promena odlučivalo tek na narednim izborima. Kako sada stoje stvari, mali su izgledi da će Demokratska stranka pokušati da u ovoj izbornoj godini nametne izjašnjavaње o strateškim alternativama pred kojima se Srbija nalazi. Mnogo je verovatnije da će, ili kalkulirati sa svojim većim koalicionim potencijalom i sa eventualnim uspehom svojih koalicionih partnera. Ukoliko bi izgubljene glasove Demokratske stranke pokupili Socijalistička partija i Liberalno-demokratska partija, i ako bi G17 plus prešao cenzus, to bi mogla da bude koalicija kontinuiteta, u kojoj bi Demokratska stranka imala oslabljenu, ali i dalje značajnu ulogu. Ukoliko ne, vrh Demokratske stranke izgleda da računa sa velikom koalicijom, dakle sa vladom koju bi sastavila sa Srpskom naprednom strankom. Naravno, ukoliko Demokratska stranka može u koaliciju sa Srpskom naprednom strankom, nije jasno zašto ne bi mogla i Socijalistička partija, u kom slučaju Demokratska stranka ne bi morala biti ni potrebna.

Tako posmatrano, od ključnog je značaja da li će se na izborima odlučivati o strateškim alternativama ili o smeni na vlasti. Ukoliko bi bilo ovo prvo, mogla bi se dobiti odgovorna vlada, ko god da je sastavi. Ukoliko ne, onda će se dobiti neodgovorna vlada koja će gledati da se snalazi u okviru nasleđenih ograničenja i zemlja će izgubiti još nekoliko godina, a možda i šansu da krene putem ostvarenja strateških interesa svojih građana na duže vreme. Kako se može naučiti na primeru politike iz devedestih godina prošloga veka i ove iz prve decenije ovog veka, kada se zaluta, povratak na pravi put može da traje veoma dugo.

Pridruženje Srbije Evropskoj uniji (EU) podrazumeva veoma krupne reforme u državnom aparatu, ali i u celokupnom društvu. Promena sistema vrednosti na kome su počivale bivše socijalističke države bio je osnovni uslov za njihovo priključenje Evropskoj uniji. Taj uslov stoji i pred našom zemljom. Promene u sistemu nacionalne bezbednosti predstavljaju najočigledniji dokaz da je bivša socijalistička država raskrstila sa svojom prošlošću. Nije slučajno što nijedna bivša socijalistička država nije postala članica EU, a da prethodno nije postala članica NATO. Članstvo u NATO podrazumeva prihvatanje standarda koji su nespojivi sa totalitarnim režimima. Ukoliko država ima transparentan vojni budžet, ukoliko se njene oružane snage nalaze pod civilnom kontrolom, ukoliko ima profesionalne i politički neutralne kadrove u sistemu nacionalne bezbednosti, ona se ne može smatrati totalitarnom. Ispunjenjem ovih uslova, neophodnih za članstvo u NATO, jedna država pokazuje da je njen sistem nacionalne bezbednosti sposoban da bude deo evroatlantskog sistema bezbednosti i da prihvata evropske vrednosti, bez čega ni jedna država ne može postati članica EU.

Kako stoje stvari sa Srbijom? Neprijateljska retorika prema NATO koja dolazi iz dela vladajuće koalicije i dela Demokratske stranke, kao vodeće stranke vladajućeg bloka, sigurno ne doprinosi integraciji Srbije u EU. Vlada Srbije vodi politiku "drvenog gvožđa" u pogledu evroatlantskih integracije, proglašavajući EU "stubom spoljne politike", a NATO gotovo neprijateljskom organizacijom, što ne može da izdrži ni probu zdravog razuma, a pogotovo ne neku ozbiljniju analizu, s obzirom na činjenicu da EU i NATO čine, uz nekoliko izuzetaka, iste države.

U tehničkom smislu, Ministarstvo odbrane i Vojska Srbije učinili su najviše na dostizanju standarda koji su neophodni da naša država postane članica EU. Vojska Srbije se nalazi pod striktnom civilnom kontrolom, budžet za odbranu je transparentan, obuka i opremanje vrše se u pravcu

postizanja pune interoperabilnosti sa oružanim snagama drugih evropskih država. Ministarstvo odbrane je jedan od retkih državnih organa, u čemu prednjači ministar Šutanovac, koji otvoreno govori o potrebi da se Srbija priključi NATO kao logičnom preduslovu evropskih integracija.

Policija i Ministarstvo unutrašnjih poslova su takođe učinili mnogo na vlastitoj reformi. Policija se u Srbiji nakon 200 godina postojanja države politički ne zloupotrebljava, nema primedbi građana da se na sistematski način krše ljudska prava, a policija je stvaranjem Direkcije policije organizaciono osamostaljena. Uslovi i procedura po kojoj se bira direktor policije garantuju profesionalnost u njenom radu i na najmanju moguću meru svode mogućnosti da se policija politički zloupotrebljava.

Reformama se najupornije opire obaveštajno-bezbednosni aparat, sa posebnim osvrtom na BIA, i to je oblast u kojoj će morati mnogo da se radi ukoliko želimo da postanemo članica EU.

Službe bezbednosti su Bezbednosno-informativna agencija, kao posebna organizacija, Vojno-bezbednosna agencija i Vojnoobaveštajna agencija, kao organi uprave u sastavu Ministarstva odbrane. Zakon navodi samo tri obaveštajno-bezbednosne službe, koje naziva službama bezbednosti, dok se status službi u okviru Ministarstva spoljnih poslova (SID i SB), u ovom delu Zakona ne pominju. Treba napomenuti da tzv "diplomatske obaveštajne službe", u koje spada i SID, predstavljaju okosnice nacionalnih obaveštajnih sistema u većini država sveta. Jugoslovenska diplomatija i spoljna politika se decenijama oslanjala na rad SID, kao ozbiljan izvor obaveštajnih informacija, analiza i procena. Ostaje nejasan motiv zakonodavca da ovu službu marginalizuje ili potpuno ukine, pošto bi ona u ovom trenutku predstavljala dragocenu pomoć u vođenju spoljnje politike Srbije.

Zakonom je definisan i Savet za nacionalnu bezbednost kao telo koje koordinira i usmerava rad celokupnog sistema nacionalne bezbednosti. Poseban apsurd predstavlja činjenica da je ovako važno telo formirano podzakonskim aktom Vlade Republike

Srbije. Savet za nacionalnu bezbednost je, u to vreme bio predmet spora između predsednika Republike i predsednika Vlade, jer nije bilo dogovora oko predsedavanja Savetom i načina sazivanja sednica i utvrđivanja dnevnog reda.

Sastav i nadležnosti Saveta za nacionalnu bezbednost trebalo je propisati Ustavom, jer je to, van svake sumnje, ustavna materija, ali i za to nije postojala politička volja. Zbog toga je bilo nužno da se Zakonom o osnovama sistema bezbednosti Republike Srbije uredi rad tog tela, odnosno da se celokupna Uredba Vlade kojom je ovo telo ustanovljeno prepíše u Zakon, jer su se, po svemu sudeći, tadašnji koalicioni partneri jedino oko toga mogli dogovoriti.

Sastav Saveta je posebno sporan. Savet treba da donosi političke odluke od najvišeg značaja, vezane za sistem nacionalne bezbednosti, pa je potpuni apsurd da članovi Saveta budu lica koja nemaju nikakav politički legitimitet kao što je načelnik Generalštaba Vojske Srbije i direktori službi. Naime, nepolitička lica u Savetu imaju četiri glasa, što znači da bi neki ministar, uz njihovu podršku mogao da preglasa predsednika Republike i predsednika Vlade! Osim toga, apsurdno je da ministar spoljnih poslova nije član Saveta, jer je to jedan od ključnih državnih organa u sistemu nacionalne bezbednosti. Smatramo da bi članovi ovog tela obavezno morali da budu predsednik Narodne skupštine i predsednik Odbora za odbranu i bezbednost Narodne skupštine. Načelnik Generalštaba Vojske Srbije i direktori službi svakako treba da učestvuju u radu Saveta za nacionalnu bezbednosti i svojim stručnim mišljenjima pomažu u donošenju odluka, ali ne bi trebalo da imaju pravo glasa prilikom donošenja odluka. Osim načelnika GŠ i direktora službi, u radu Saveta treba da učestvuje i predsednik Vrhovnog suda Srbije.

Stiče se utisak da je sastav Saveta za nacionalnu bezbednost određivan na osnovu trenutnih personalnih rešenja za određena mesta, a ne na osnovu značaja koji određene funkcije imaju u sistemu

nacionalne bezbednosti. Jedino tako možemo objasniti ovako apsurdan sastav Saveta, kojim je, između ostalog, postignut balans između DS i DSS, koje su u vreme donošenja Zakona vršile vlast u kohabitaciji.

Savet za nacionalnu bezbednost u Republici Srbiji predstavlja veoma važno telo s aspekta usmeravanja, funkcionisanja, koordinacije i kontrole sistema nacionalne bezbednosti. Postojanje ovakvog tela je, prema našem mišljenju, potpuno u duhu Ustava Republike Srbije i nadležnosti koje u oblasti nacionalne bezbednosti Ustav daje pojedinim državnim organima. Smatramo da bi, u cilju efikasnijeg i efektivnijeg upravljanja sistemom nacionalne bezbednosti Republike Srbije trebalo izmeniti neke odredbe Zakona kojima se definišu sastav i nadležnosti Saveta za nacionalnu bezbednost.

Prvo, smatramo da bi u novom Ustavu Republike Srbije, ili izmenama i dopunama Ustava koje se najavljuju, trebalo uneti odredbe kojima se definišu sastav i nadležnosti Saveta za nacionalnu bezbednost. Zakon daje veoma važna i široka ovlašćenja Savetu u oblasti nacionalne bezbednosti, što je ustavnopravna materija od prvorazrednog značaja. Osim toga, ovim zakonom se uređuju odnosi između organa centralne državne vlasti o veoma važnim pitanjima, što je takođe neophodno definisati Ustavom.

Drugo, bilo bi neophodno izmeniti sastav Saveta za Nacionalnu bezbednost. Smatramo da u član ovog tela neizostavno treba da bude ministar spoljnih poslova, jer je Ministarstvo spoljnih poslova jedan od najvažnijih organa za funkcionisanje sistema nacionalne bezbednosti. Osim ministra spoljnih poslova član Saveta bi neizostavno trebao da bude i predsednik Narodne skupštine Republike Srbije, kao najvažnijeg organa u sistemu državne vlasti u Republici Srbiji. Osim predsednika Narodne skupštine i predsednik Odbora za odbranu i bezbednost bi trebalo da bude član Saveta, jer bi se na taj način mnogo efikasnije obavljala kontrolna funkcija Narodne skupštine u oblasti nacionalne bezbednosti.

Treće, smatramo da bi trebalo dati mnogo veći značaj Kancelariji Saveta za nacionalnu bezbednost, kao stručnom telu koje se operativno stara o sprovođenju odluka Saveta. Direktor kancelarije bi, po našem mišljenju, trebalo da obavlja funkciju sekretara Saveta, naravno bez prava glasa, i da koordinira rad službi bezbednosti u okviru biroa za koordinaciju. Apsurd je da šef kabineta

predsednika Republike, kao laik, obavlja funkciju sekretara Saveta i da koordinira rad službi bezbednosti, kad postoji Kancelarija Saveta čiji direktor mora biti stručnjak u oblasti bezbednosti (što takođe treba rešiti zakonom), pa bi bilo logično da te funkcije, koje podrazumevaju vrhunsku stručnost, obavlja direktor Kancelarije.

Način imenovanja direktora BIA, takođe predstavlja ozbiljan nedostatak našeg obaveštajnog sistema.

U članu 5. Zakona o BIA je određeno da radom Agencije rukovodi direktor, koga postavlja i razrešava Vlada. Međutim Zakon ne pominje uslove koje mora da ispuni kandidat za direktora Bezbednosno-informativne agencije, što je velika zakonska praznina. Bezbednosno-informativna agencija predstavlja jedinu civilnu obaveštajno-bezbednosnu službu i glavni oslonac celokupnog obaveštajnog i bezbednosnog sistema Republike Srbije, što nameće potrebu da osoba koja se predlaže za direktora agencije bude vrhunski stručnjak iz oblasti bezbednosti, sa završenom visokom školom, koja ima bogato iskustvo u obaveštajno-bezbednosnim poslovima. U Zakonu o osnovama bezbednosnog sistema Republike Srbije se kaže da Savet za nacionalnu bezbednost predlaže kandidata za direktora Bezbednosno-informativne agencije, ali se ni u tom Zakonu ne pominju uslovi koje kandidati moraju da ispune, niti se pominje procedura kandidovanja. Ova zakonska praznina ostavlja prostor da se direktor Bezbednosno-informativne agencije imenuje po partijskom ključu sa ciljem stavljanja agencije pod partijsku kontrolu, što predstavlja samo jedan korak do ozbiljnih zloupotreba, kakvih je bilo u nedavnoj prošlosti. Ako se ima u vidu i potpuna neefektivnost kontrole koju Narodna skupština, odnosno Odbor za bezbednost, vrše nad Bezbednosno-informativnom agencijom, očigledno je da postoji ogroman prostor za zloupotrebu ove službe. Smatramo da bi trebalo primeniti istu proceduru i uslove za izbor direktora Bezbednosno-informativne agencije koji važe za direktora policije. Na taj način bi se obezbedilo da na čelu Agencije uvek bude stručna

i profesionalna osoba, što bi stvorilo uslove da Bezbednosno-informativna agencija postane profesionalna i politički neutralna obaveštajno-bezbednosna služba od koje bi Republika Srbija u budućnosti mogla imati konkretne koristi.

Poseban problem predstavljaju policijska ovlašćenja koja Agenciji daje Zakon o BIA. Nedopustivo je da u Republici Srbiji bilo koji organ osim policije ima policijska ovlašćenja, osim naravno vojne policije koja policijska ovlašćenja primenjuje isključivo prema vojnim licima. Osim toga, apsolutno je nepotrebno da takva ovlašćenja imaju pripadnici obaveštajno-bezbednosne službe čija delatnost treba da bude prikupljanje, obrada, analiza i dostavljanje nadležnim organima podataka i informacija koje su od interesa za bezbednost Republike Srbije. Na osnovu analize zakonskih odredbi stiže se utisak da još uvek postoje težnje za očuvanjem "političke policije", "tajne policije" i drugih mračnih relikata prošlosti. Bezbednosno-informativna agencija, treba da bude profesionalna, politički i interesno neutralna obaveštajna i bezbednosna služba Vlade Srbije koja će se baviti prikupljanjem, obradom i analizom bezbednosno interesantnih podataka i informacija. Agencija treba da se bavi sprečavanjem subverzivnog delovanja stranih obaveštajnih službi na našoj teritoriji, praćenjem bezbednosno interesantnih procesa i pojava u društvu, da prati i analizira delovanje aktuelnih i potencijalnih terorističkih grupa, ekstremističkih pokreta, prevratničkih grupa i pokreta koji deluju protivustavno i svih drugih pojedinaca, grupa i pokreta koji svojom delatnošću ugrožavaju temeljne vrednosti srpske države i društva. Ovim poslovima se u Republici Srbiji ne bavi, niti može da se bavi nijedan državni organ, dok za "presecanje, suzbijanje i sprečavanje" postoji policija, pa smatramo da nije neophodno da se resursi obaveštajne i bezbednosne službe troše na obavljanje posla za koji već postoji obučeni i osposobljeni državni organ.

U Zakonu o bezbednosno-informativnoj agenciji postoje veoma šture odredbe o kontroli Agencije u kojima se samo navodi obaveza direktora Agencije da dva puta godišnje Narodnoj skupštini podnese izveštaj o radu Agencije. Odredbe o kontroli ukazuju i na obavezu lica koja vrše kontrolu da čuvaju tajne podatke do kojih su došli vršeći kontrolu rada Agencije. Kontrolna ovlašćenja Narodne skupštine, odnosno Odbora za bezbednost detaljnije su razrađena u Zakonu o osnovama sistema bezbednosti Republike

Srbije. Smatramo da postojeće odredbe ne omogućavaju efikasnu i efektivnu kontrolu rada Agencije, s obzirom da poslanici imaju ograničen uvid u rad Agencije, a neprihvatanje izveštaja direktora Agencije, što je u sadašnjim političkim okolnostima nemoguće, ne povlači nikakve posledice. Praksa pokazuje da je podnošenje izveštaja više zadovoljavanje formalnosti, nego što se na taj način obavlja neka ozbiljna kontrola rada Agencije.

Kontrola rada nad službama bezbednosti je samo formalana. Postojanje generalnog inspektora za vojne službe je važan, ali nedovoljan mehanizam kontrole, s obzirom da se njegova nadležnost ne proteže i na BIA, kao centralnu obaveštajno-bezbednosnu službu.

Istinska stručna kontrola koja bi bila u funkciji civilne i demokratske kontrole, podrazumeva generalnog inspektora koga bira parlament, na period od pet godina, koji bi imao nadležnost da bez ikakvih ograničenja kontroliše sve tri obaveštajno-bezbednosne službe, koji bi imao na raspolaganju službu generalnog inspektora, vlastiti budžet, čiji bi negativan izveštaj podrazumevao smenu direktora službe, ukoliko Narodna skupština prihvati takav izveštaj, koji bi mogao biti smenjen u istom postupku po kome se smenjuje predsednik Republike, koji bi bio biran na javnom konkursu iz redova poznatih stručnjaka za bezbednost ili ljudska prava, koji ima visoku stručnu spremu i najmanje deset godina radnog iskustva u struci, sa istaknutim radnim rezultatima, koji ima najmanje 40 godina života. Generalni inspektor bi za svoj rad odgovarao Narodnoj skupštini. Samo sa postojanjem takvog organa možemo govoriti o istinskoj civilnoj i demokratskoj kontroli nad službama bezbednosti.

Smatramo da bi trebalo napraviti izmene u Zakonu o Savetu za nacionalnu bezbednost, koje se odnose na njegov sastav i način odlučivanja, položaj Kancelarije Saveta za nacionalnu bezbednost i sekretara Saveta i radikalne izmene Zakona o Bezbednosno-informativnoj agenciji, kako bi se stvorili uslovi za konstituisanje obaveštajno-bezbednosnog sistema koji bi odgovarao našim potrebama i proklamovanom cilju priključenja Evropskoj uniji.

Tragično nerazumijevanje konteksta

PIŠE: DAVOR GJENERO

Specijalno za Povelju iz Zagreba

Tragično je što, kad danas procjenjujemo političke kapacitete za europske integracije država Jugoistočne Europe/Zapadnog Balkana, moramo konstatirati da na ovom prostoru još uvijek nisu stvorene neke pretpostavke koje su na prostoru Srednje Europe uspostavljene još 1991. godine. Na to nas je 15. februara ove godine morao podsjetiti svečani samit Višegradske skupine, kojim je obilježena 20-godišnjica njena osnivanja. Naime, Vaclav Havel, predsjednik Češko-Slovačke, Leh Vałensa, predsjednik Poljske, i mađarski premijer Jožef Antal - odreda vrlo važni akteri vala demokratizacije koji je krajem osamdesetih i početkom devedesetih doveo do sloma autoritarnih režima pod pokroviteljstvom Sovjetskoga Saveza i izgradnje demokratskih sustava u tim zemljama - sastali su se 1991. u Visegrádu, povijesnom mađarskom mjestu na Dunavu, i formirali skupinu, u početku triju država, s namjerom da se međusobno čvrsto podupiru u pristupanju Europskoj uniji. Razdruživanjem Češke i Slovačke r skupina je postala četvorkom.

I njeni osnivači i oni koji su je snažno podupirali, prije svega, tadašnja europska dvanaestorica, ali i SAD, inicijativu su nastojali ostaviti „otvorenom“. U nju su sredinom devedesetih bile pozvane i Slovenija i Hrvatska, ali na žalost obiju ovih zemalja, tadašnja su njihova vodstva na tu ponudu odgovorila podjednako bahato i štetno. Tadašnji hrvatski predsjednik Franjo Tuđman otvoreno je govorio o tome kako su demokratski i ekonomski deficiti Hrvatske manji od onih zemalja Višegradske skupine, pa da će Hrvatska samostalno i prije članica Višegradske skupine postati članicom EU. Naravno, kao i mnoge druge njegove procjene, i ova je bila posve pogrešna. Međutim, u Sloveniji, koju su po mnogo čemu smatrali jednom od najuspješnijih novih demokracija, politička je klasa imala jednake

procjene, a razlika je bila tek u tome što ih nije tako „nesmotreno“ i bahato javno iznosila.

Trojica velikih lidera novih demokracija na samom su početku inicijativu o suradnji triju država zamislili sukladno europskim načelima prekogranične suradnje. Temeljne vrednote na kojima je utemeljena bile su koncept izgradnje konvergentnih političkih sustava, pragmatizam, matrična struktura odnosa i fleksibilnost u njima. Zemlje su se okupile u zajedničku inicijativu kako bi lakše ostvarile temeljni skupni cilj: pristupanje Europskoj uniji i euro-atlantskim sigurnosno-političkim strukturama. Pritom je formirana tek jedna stalna institucija - Međunarodna višegradska zaklada. Ova je fondacija osnovana 1999, sa sjedištem u Bratislavi, a raspolaže godišnjim fondom od 5 milijuna eura za školari-ne, stipendije i gostovanja umjetnika. Paralelno s političkom i društvenom suradnjom unutar Višegradske skupine, zemlje su se i ekonomski povezivale kroz mehanizme CEFTA. Kao što je za njih, zajedno s baltičkim republikama (koje su uspostavile političku suradnju prema vrlo sličnom obrascu), CEFTA bila ekonomsko predvorje za jedinstveno ekonomsko tržište i zonu visoke konkurentnosti, Višegradska je skupina bila „političko predvorje“. Pragmatizam u toj suradnji omogućio je skupini da „preživi“ i ozbiljne bilateralne sporove vezane uz granicu i status mađarske manjine, koji je bitno opterećivao odnose dviju članica inicijative - Mađarske i Slovačke.

Zemlje članice inicijative surađivale su u prilagodbi svojih sustava zajedničkoj pravnoj baštini europskih zajednica (acquis communautaire), dakle, zajedničkom pravnom redu uspostavljenom u Uniji, ali su usklađivale i provođenje pristupnih referenduma kako bi uspostavile pristupnu sinergiju. Za razliku od Slovenije, koja je u NATO ušla tek 2004. godine, u drugom valu proširenja euroatlantskoga savezništva na nove europske demokracije, Mađarska, Poljska i Češka u taj su savez

pristupile još 1999. Slovačko zakašnjenje bilo je posljedica Mečiarovog autoritarnog režima. Između ostaloga i zahvaljujući sudjelovanju u Višegradskoj skupini, izborni je poraz Mečiara u jesen 1998, ostavio dovoljno vremena da Slovačka bude obuhvaćena Ugovorom iz Nice i da se nađe u krugu velikog proširenja Unije iz 2004. godine.

Iako je Višegradska skupina inicijalno bila zamišljena kao inicijativa vezana uz pristupanje Uniji, ona je članstvom četiriju zemalja u EU dobila nov smisao i sadržaj. Usklađeno glasovanje četiriju srednjoeuropskih država u Europskom vijeću i Vijeću ministara EU tim je državama omogućilo da imaju podjednak broj glasova kao i tradicionalne europske velesile - Njemačka i Francuska. Stupanjem na snagu Lisabonskog sporazuma, njihova je suradnja dobila novo značenje, i prigodom 20. obljetnice postojanja skupine očito je da je ona u uzlaznoj fazi. Već početkom prošlog desetljeća članice su inicijative počele davati i nove sadržaje. Najvažnije su skupna inicijativa na području obrazovanja i energetska inicijativa.

Ove su godine predsjednici vlada četvorke najviše raspravljali o ograničavanju ovisnosti Europske unije, pa time i ovih četiriju zemalja, o isporukama plina iz Rusije i o potrebi izgradnje alternativnih dobavnih pravaca. Tako se jedna od novih inicijativa odnosi na povezivanje nacionalnih plinskih sustava i stvaranje plinovodnog kraka koji bi povezao Hrvatsku i Poljsku, a ona se već počela ostvarivati povezivanjem hrvatske i mađarske infrastrukture.

Nakon njihova pristupanja Uniji, jedan od prioriteta članica Višegradske skupine je poticanje europske politike proširenja. Mađarska je kao članica NATO odigrala ulogu mentora Hrvatskoj u pristupanju savezu, a tijekom svog predsjedavanja EU (u prvoj polovini ove godine) nastoji osigurati završetak hrvatskih pristupnih pregovora s Unijom. Time bi „štafetu“ predala Poljskoj, koja od nje preuzima predsjedavanje EU, a za čijeg bi predsjedništva trebao biti oblikovan

i potpisan hrvatski Ugovor o pristupanju da bi potom započeo i proces ratifikacije pristupnog instrumenta.

Interesi vezani uz zajedničku europsku politiku proširenja nisu, međutim, usmjereni samo prema Hrvatskoj niti samo prema jugoistoku Europe/Zapadnom Balkanu. Gost ovogodišnjeg bratislavskog samita Višegradske skupine (uz njemačku premijerku Angelu Merkel i austrijskog premijera Valtera Fajmana) bio je i ukrajinski premijer Mikola Azarov. Znamo li da je Višegradska inicijativa na području obrazovanja otvorena prema zemljama jugoistočne Europe te Ukrajini i Rusiji, jasno je da sudjelovanje ukrajinskog premijera nije slučajno nego da svjedoči o interesu ove skupine da potakne provođenje zajedničke politike proširenja. Kao što smo vidjeli, lideri Hrvatske i Slovenije devedesetih nisu bili dorasli uklopiti se u inicijativu, što su je lansirali Havel, Vałensa i Antal, ali danas u tim zemljama shvaćaju značenje ovog propusta.

U Sloveniji su svjesni da su zbog te greške propustili sudjelovanje u prvom valu proširenja NATO saveza, a da su od pristupanja Uniji, pogotovo nakon teške pogreške blokadom hrvatskih pristupnih pregovora 2008. godine (kojom su uništili sav kapital što su ga imali kao svojevrsan tranzicijski šampion i uspješna prva predsjedateljica Unijom među novim demokracijama) za europskim političkim stolovima ostali uglavnom izolirani. Koliko god se danas trudili, na primjer, lansiranjem Kućanove inicijative u Bosni i Hercegovini, tek jedan Slovenac ima poziciju koja omogućuje da se na prostoru Zapadnoga Balkana sluša njegova riječ. Međutim, on nije slovenski nego austrijski diplomat, visoki predstavnik međunarodne zajednice u BiH, Valentin Inzko.

Hrvatska je u još težem položaju. Doduše, njena međunarodna reputacija danas je neusporediva s onom iz Tuđmanovog vremena, ali je to slaba utjeha. Propust iz sredine devedesetih i Tuđmanov nadmeni

prezir prema članicama Višegradske skupine, razlozi su zbog kojih Hrvatska nije bila obuhvaćena Ugovorom iz Nice, da je propustila i krug proširenja Unije 2004, ali i onaj 2007, za koji je objektivno mogla biti spremna. U martu prošle godine, samitom na Brdu kod Kranja slovenski premijer Borut Pahor i hrvatska premijerka Jadranka Kosor pokušali su potaknuti stvaranje skupine jugoistočnoeuropskih/zapadno-balkanskih država koje bi uspostavile pragmatičnu matričnu suradnju po uzoru na Višegradsku skupinu.

Inicijativa nije prošla slavno, iako je imala određenu potporu međunarodne zajednice.

Najveći joj je udar zadao predsjednik Srbije Boris Tadić odbijanjem sudjelovanja u inicijativi, i to zbog ustrajavanja na svojevrsnoj „Halštajnovoj doktrini“, odbijanju sudjelovanja za istim stolom za kojim sjede i predstavnici Kosova, čak iako su organizatori odlučili skupu dati „Gimnijski format“, dakle, ne isticati državne ambleme i funkcije sudionika, nego uspostaviti „neformalan“ odnos međusobnog tituliranja. Doduše, u međuvremenu je politika Srbije odustala od „Halštajnovne doktrine“, a ispunjavanjem europskoga uvjeta za napredak u institucionalnom dijalogu s EU - pristajanjem na pregovore o međusobnim odnosima s Kosovom - nestao je i temeljni razlog za odbacivanje multilateralne matrične suradnje sa zemljama regije od strane administracije u Beogradu.

Relativni neuspjeh inicijative s Brda koincidirao je s početkom dijaloga Tadić-Josipović. Za neke od međunarodnih policy-planera bilo je pomalo iznenađujuće da je hrvatski predsjednik otvorio prostor za dijalog u regiji predsjedniku Srbije, i to praktički odmah nakon što je ovaj odbio inicijativu u čijoj je pripremi sudjelovala i hrvatska vlada. Josipović, međutim, po svemu sudeći, dijalog s Tadićem nije doživljavao kao nadomjestak za regionalnu komunikaciju, nego kao nužan bilateralni dijalog koji je prije ove runde razgovora također bio „hiberniran“.

Naravno, uspješan bilateralni dijalog u uvjetima kad se Srbija počela regionalno otvarati i pripremati se za dijalog s Kosovom, ali i s EU, najprije je

u Sarajevu interpretiran kao početak novog razgovora Beograda i Zagreba o rješavanju problema Bosne i Hercegovine, i to bez sudjelovanja BiH. I u Zagrebu je bilo, doduše ne od strane utjecajnijih opinion-makera, naznaka takve interpretacije dijaloga dvojice predsjednika, a budući da svi današnji relevantni policy-makeri u Hrvatskoj nastoje uspostaviti očigledan diskontinuitet u odnosu na politiku Franje Tuđmana (pa i oni koji nominalno govore o kontinuitetu te politike), čak i marginalne usporedbe razgovora Tadića i Josipovića s pregovorima Tuđmana i Miloševića izazivaju zebnju i do neke mjere paniku.

Za razliku od Josipovića, koji je komentarima o tome da s Tadićem oživljava tradiciju tajnih dogovora Tuđmana i Miloševića doveden u krajnje neugodnu poziciju u domaćoj političkoj areni, a takva su tumačenja utjecala i na slabljenje njegove pozicije prema Briselu i američkoj politici, Tadiću kao da je odgovarala interpretacija o asimetričnom kontekstu regionalnih pregovora. Sam je ponavljao kako je nastojao inicirati dijalog u regiji, i to pozom iz koje proizlazi da se od predsjednika Srbije očekuje da bude taj koji će inicirati takav dijalog, ali da do izbora Josipovića za hrvatskog predsjednika nije imao za to odgovarajuće sugovornike. Iz izjave koja je mogla biti interpretirana kao kompliment novom hrvatskom predsjedniku jasno se očitavao asimetrični pristup multilateralnim odnosima u regiji, a jedino što je ostalo predmetom dileme bilo je: trebaju li zemlje u regiji prihvatiti model liderstva Srbije na putu u EU, ili će taj model biti suradnja na osovini Zagreb - Beograd koja je bila tako draga nekadašnjemu hrvatskom autoritarnom vladaru Franji Tuđmanu.

Očito je da je Slovenija izvukla pouku iz svojih političkih grešaka, pa ih danas želi kompenzirati nastojeći stvoriti regionalnu strukturu nalik onoj Višegradske skupine. Danas znaju da bi i pitanje bilateralnog problema s Hrvatskom bilo bolje rješavati onako kako su to činile Mađarska i Slovačka, držeći ga daleko od pitanja politike pristupanja Europskoj uniji i ne „internacionalizirajući“ ga.

Jednaku je lekciju, metodom vlastite kože, naučila i Hrvatska, pa u njenom susjedstvu mogu biti sigurni da nitko razuman među hrvatskim kreatorima politike neće niti pomisliti da neriješene bilateralne probleme s Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom ili Srbijom pokuša „internacionalizirati“ i pretvoriti ih u „europska pitanja“, to jest njihovim rješavanjem po hrvatskoj volji, uvjetovati pristupanje neke od država Europskoj uniji. Nešto takvo bilo bi moguće samo u slučaju da se u Hrvatskoj na vlast popne neki novi „ludi car“, ali po svemu sudeći prije hrvatskog pristupanja Uniji otklonit će se i mogućnost za takav scenarij, vjerojatno parlamentarnom deklaracijom o razdvajanju bilateralnih pitanja sa susjedima od pitanja njihova pristupanja EU, koja bi mogla biti usvojena nakon hrvatske ratifikacije pristupnog ugovora, ali prije pristupanja Uniji.

Bosna i Hercegovina blokirana je svojom unutarnjom krizom, ali u regiji je uspostavljen takav sustav političkih odnosa da se ta kriza ne prelijeva na susjedstvo. Makedonija još uvijek nema snage za otvaranje ozbiljnog dijaloga s Grčkom, a pitanje njihovih odnosa, vezano uz državni identitet, nije tako neozbiljno, kao što se čini kad se ono svede na pitanje imena „bivše jugoslavenske republike“. Naime, Grčka svoj politički identitet kao „Helenska republika“ gradi na kontinuitetu helenske političke i kulturne tradicije, a politička i društvena elita u Makedoniji pomalo se neozbiljno poigrava s tom tradicijom. Međutim, problem Makedonije i Grčke njihov je bilateralni problem, i Grčka griješi što ga pokušava pretvoriti u regionalno ili europsko, pa i euroatlantsko pitanje. Ne postoji nikakva opasnost da bi se taj problem stvarno prelio na druge države u regiji i blokirao regionalnu suradnju.

Slično je za sada i s Kosovom, iako je činjenica da je uz političko vodstvo Kosova vezana vrlo ozbiljna kontroverza. Naime, neobvezujuće mišljenje Međunarodnoga suda pravde u Hagu (MSP) kao osnovu za priznavanje državnosti Kosova jasno je definiralo načelo prioriteta zaštite ljudskih prava pred zaštitom državnog suvereniteta, a onda se predsjednik Vlade Hašim Tači (i time posredno i politička klasa Albanaca na Kosovu) našao pod teškom optužbom sudjelovanja u jednom od najgorih zamislivih oblika kršenja ljudskih prava. Paradoks je tim gori što je Tači svojevrstan garant stabilnosti u svom političkom okruženju. Naime, njegova politička opcija računa na konsolidaciju Kosova kao države, na svojevrstan „nation building process“, odnosno definiranje kosovskih

Albanaca kao zasebne nacije, te nakon toga povezivanje sa susjedima istog etničkog porijekla, ali u okviru EU.

Sasvim drukčiju strategiju zagovaraju Albin Kurti i njegov pokret Samoopredjeljenje, koji postepeno jačaju (dostigli su 16 posto glasova na parlamentarnim izborima krajem prošle godine i postali treća stranka po snazi), a više-manje otvoreno zalažu se za projekat Velike Albanije. Slabljenje Tačija, kontroverze oko kojega kompromitiraju sam proces priznanja Kosova, otvara prostor „velikoalbanskoj alternativi“, a ona bi mogla stvoriti ozbiljne nestabilnosti u regiji.

Ipak, najveći rizik za uspostavljanje modela europske regionalne suradnje, kakav je afirmiran suradnjom država Višegradske skupine i baltičkih republika dolazi iz Srbije. Pri tom je manje važna unutarnja politička nestabilnost, činjenica da je model pogodbene tranzicije još uvijek „nestabilan“ i nije jasno hoće li se tranzicija nastaviti kao proces vođen prije svega od demokratskih snaga što su se organizirale nasuprot Miloševiću režimu, hoće li prevladati koncept pogodbene tranzicije i suradnje mekog krila demokratskih snaga i mekog krila snaga starog režima, ili će se društvena kontrola pretežno naći u rukama formalnih ili neformalnih nasljednika tog režima. Daleko je važnije hoće li Srbija prihvatiti koncept matične suradnje sa zemljama u regiji i odreći se bilo kakvog oblika patronata nad njima, ili će pokušati uspostaviti neki oblik asimetričnog regionalnog odnosa. Istrajavanje na takvoj asimetriji - posve je svejedno ima li ona oblik „liderstva“ ili „osovinskih odnosa“, i pokušava li se ta osovina uspostaviti sa Zagrebom ili Ljubljanom - destruktivno je za regiju i regionalnu suradnju. Ustraje li Beograd na takvu pristupu, na dulje će vrijeme spriječiti uspostavljanje regionalne suradnje koja bi cijeloj regiji mogla osigurati napredak u pristupanju Europskoj uniji i euroatlantskim sigurnosno-političkim strukturama.

Za regionalnu „europsku perspektivu“ zabrinjavajuća je činjenica da danas - dva desetljeća nakon raspada socijalističkog poretka i desetljeće nakon odlaska sa političke scene ključnih autoritarnih nacionalističkih lidera i urušavanja njihovih režima - aktualni politički lideri još nisu posve razumjeli kontekst europske regionalne suradnje, koji je trojici ozbiljnih političkih voditelja srednjoeuropskih država, Antalu, Havelu i Vałensi, bio jasan još 1991. godine.

Demokratska stabilizacija

PIŠE: NENAD M. ILIĆ

Srbiju ne možemo posmatrati u svetlu demokratske stabilizacije i strateške orijentacije kao izolovani brod koji plovi svojim putem, što važi i za druge zemlje Zapadnog Balkana. Delom i zbog nedovoljne pronicljivosti kreatora globalne politike (može se tumačiti hladnoratovskom opsesijom, kratkovidim korišćenjem islamskog faktora na Balkanu, ali i neogerman-skim¹, austrofilskim i vatikanskim konzervativnim shvatanjima), a delom i zbog lokalnih organicističkih predubedenja i kratkovidog tumačenja regionalne strateške orijentacije političko-ekonomske klase na Zapadnom Balkanu – stvaraju se povoljni uslovi za razvoj partokratije i politički antireformski populizam koji diktira i kulturnu i ekonomsku apatičnost društva.

Iz ovih razloga dolazi posledično do lošijih rezultata u odnosu na srednjoevropski model tranzicije i ubedljivo zaostajanje za prosekom u EU. Često se u tom kontekstu spominje pozitivan primer češko-slovačkog razdruživanja i uspostavljanja efikasnog saradnje i negativan primer raspada Jugoslavije i kreiranja konfrontiranih političko-ekonomskih klasa i organicističkih fiksacija u ovim društvima.

Ovakvim pristupom i povlađivanjem ovom sistemu (za ogromnu većinu građana ovo, nažalost, postaje jedini izbor kao pravilo društvene aktivnosti) u dobroj meri se zloupotrebljava društvena snaga politike, javne politike i raspolaganje resursima na ovom prostoru pod velom demokratije. Očito je da smo mi na Zapadnom Balkanu u manjoj ili većoj meri dobili svoje monopole, karte, nekeke cenzore nekonkurentnosti pod partokratskim kracima hobotnice – uvreženog poludespotskog sistema vladanja (jer sistemska korupcija zbog partijske preraspodele interesa uslovljava neminovno pasivan odnos aktera, zaštitu nekonkurentnog interesa umreženog faktora, izostanak energije ka kulturnom, privrednom i opštem prosperitetu društva). I tako, danas možemo u dnevniku RT

Srbije da gledamo kako Hrvati putuju u Trst, kako bi u hipermarketima posle nove godine kupovali jeftinije, a u dnevniku Hrvatske televizije kako Srbi putuju sa istim ciljem u Budimpeštu. U isto vreme tajkuni na obe strane po uigranom šablonu (srpski nešto kasnije) počinju u poslednjem trenutku (zbog preuzetih obaveza u odnosu na EU) da ulažu u poljoprivredu, ili nekretnine pod budnim okom domaćih medija.

Takođe, nagomilavaju se i regionalni problemi koji utiču na stabilnost na duži rok. U Srbiji se svake godine (najviše preko turske granice sa EU) povećava broj azilanata. Oni su trenutno većim delom orijentisani ka EU, ali u budućnosti neće biti tako. Pretpostavlja se da onog trenutka kad Srbija pređe 50 odsto nivoa razvijenosti EU (zbog prosečno veće stope razvoja u tranzicionim zemljama kandidatima za EU u odnosu na prosek EU), imaće veliki problem nedostatka radne snage zbog nedovoljnog broja mladih radno sposobnih osoba (očigledan je veliki disbalans u odnosu na broj penzionera), izraženog negativnog prirodnog priraštaja stanovništva (bele kuge) i visoke stope praznjenja prostora radno aktivnim stanovništvom u nerazvijenim delovima (pre svega južna, istočna i zapadna Srbija). Očito, Srbija neminovno plaća visoku cenu u regionu (i ako nešto suštinski ne promeni plaćaće sve veću, kroz viši stepen civilizacijske marginalizacije na ovom prostoru) zbog zakasnelih integracionih procesa, nesprovođenja reformi i nedovoljno aktivne i produktivne civilizacijske uloge društva.

Međutim, i kad Srbija zakasnelo postane zadovoljavajuće razvijeno tranziciono društvo (50 odsto proseka EU) i definitivno postane željeni prostor za radnu imigraciju, naročito sa prostora Turske, arapskih zemalja, Kosova, Albanije i manjim delom iz nestabilnih zemalja "crne Afrike" (usled građanskih ratova ili smene autokratskih režima), ona neće imati odgovarajuću startnu poziciju kao regionalni faktor novog civilizacijskog utemeljenja na širem prostoru Evrope. Logično je, i očekuje se da Srbija bude u ovim zemljama nove

1 Misli se na civilizacijski odnos prema Balkanu posle usvajanja Maastritskog ugovora EU 1992. godine i nove uloge ujedinjene Nemačke na prostorima Balkana.

Jugoistočne Evrope (Turska, Azerbejdžan, Jermenija, Gruzija), Severne Afrike i Bliskog istoka i značajan investitor i faktor demokratske i kulturne stabilizacije. Međutim, zbog sadašnjih slabosti Srbije to se ne dešava. I danas se, na slučaju Tunisa, Egipta i Jordana vidi da je ovaj prostor tzv. socijalna bomba bez trenutnog rešenja za demokratsku stabilizaciju, ali i bez dugoročne strateške vizije Evrope - iako EU i ovaj susedni deo sveta deli geografsko-civilizacijsku sudbinu u budućnosti u sve većem obimu.

Ali, zašto Srbija zajedno sa većinom zemalja na Zapadnom Balkanu nije spremna - šta je razlog što ne može da civilizacijski odgovori na novu proaktivnu ulogu na Balkanu i u široj regionalnoj sferi stabilizacije? Da bi se ovo utvrdilo treba uporediti statističke parametre od značaja i okrenuti se etničkim dominantama koje su ključan faktor za uspostavljanje demokratske stabilizacije, regionalne kooperacije i izolovanje ekskluzivnih faktora u cilju supervizije EU na Zapadnom Balkanu.

EU treba da ulazak Rumunije (47 odsto BDP proseka EU - 2008. godine) i Bugarske (41 odsto) shati kao geostrateški izuzetak u razvoju EU - jer ove zemlje ni do danas nisu uspele da dostignu 50 odsto prosečnog nivoa razvijenosti EU. Danas ovaj kritičan nivo za odgovarajući nivo konkurentnosti ekonomije zemlje kandidata za članstvo na Zapadnom Balkanu jedino zadovoljava Hrvatska (63 odsto). Redosled 2008. godine ostalih zemalja Zapadnog Balkana je sledeći: Crna Gora 43 odsto, Srbija 36 odsto, Makedonija 33 odsto, BiH 31 odsto, Albanija 26 odsto, dok Kosovo kao posebna statistička teritorija ima nivo od samo 6 odsto proseka EU.

Tako nakon demokratske stabilizacije (poštovanjem etničkih dominantni ovog prostora), uspostavljanjem odgovarajuće regionalne saradnje, harmonizacijom zakonodavstva i primenom propisa u skadu sa evropskim vrednostima, borbom protiv organizovanog kriminala (specijalni sudovi i supervizija EU u privođenju haških optuženika i optuženih za organizovani kriminal), borbom protiv korupcije (minimalna ocean 4, na skali koruptivnosti) i uspostavljanjem

vladavine prava, u prvi plan treba da dođu i zadovoljavajući ekonomski parametri zemalja kandidata za članstvo (dostizanje 50 odsto prosečnog BDP EU, budžetski deficit ispod 4 odsto, inflacija ispod 8 odsto na godišnje nivou, nivo ukupnog javnog duga ispod 60 odsto BDP I, u isto vreme najviše dva puta veći od ukupnog izvoza roba i usluga).

Ovako jasni ekonomsko-upravljački kriterijumi bi stabilizovali rastuće probleme u stvaranju EU konsenzusa povodom daljih evroatlantskih integracija i omogućili prirodan i konkurentan spoj sa regionalnim izazovima. To bi se instrumentalizovalo kroz završetak demokratske stabilizacije i adekvatnu superviziju u odnosima sa kandidatima za članstvo u EU i kroz partnerski odnos prema zemljama u geostrateški važnim područjima Severne Afrike i Bliskog istoka.

Srednjoevropska iskustva u demokratskoj stabilizaciji ukazuju da je preduslov za adekvatnu regionalnu saradnju na Zapadnom Balkanu, svakako demokratsko uvažavanje postojećih etničko-teritorijalnih dominantni, prevlađujući pozitivan odnos ka zajedničkom nasleđu i zajednička integracija u NATO i EU - što najbolje pokazuje iskustvo češko/moravsko-slovačkog modela saradnje.

Krivica bi se tako individualizovala, a balkanski međuetnički odnosi civilizacijski unapredili.

Nakon ovakvog pristupa, uz saradnju sa državnim institucijama na Zapadnom Balkanu bi se omogućila i supervizija EU u privođenju haških optuženika pravdi (misli se pre svega na Srbiju), formiranju specijalnih sudova za organizovani kriminal (u zemljama gde je stopa organizovanog kriminala velika), ali i ispunjavanju standarda u toku istražnog postupka i nakon optužnica za organizovani kriminal (misli se pre svega na Kosovo i Albaniju). Ovim bi se skinula i ta preteška omča koja često vodi ka populističkom odnosu prema zemljama Zapadnog Balkana od strane EU, i posledično jača populistički odnos nacionalnih političko-ekonomskih klasa ka javnosti na Zapadnom Balkanu.

Nakon ovoga pristupa istinske demokratske snage i zajedničko civilizacijsko nasleđe bi imali vodstvo u odnosu na sile konfrontacije i antireformskog populizma, odnosno političari bi imali čime da se konkretno bave da bi dobili sledeće izbore, a građani bi s pravom mogli da očekuju i bolje uslove života na Zapadnom Balkanu i formiranje odgovarajuće kulturno-ekonomske elite u njihovom javnom okruženju.

Ko je sve odgovoran za Srebrenicu

"Sumrak nekažnjivosti: Suđenje za ratne zločine Slobodanu Miloševiću", DŽUDIT ARMATA

(*Twilight of Impunity: The War Crimes Trial of Slobodan Milosevic* by Judith Armatta, Duke, 545 pp, August 2010)

PIŠE: DŽEFRI NAJS

Slobodan Milošević preminuo je u martu 2006. godine, nekoliko meseci pre planiranog okončanja suđenja pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY - *Haški tribunal*). Taj sudski proces, u kome sam vodio tim Tužilaštva, već je tada trajao više od četiri godine. Iako presuda nije mogla biti doneta, iza ovog suđenja ostala je ogromna i sada, najvećim dijelom nedostupna arhiva dokaza: audio i video snimci svakog od svedoka sa kompletnim transkriptima, zajedno sa brojnim dokumentima, video zapisima i ostalim dokazima iz tog vremena. Za advokate, to suđenje je iza sebe ostavilo nove pravne pouke (*jurisprudenciju*), uključujući proceduralne inovacije koje se već koriste na suđenjima koja se još odvijaju pred Haškim tribunalom i drugim međunarodnim krivičnim sudovima.

Samo nekolicina novinara redovno je pratila sudske procese u Hagu. Džudit Armata (*Judith Armatta*) bila je jedna od njih, i redovno je izveštavala za Koaliciju za međunarodnu pravdu (*Coalition for International Justice*) od 2003, do 2006. godine. Armata je želela da Tribunal bude delotvoran. I više od toga, ona i drugi poput nje bili su odlučni u nameri da prisustvuju dokazivanju krivice i osudi, kako Miloševića tako i drugih optuženih.

Svi sudski sistemi koji dobro funkcionišu rade tako zato što su pod dobrim nadzorom: vlada, parlamenata i, što je najvažnije, revnosnih medija. Međunarodni sudovi koje su utemeljile Ujedinjene nacije (UN), i stalni Međunarodni krivični sud (ICC) osnovan 2002. godine, su oslobođeni ovakvih kontrola. UN nisu vladina institucija koja bi bila spremna kritički analizirati rad svojih sudova. Unutar UN, kritike nisu dobrodošle. Generalna skupština nije parlament u kome zastupnik može

skrenuti pažnju javnosti na neki konkretan propust sudstva. Što se tiče medija, međunarodni krivični sudovi su uglavnom interesantni u zemljama gde su počinjeni zločini za koje se osobe terete i u kojima su počinio i žrtve živeli. Nakon Miloševićevog hapšenja i početka suđenja, malo je toga što se dešavalo u Tribunalu privuklo pažnju međunarodne javnosti, izuzev izveštavanja o hapšenju Radovana Karadžića 2008. godine, nakon 12 godina provedenih u bekstvu, i stalnog neuspeha Srbije da uhaspi i izruči generala Ratka Mladića Hagu. Svetski mediji - za razliku od medija u zemljama bivše Jugoslavije - najvećim delom su indiferentni. Postoji stvarna potreba da kritički orijentisani, pa čak i skeptični novinari nadziru suđenja za ratne zločine. Pretpostavka nevinosti teško da bi igde mogla biti važnija nego prilikom izveštavanja o suđenju čoveku koji je bio toliko nesposoban u vođenju vlastite odbrane koliko je to bio Milošević, i koji je umro pre izricanja presude.

Armata je posvetila svoju knjigu ser Ričardu Meju (*Sir Richard May*), engleskom sudiji koji je predsedavao suđenjem sve do neposredno pred kraj izlaganja slučaja Tužilaštva, u februaru 2004. godine, i koji je preminuo nedugo zatim. Uprkos tome, većina njenih kritičkih komentara usmerena je prema neuspehu sudija u reformisanju proceduralnih pitanja u meri u kojoj je to tražilo Tužilaštvo, i čvršćem disciplinovanju Miloševića u vođenju vlastite odbrane. Staje na moju stranu u 'mrzovoljnim' sučeljavanjima koja sam imao - učestalijih no što se sećam - sa sudijom Robinsonom, koji je preuzeo dužnost predsedavajućeg sudije kada je Meja (*May*) zamenio lord Bonomi (*Bonomy*) iz Škotske. To mi je drago, ali u njenoj velikodušnosti prema Tužilaštvu ona propušta jednu važnu stvar. 'Advokati', primetio je Mej (*May*), 'uvek smatraju da je sudija pogrešno shvatio, a sudija uvek misli da su advokati pogrešno shvatili'. Da li Armata zaista pravedno razmatra stajalište Suda kad kritikuje sudije zbog odbijanja različitih proceduralnih i materijalnih prigovora koje sam ja

uložio u ime optužbe? UN su obavezale sudije da svaki sudski postupak vode u skladu sa (možda neprikladnim) optužnim modelom koji se primjenjuje u Velikoj Britaniji (*Ujedinjenom Kraljevstvu*), SAD i mnogim drugim zemljama, gde tužilac može dokazati sastavne elemente optužnice, i gde optuženi pokušava blokirati te dokaze. Sudije u optužnom, ili akuzatornom sistemu se ne bave, strogo uzev, ustanovljavanjem 'istine': njihov zadatak je da nadziru pokušaje potvrđivanja i osporavanja dokaza i pravednost ovog procesa je ključna u postizanju uspješne presude.

Haški sud se morao nositi s do tada najvećim suđenjem bivšem šefu države, odnosno sa suđenjem Miloševiću zbog postupaka učinjenih u tri rata vođena tokom perioda od osam godina. Ne začuđuje činjenica da je sud bio oprezan. Tokom suđenja, na odluke suda o prihvatljivosti dokaza, o rasporedu, i o Miloševićевой želji da se sam zastupa, ulagane su žalbe Žalbenom veću samog Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju. Pažljivu - mada možda zakasnelu - odluku da se Miloševiću nametne profesionalna advokatska pomoć je efektivno poništilo to veće, zbog čega se činilo da je Milošević trijumfovao nad sudijama. Da je došlo do presude, i na nju bi neizbežno bila uložena žalba - verovatno bi obe strane uložile žalbu, iz različitih razloga - Žalbenom veću za koje se činilo da nije sposobno da se složi s odlukama sudija koje je nadziralo.

Imajući sve to na umu, sudije su morale biti pažljive. Miloševiću je, nesumnjivo dato dovoljno proceduralne slobode. Do kraja suđenja data mu je svaka prilika da vodi svoju odbranu po svojoj želji, unutar liberalne ali razumne konstrukcije proceduralnih pravila koja sudije nisu mogle promeniti. To što, na primer, nisu dozvolili da 'snimak Škorpiona' (o čemu ću opširnije ubrzo) bude prihvaćen kao dokaz, ili da ja unakrsno ispitam svog svedoka na način koji bi zadovoljio i Armatu i mene, nije relevantno. Želeli su biti sigurni da suđenje neće biti podložno žalbama po osnovu toga da je bilo proceduralno nepravilno.

Armata pripisuje osobine lordu Bonomiju na osnovu njenog shvatanja njegove reputacije u Škotskoj, ali njeni nalazi nisu u skladu s mojim mišljenjem da je bio strog, ali apsolutno pravedan prema svakom optuženiku, ma koliko se njegova odbrana činila neverovatnom: osobine koje su u potpunosti prikladne suđenju u slučaju Milošević, pomislilo bi se. Ona je sklona sve svedoke i dokaze protiv Miloševića prihvatati gotovo bez proveravanja. Njen prikaz onoga što se desilo u Srebrenici - ili, tačnije, njen prikaz sudskog prikaza onoga što se desilo u Srebrenici - je stoga manje uverljiv. Takođe, nadopunjuje svoj prikaz dokaza materijalom koji nije priložen u dokazima. Na primer, oslanja se na ono što Karl Bilt iznosi u svojoj knjizi *Peace Journey (Misija mir)* o Miloševićевой ulozi u Srebrenici, mada to nikada nije provereno u sudnici.

Svedočenje generala Veslija Klarka predstavljalo je naročite teškoće. On je svedočio pod okriljem Vlade SAD zbog dogovora koji su godinama pre toga sklopljeni s uredom tužioca. Mada je već ranije napisao knjigu u kojoj se govorilo gotovo o svemu o čemu smo želeli da svedoči, on nije mogao svedočiti bez dopuštenja Amerike, ili su tako tvrdili. Njegovo je svedočenje isprva bilo privatno, i nije prikazano javnosti dok ga u Vašingtonu nisu 'prečešljali', tražeći pasuse koje treba isključiti iz razloga bezbednosti. Svi drugi svedoci koji su se brinuli za bezbednost oslanjali su se na 30-minutni razmak između svedočenja u sudu i video prenosa, što je njihovim advokatima omogućavalo da rediguju osetljive delove. Jedinostvena 'privilegija' koju je uživao Kark možda nije bila njegov izbor, ali je pokazala moć koju su određene vlade imale nad sudom.

Klark je posedovao jedan ključni dokaz. Razgovarao je s Miloševićem, i u tom razgovoru Milošević je rekao da je pokušao sprečiti generala Mladića u Srebrenici: 'Upozorio sam Mladića da to ne radi, ali nije me slušao', rekao mu je Milošević, kaže Klark. Klark 'to' tumači kao aluziju na masakr oko 8000 muškaraca i dečaka u Srebrenici, a ne na samo

uzimanje grada. Armata je morala čekati da SAD dozvole sudu da objavi snimak Klarkovog svedočenja pre no što je mogla otkriti šta je rekao, ili način na koji je to rekao. Nije mogla videti ispitivanje i unakrsno ispitivanje Klarka u sudu - kako smo mi to videli - i možda je se ne može kritikovati zbog toga što nije razmotrila druga tumačenja reči koje Klark citira. (Milošević je porekao da ih je uopšte izgovorio). Armata uopšte ne uzima u obzir neobične okolnosti koje okružuju Klarkovo svjedočenje - uključujući i pismo preporuke koje je u posljednji trenutak faksom poslao predsednik Klinton - koje su mogle zabrinuti sudije više no što je to pokazivao video snimak svedočenja. Armata Klintonov faks vidi kao dokaz Klarkovog integriteta, ali mi koji smo bili u 'akvariju' sudnice - s dramatičnim ali verovatno bespotrebno neprobojnim staklom koje nas odvaja od javnosti i novinara - mogli smo bolje proceniti atmosferu u sudu. Koliko bi situacija bila drugačija da je Klark svedočio na način na koji su svedočili svi ostali?

Armata, takođe neprecizno prenosi pokušaje da se u sudu predstave beleške Vrhovnog saveta odbrane Srbije, koje su pokrivala osam godina sastanaka Miloševića i drugih i koje su, između ostalog, pokazivale razmere vojnog i paravojnog angažmana Srbije u Bosni. Beleške su bile od ključne važnosti za slučaj, i nije postojalo nikakvo ugrožavanje interesa državne bezbednosti koje bi opravdalo to što nisu predstavljene u celini i javno: ustvari, kao članica UN, Srbija je imala dužnost da ih preda. Ipak, moji pokušaji da te dokumente dobijem od Srbije, uz pristanak, bili su neuspešni. Usledio je sudski postupak koji je za cilj imao izricanje naredbe da se predaju. Taj postupak je bio veoma blizu zaključenja kada je Karla del Ponte, tada vrhovni tužilac Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, bespotrebno i u suprotnosti s mojim pismenim savetom, putem pisma sklopila dogovor sa srpskim ministrom inostranih poslova Goranom Svilanovićem, obećavši da neće uložiti prigovor ukoliko bi srpske vlasti zatražile da određeni delovi dokumenata dobiju 'zaštitne mere' koje bi ih zaštitile od očiju javnosti - sudije bi ih mogle videti u celosti. Armata prihvata da je Del Ponte želela da dokumenti budu u celini i javno predstavljeni, mada to nikada nije pokušala postići. Armata ne otkriva izvor svojih informacija, i nije me kontaktirala da proverim kako se ja sećam tih događaja. Da je to učinila, ja bih joj rekao da je moj tim pokušao na svaki proceduralni

način ukinuti to ograničenje i ispraviti grešku koju je načinila Del Ponteova.

Posledice postupaka Karle del Ponte postale su jasne u februaru 2007. godine, kada je Bosna i Hercegovina efektivno izgubila tužbu za genocid protiv Srbije na Međunarodnom sudu pravde, nakon što je taj sud odlučio ne tražiti potpune beleške od Srbije, zadovoljivši se, umesto toga, 'zacr njenim' verzijama koje je Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju stavio na raspolaganje javnosti.

U jednoj od završnih beleški, Armata sugerira da je nedavna rasprava o 'zaštiti' ovih dokumenata bila 'zajedljiva'. Ja nemam pojma otkud joj to: sve što je na tu temu napisano počinje činjeničnim prikazom pisanog dogovora između Del Ponteove i Srba. Svilanović je priznao da su dokumenti zacr njeni kako bi se informacije uskratili sudijama u Međunarodnom sudu pravde. U članku koji je objavila u *Njujork tajmsu* 9. aprila 2007, Del Ponteova je priznala da mu je pisala, ali tvrdi da smo 'mi' odlučili dozvoliti preduzimanje zaštitnih mera. Ja sam jasno rekao da je ona postupila tako uprkos mom izričitom savetu da to ne čini. Nakon što je razotkrivena njena uloga u cenzuri ovih dokumenata, Del Ponteova, koja je tada još uvek bila vrhovni tužilac, je bezuspešno pokušala javnosti obznaniti odluke sudija o zaštiti dokumenata, možda u pokušaju da prebaci odgovornost na sudije. Bivši portparol Karle del Ponte, Florens Artmann, je zatim objavila pojedinosti ovih odluka u svojim memoarima, zbog čega joj je Tribunal sudio, osudio je, i naplatio joj kaznu za nepoštovanje suda, uprkos tome što je mnogo relevantnog materijala bilo dostupno u javnom domenu. Armata je trebalo da izostavi tu epizodu, ako je nije mogla temeljito istražiti.

Sledeću ozbiljnu grešku pravi kad u istoj završnoj beleški tvrdi da su se 'sve tri osobe' - dvoje drugih, i ja - 'složile da su zapisnici VSO ustanovili umešanost Srbije u planiranje napada na Srebrenicu i masakra koji je usledio'. Ja se ni s čim takvim nisam složio. Ponavljam ono što sam rekao u intervjuu u martu 2010. godine:

Ovi dokumenti, mada značajni, ne čine jedinstvenu glavninu dokaza koja bi jednom zasnogda objasnila šta se desilo (u Srebrenici) i ko je bio kriv. Ono što oni nude je mnogo širi kontekst i pružaju neka veoma vredna svedočanstva o stvarima koje su rekli Milošević i drugi. U neredigovanoj formi bi sve zainteresovane (ne samo vlade i

advokate] usmerili na druge dokumente koji nikada nisu dostavljeni i koji bi mogli biti otvoreniji i direktniji od reči onih pristunih na sastancima VSO, koji su znali da njihove reči beleži stenograf.

Armata se nekritički odnosi prema načinu na koji smo mi postupali, to jest pogrešno postupali, s najboljim dokazom u celom slučaju: video snimkom koji je otkrio da je Milošević ustanovio paravojne Crvene beretke već u maju 1991, kako bi se borile u drugim republikama bivše Jugoslavije. Svedok kog smo pozvali, Kapetan Dragan, vođa paravojne jedinice, je prevario advokate i istražitelje, navodeći ih da misle da se mogu pouzdati u to da će on 'dostaviti' video zapis događaja koji dokazuje Miloševiću umešanost, i kome je i on sam prisustvovao. Međutim, izneverio nas je. U svedočenju je porekao svoju potpisanu izjavu, i, u najtragikomičnijoj sceni suđenja, pokušao javno opozvati sve što je rekao, a što je bilo štetno po Miloševića. Armatin entuzijazam za svaki dokaz protiv Miloševića - a ovaj je video snimak bio izuzetno štetan - navodi je da prevede ogromnu grešku koju je načinio ured tužioca: kako je naš tim mogao tako lako biti prevaren, kako nas je svedok mogao prevariti? Ali Armata nas je sve oslobodila krivice. Da li bismo trebali biti oslobođeni? Kapetan Dragan nije bio jedini svedok posredstvom koga smo mogli ponuditi ovaj dokaz krivice.

Drugi video snimak, o drugoj paravojnoj grupi, Škorpionima, je bio naš najbolji 'ne-dokaz'. Pokazivao je ubistva šest mladića ili dečaka tokom masakra u Srebrenici. Taj snimak je bio neizmerno vredan, jer je jasno pokazivao da je ubistva u Bosni izvršavala grupa kojom je nedvosmisleno upravljano iz Beograda. Ja sam nekoliko isečaka tog snimka prikazao tokom unakrsnog ispitivanja svedoka odbrane, policijskog generala Obrada Stevanovića. (Iste te večeri je taj snimak u celosti prikazan na RTS Srbije: govori se da je nakon toga većina Srba promenila mišljenje, jer su pre toga verovali da je masakr u Srebrenici propaganda koju šire njihovi politički rivali i Zapad). Armata ispravno kritikuje sudije zbog odbijanja da ovaj video snimak prihvate kao dokaz, na osnovu činjenice da se pojavio prekasno tokom suđenja. Taj dokaz je naprosto bio previše važan da bi ga se isključilo. Nažalost, međutim, ona nudi netačan prikaz toga kako je traka došla u ruke Tužilaštva, ponavljajući priču da ju je predala Nataša Kandić, aktivistkinja za ljudska prava iz Beograda. Prava priča o tome kako smo došli do video snimka

ne može biti ispričana. Pravnici - kao i novinari - imaju dužnost da štite svoje izvore.

Na drugom mestu Armata tvrdi da je ured tužioca primio informacije o postojanju prisluškivanih telefonskih razgovora između Miloševića i Mladića koji su navodno, pokazivali Miloševiću odgovornost za Srebrenicu. Po svemu sudeći, Sjedinjene Države Amerike su kontrolisale prisluškivanja, jer Del Ponteova navodi da je pisala Vašingtonu, tražeći snimke. Najs je tražio pomoć suda, mada kaže da još uvijek nije siguran da takvi snimci postoje.

Mnogo javno dostupnog materijala naizgled pokazuje da su takvi prisluškivani razgovori postojali - pogledajte, na primer, internet stranicu novinara Andreasa Cumaha, ili izveštaj vlade Holandije, koji beleži da je Al Gor čitao odlomke iz tih razgovora na sastanku visokih zvaničnika. Moj tim je načinio svaki zamislivi napor da ih se domogne, ali na svakom koraku bivali smo blokirani. Kada nam je nedostajalo samo nekoliko dana do dobijanja konačnog naloga suda, Del Ponteova je dobila upute od spoljnog izvora da povuče zahtev i učinila je kako joj je naloženo. Armata kaže da su ovi transkripti važni, ali da nisu bili strogo relevantni za suđenje. Ne mogu se složiti. Ako su SAD savetovale Miloševića da dozvoli Mladiću, ili ga potakne da preuzme Srebrenicu, kao što mnogi tvrde, genocidne namere bi bilo teško ili nemoguće utvrditi. Ono što je on znao o onome što će se desiti bilo bi tek malo bolje od onoga što je Zapad znao, ako su slušali njegove telefonske razgovore s Mladićem. Prema Tužilaštvu, Milošević je bio kriv za genocid, jer je nastavio podržavati Srbe u Bosni kada je zločinački rezultat postao očigledan: bila bi sramota, u najmanju ruku, da se otkrilo da je znanje kojim je raspolagao Milošević bilo takođe na raspolaganju i Zapadu. Da li bi Zapad mogao biti podjednako kriv za genocid - ako je to po zakonu bio genocid?

S tim u vezi postojao je još jedan problem. Optuženom bih morao otkriti, pre kraja suđenja, da postoji spoljno telo koje ne želi da mi znamo za prisluškivanja i koje je imalo moć da nas spreči da dođemo do istine. Kakvu bi prednost Milošević mogao dobiti iz te informacije? Armata se retko bavi tim pitanjima ili ranjivošću suda na neprikladne pritiske iznutra - možda zbog toga što su naši naponi da ih zadržimo u tajnosti bili uspešni.

Kao još jedan primer realiteta uslova u uredu tužioca, veoma blizu kraja slučaja, ja i još jedan britanski advokat dobili smo upute da od Miloševića sakrijemo informacije na koje je on imao apsolutno pravo. Bili smo u potpunosti kompromitovani na način koji jasno pokazuje prednosti pravnih sistema nezavisnog advokata - kakve imamo u Ujedinjenom Kraljevstvu - i izloženost korupciji institucionalnog tužioca. Mada je naša dužnost da otkrijemo te informacije bila jasna, takođe smo morali poštovati upute linijskog upravljanja koje nam je dala Del Ponte, koja je rekla da, ako mi nismo spremni čutati 'postoje mnogi advokati koji bi uradili kako im se kaže'. Del Ponte je izložila svoj stav predsedniku Tribunala, koji ju je podržao. Treći ogranak Tribunala, po statusu jednak tužiocu i 'većima' sudija, bio je registar koji se bavi sudskom administracijom. Dva čoveka na vrhu su mogla samo kršiti ruke. Obratio sam se visokom britanskom advokatu vlade u ove svrhe, 'pravnom savetniku' Ministarstva spoljnih poslova, i razgovarao s njim telefonom dok je bio u Tanzaniji. Da li bi mogao zahtevati od suda koga je delimično i sam stvorio da se drži vladavine prava? 'Sami ste,' rekao je. (*Snalazite se sami.*)

Advokatska komora Engleske i Velsa bila je konstruktivnija. Iz njihove komisije za profesionalno ponašanje - ne postoji ništa u sistemu UN s čim bih je mogao uporediti - rekli su mi da odmah moram napustiti slučaj, ukoliko se situacija ne može popraviti, što sam već i sam znao. Na sastanku drugih višerangiranih advokata i Del Ponteove iskazana je nervozna podrška mom stavu. Ali, kad sam izašao sa sastanka, niko drugi nije izašao za mnom. Ja sam zatim svim relevantnim sudijama u Tribunalu poslao memorandum u kom sam iskazao svoj stav: time je zastoj prevladan. Done-ta je odluka koja je dozvolila otkrivanje informacija Miloševiću, u simboličkoj mjeri koja nam je ostavila blagi privid ugleda kad smo odustali od ostalih svedoka optužbe i 'zaključili svoj slučaj', pre nego što smo u javnosti otkrili informacije koje smo sada dostavili Miloševiću. Ovakva iskustva dovode u pitanje prikladnost UN da vodi krivična suđenja pojedincima.

Još jedan problem s kojim se suočava Armata i svako ko piše o suđenju Miloševiću, je to što nije bilo mnogo toga po čemu su ljudi kojima se u Hagu sudilo za ratne zločine bili zaista nadprosečni; niti su njihovi zločini, ma koliko da su užasni, bili toli-ko *izuzetni/neobični*. Nema svrhe demonizovanje

Miloševića kao 'krvoloka s Balkana': tabloidski opis koji se pojavljuje na leđnoj korici Armatine knjige - ni na koji način ne poboljšava naše shvatanje situacija u kojima političari mogu mobilisati najgore instinkte svojih sunarodnika, naizgled nemajući nikakvu svest o vlastitoj krivici ili odgovornosti.

Milošević je bio pravnik, bankar i bivši komunistički aparatčik. Očito je bio pаметan: mogao je ispravljati (uvek u vlastitom interesu) simultani prevod svedočenja na engleski u sudu, i s određenom veštinom iscrpljivati svedoke u unakrsnom ispitivanju. Nije imao ekstremne ideološke stavove i jednostavno se grčevito držao vlasti kad mu je ponuđena, i uživao je u njoj. Delovao je, delimično, putem administrativne mašinerije koja mu je omogućavala da ostane udaljen od zločina koje su činile srpske milicije - što je uobičajena privilegija moćnih. Ali, takođe, imao je tajne bilateralne odnose koji su od neželjenih pogleda skrivale neke, možda većinu, stvari koje je činio. Možda se mogao osloboditi odgovornosti - možda je čak imao priliku da ga se doživi kao državnika nakon Dejtonskog sporazuma 1995. godine - da njegova povezanost sa zločinima počinjenim u ranijim ratovima s Hrvatskom i Bosnom nije bila dokaziva (kao što je verovatno bila). Vlastito uništenje je osigurao ekscesima, za koje je očigledno sam dao odobrenja, onim na Kosovu 1998, i 1999. godine.

Da li će nas Armatina knjiga, ili druge slične, imalo približiti postizanju cilja koji je možda i najvredniji i, verovatno najlakše ostvariv od ciljeva koje su postavili ovi sudovi, što bi bilo izlaganje registra dokaza i svedočenja koji bi se mogao koristiti za opravdavanje pravovremenije i odlučnije političko i vojno delovanje u budućim sukobima sa sličnim potencijalom za ratne zločine? Možemo se nadati da hoće. Ali, moramo shvatiti da ne postoji dokaz da mogućnost kažnjavanja sprečava potencijalne počinitelje masovnih zverskih zločina. Kao što je istakla Hana Arent, 'nijedna kazna nikada nije imala dovoljnu moć da odvraća nekoga od činjenja zločina. Naprotiv, kakva god da je kazna, nakon što se određeni zločin po prvi put pojavi, njegovo je ponavljanje verovatnije no što je ikad moglo biti njegovo prvobitno pojavljivanje.'

Molitva ili forsirana klerikalizacija

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Poslednjih meseci prošle godine, naročito u crkvenim i vojnim krugovima i resornim ministarstvima (vera i odbrane), učestalo se govorilo o tome da je «uvođenje verske službe u Vojsku Srbije gotova stvar» i da se samo čeka da premijer Mirko Cvetković svojim potpisom i pečatom Vlade Srbije overi odluku koju su pripremile obe «zainteresovane strane», to jest Crkva i Vojska. Svaku dilemu o definitivnom ulasku Crkve u kasarne razveo je Igor Jovičić, državni sekretar u Ministarstvu odbrane u intervjuu beogradskom dnevniku Danas 4. februara ove godine, rekavši: «Uredba koja će regulisati uvođenje verske službe u Vojsku Srbije i sistem odbrane trebalo bi do kraja februara da se uputi Vladi na usvajanje, a očekuje se da ceo projekat zaživi i da se prvi vojni sveštenici sa činom oficira odrede sredinom godine. Nakon usvajanja Uredbe biće zaključen sporazum sa svakom tradicionalnom crkvom i verskom zajednicom koje su registrovane u Ministarstvu vera...»

Iako je u Srbiji i u praksi (a ne samo u Ustavu i zakonu), kako se to u birokratskom žargonu kaže, «na snazi» verska multitikonfesionalnot, Srpska pravoslavna crkva je po prirodi stvari apsolutni gospodar pastve i prostora, sve ostale crkve i zajednice su na državnoj, društvenoj i prostornoj margini. Zvaničnici naglašavaju da «služba Božija» odavno kuca na kapije kasarni u Srbiji i da nema «ničeg prirodnijeg nego da joj se one, posle 65 godina, ponovo otvore». Čini li vam se da će to biti pametan, za Vojsku (pa i za celo društvo, uostalom) koristan potez civilnih i vojnih vlasti, pa bio taj potez, kako se ističe, i posve prirodan?

Da li je neko - pre onog varvarskog razaranja one «velike» zajedničke države - da li je neko mogao i zamisliti da će se dva totalno oprečna svetonazora u Srbiji, komunistički koga je personifikovao Slobodan Milošević i pravoslavno-hrišćanski koga je personifikovao patrijarh Pavle, spojiti u veliku reku nacionalističkog mutljaga, reku koja je potopila najveću

površinu pomenute zajedničke države i podavila najveći broj njenih zlosrećnih građana? Svedoci smo da se upravo to dogodilo, mada i zvanična i većinska (tzv. patriotska) Srbija poriču da je bilo tako.

Sećate li se, na primer, vladike Filareta koji je u ratovima za «oslobađanje srpskih zemalja» devedesetih pozirao fotoreporterima - umesto brojanice i krsta - sa puškomitraljezom u rukama kao osnovnim «sredstvom rada»; i još jezivija i perverzija slika koja je obigrala svet: sećate li se onog popa koji je «blagosiljao» ubojice iz zločinačke paravojne bratije zvane «škorpioni» pre nego što će likvidirati nevine muslimanske dečake kojima je čuveni srBski heroj Ratko Mladić, uoči srebreničkog genocida, dao «časnu oficirsku reč» da im se neće dogoditi ništa što bi moglo da pođe po zlu. Znete li zašto još i danas stradalnici iz Bosne episkopa zvrniško-tizlanskog zovu «đavolji vladika»? I on je «blagosiljao» srpske muške glave pre nego su se svrstavale pod krvavi barjak Ratka Mladića. Ko zna koliko je sličnih slika za koje se zna, i mnogo više onih za koje možda nikada neće saznati javnost u Srbiji?

Posle «oktobarske revolucije» u Beogradu, Pavkovićevo vojska i Amfilohijeva crkva samo su nepuna dva meseca glumili da između njih nije bilo ništa, a kamoli da je plamsala velika „ratna ljubav“. Ali već na izmaku decembra 2000. godine, armijska Uprava za moral, koja se baš i nije puno razlikovala od Političke uprave iz socijalističkog perioda - vernog čuvara armijske ideološke čistote, upriličila je okrugli sto sa lukavo (o)smišljenom temom koja je trebalo da bude ključ kojim se otvaraju kasarske kapije Srpskoj pravoslavnoj crkvi: «Regulisanje verskih pitanja u (ondašnjoj) Vojski Jugoslavije». Ispostaviće se, međutim, da se iza tobožnjeg regulisanja verskih pitanja krila namera organizatota i učesnika tog «učenog skupa» da se povampireni ratni nacionalizam i u

mirnodoskim uslovima održava makar na minimalnoj radnoj temperaturi.

Već se iz uvodnog izlaganja načelnika rečene uprave, generala Milena Simića, jednog od najkonzervativnijih vojnih profesionalnih patriota koji je ikada izašao iz učionica srpske Vojne akademije, dalo zaključiti da su velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve, jednako kao i tadašnji vojni establišment, nakon petooktobarskih promena tobože bili zabrinuti očekujući «... još žešće nasrtaje na duhovno biće srpakog naroda», pa da je stoga bilo «neophodno stvaranje snažne brane protiv duhovne kolonizacije delovanjem raznih verskih sekti, kultova i okultizama svih vrsta, što je ujedno i siguran put za očuvanje našeg duhovnog i nacionalnog jedinstva...»

Tek bi trebalo da se istraže pravi razlozi zbog čega se ni tada, a ni u narednih deset godina «služba Božija» nije uselila u kasarne, ali ima mesta pretpostavci da se tome protivio i pokojni Zoran Đinđić kome generali, pukovnici i majori, baš kao ni episkopi i niži sveštenečki kadar, nimalo nisu bili naklonjeni. Ali, to nipošto ne znači da sve ovo vreme vojska nije bila prisutna u crkvi i crkva u vojsci. Naprotiv. Mnoštvo primera svedoči o međusobnom prožimanju dveju institucija od najvećeg poverenja u srpskom nacionalnom korpusu, kako pokazuju i pređašnja i sadašnja sondiranja srbijanskog javnog mnjenja. «Led je probijen» na Spasovdan 2001. godine, kada su u litiji u Beogradu, toj verskoj paradi, odmah iza krsta, barjaka i ikona, smerno koračali i kadeti Vojne akademije u svečanim uniformama ukrašenim lampasima, noseći slavsku ikonu Skupštine grada i Trojeručicu, poklon manastrira Hilandar.

Već naredne godine sa velikom je pompom u Domu Vojske promovisana knjiga pukovnika dr Borislava Grozdića «Pravoslavlje i rat» u kojoj se, bezmalo do apsurdna glorifikuju junačke, čovekoljubive i svake druge moralne osobine «pravoslavni srpskih ratnika». I inače, «zvezdana moralna vertikala» srpskih ratnika sazdana je na junaštvima i stradalništvu sa najslavnijih toponima: planine Cer, reke Kolubare, planinskog masiva Prokletije, ostrva Vido, planine Kajmakčalana. Ratna poprišta, na kojima je slika srpskog ratnika iole tamnije osenčena - zanearena su, ili su «zaboravljena». A o «podvizima» iz Miloševićeve ratne decenije - da se i ne govori! Tu negde je i zvaničan stav srpskih vlasti. Na toj moralnoj podlozi treba da se «posle 65 godina» ponovo instalira verska služba u Vojsci Srbije.

Za razliku od crkvenih velikodostojnika, činovnika Ministarstva vera i Ministarstva odbrane, kao i oficirskog kora, koji drže da će uvođenjem verske službe u Vojsku (i ceo odbrambeni sistem) - biti «ostvarena sloboda veroispovesti pripadnika Vojske», da će oni na taj nači «zadovoljiti svoje verske potrebe» i da će «služba Božija» u kasarnama znatno doprineti «negovanju vojničkih vrlina, patriotizma i jačanju i oblikovanju građanske odgovornosti...» (Aleksandar Rakočević, koordinator Međureligijskog saveta u Ministarstvu vera u Vladi Srbije), neki naši istaknuti sociolozi religije i, istina manji deo javnosti, tvrde da je to šuplja priča i da je cela državna i crkvena aktivnost u vezi s uvođenjem verske službe u Vojsku veoma lukavo smišljena kao bitna dimenzija opšte klerikalizacije društva.

Sociolog religije Mirko Đorđević, vrstan poznavalac Srpske pravoslavne crkve, tim je povodom za Radio Slobodna Evropa izjavio: «Ne verujem u vojno sveštenstvo i mislim da se ta institucija tokom istorije kompromitovala, da gubi svaki smisao...» On u ovoj crkvenoj ofanzivi na vojničke duše vidi - klerikalizaciju društva. «Kod nas, takođe, vojno sveštenstvo nema neku svetlu tradiciju, tako da ovo vidim kao čisto moralno-politički gest, da bi se osnažila uloga crkve. Preživljavamo jedan period forsirane klerikalizacije, što znači da se crkva uvodi u sve sfere javnog života - i tamo gde joj jeste, i tamo gde joj nije mesto».

Iako se na obema stranama, i u Crkvi i u Vojsci, veruje da će verska služba, koja je po odrednicama Odluke o njenom instaliranju u vojnoj organizaciji - u istom rangu sa ostalim vojnim službama, funkcinisati bez teškoća, nije baš savim izvesno da će tako biti u praksi. Budući da na svakih 500 do 1000 pripadnika vojne organizacije treba da bude postavljen jedan sveštenik, odnosno verski službenik (u činu oficira) i po jedan njegov pomoćnik (u činu podoficira), problemi mogu iskrsnuti u odnosu na pripadnike Vojske manjinskih crkava i verskih zajednica: naime, hoće li oni biti u ravnopravnom položaju sa Srpskom pravoslavnom crkvom koja će imati oko 30 vojnih sveštenika i isto toliko njihovih pomoćnika? Najzad, hoće li uvođenjem verske službe u kasarne biti na bilo koji način zaknuti slobode i prava ateistima?

Odgovore na ta i slična pitanja ponudiće nam praksa, dakako, pod uslovom da ona, bude li negativna, ne ode pod tepih, posebno s obzirom na činjenicu da je finansijska konstrukcija ovog projekta okačena o skroman vojni budžet. Pa da vidimo hoće li i s te prozaične strane projekat biti isplativ.

Ni više poziva ni manje jedinstva

PIŠE: SAFETA BIŠEVAC

Da je predizborna kampanja u Srbiji uveliko počela, mada izbori nisu raspisani, a vladajuća koalicija se nada da ih neće ni biti ove godine, pokazuju ne samo izjave potpredsednika vlade Mlađana Dinkića i nesuglasice na relaciji DS-G17 plus, već i živa aktivnost Stranke demokratske akcije i njenog lidera Sulejmana Ugljanina, ministra bez portfelja. Poslednjih nedelja Ugljanin je češće u medijima nego tokom prve dve i po godine ministrovanja, a njegova SDA malo-malo pa zove na bošnjačko jedinstvo i pomirenje. Ko se danas još seća vremena kada je današnji "pomiritelj" Ugljanin svojim političkim protivnicima obećavao da će ih saterati u miširupu? No, ne treba biti zlopamtilo već pozdraviti svaku promenu na bolje ovdašnjih političara. Iako je nesumnjivo bolje da političari pozvaju na jedinstvo nego da prete mišljim rupama, Ugljaninovi apeli za sada nemaju efekta.

*Svaka ptica svome jatu: SDA je nedavno ponovila da Bošnjaci moraju da formiraju jedinstveno Bošnjačko nacionalno veće, a potom i jedinstvenu listu Bošnjaka za naredne parlamentarne izbore. "Na taj način ostvarićemo mogućnost da dobijemo pet mandata u Skupštini Srbije. Osvajanjem pet mandata u parlamentu Bošnjaci će postati aktivan i afirmativan faktor na političkoj sceni Srbije i sa mnogo većim kapacitetom raditi na poboljšanju života u sandžačkim gradovima, unapređenju kolektivnih i individualnih prava Bošnjaka, razvoju ekonomije i izgradnji infrastrukture", dodaje se u saopštenju SDA. Ova stranka je izgleda "zaboravila" da Bošnjaci sada imaju više od pet poslanika. Tačno sedam deklariranih Bošnjaka sedi u Skupštini Srbije: dva sa Bošnjačke liste Sulejmana Ugljanina, tri SDP Rasima Ljajića i po jedan u G17 plus i LDP, ali teško je reći da su "aktivan i afirmativan faktor". Ako današnjih sedam poslanika bošnjačke nacionalnosti na više lista, ima učinak kojim verovatno ni oni sami nisu zadovoljni, zašto treba verovati da bi eventualno sutrašnjih pet na jedinstvenoj bošnjačkoj listi pridoneli, kako navodi SDA, "poboljšanju života u sandžačkim gradovima, unapređenju kolektivnih i individualnih

prava Bošnjaka, razvoju ekonomije i izgradnji infrastrukture"?

Pošto stranačko saopštenje ipak nema dovoljnu snagu i ministar Ugljanin je opet pozvao ministra Rasima Ljajića i muftiju Muamera Zukorliću da se dogovore o zajedničkom nastupu na jedinstvenoj listi na budućim parlamentarnim izborima. "Uslov je da se prethodno priča o tim problemima povuče iz džamija, partija i medija. Samo tako Bošnjaci mogu postati ravnopravni partner državi. Uveren sam da će Bošnjaci na sledećim parlamentarnim izborima nastupati jedinstveno, u 'jednom jatu'. Svaka ptica ima pravo da formira svoje gnezdo, ali se ona, kad-tad, vrati u svoje jato. Ja ih sada pozivam da se vrate u svoje jato", rekao je Ugljanin. Njegove reči o pticama i jatu očigledna su aluzija na činjenicu da su i Ljajić i Zukorlić bili u SDA, a onda se "odmetnuli". Prvi tako što je formirao druge političke organizacije, a drugi time što je Islamska zajednica koju predvodi već godina oštar kritičar SDA i Ugljanina. Mada lider SDA ne kaže ko bi predvodio eventualno bošnjačko "jato", nekako se nameće zaključak da bi to bio on. Ako ni zbog čega drugog, zato što je predsednik SDA, to jest "jata" u koje Ljajić i Zukorlić treba da se vrate.

Inicijativa o postizanju bošnjačkog nacionalnog jedinstva nije nova. Priča o jedinstvenom bošnjačkom nastupu na parlamentarnim izborima lansirana je u predizbornoj kampanji uoči parlamentarnih izbora pre tri godine. Svi politički akteri su se tada složili da je inicijativa dobra, ali je ostao svako na svojim pozicijama, pa su na izbore izašli na više lista. Ni nova inicijativa SDA, po rečima bošnjačkih političkih prvaka, nema šanse da uspe. Rasim Ljajić je izjavio: „Zajedno sigurno nećemo, ali sarađivaćemo sa svima, pa i Ugljaninom u poboljšanju stanja u Sandžaku“. Rešad Hodžić, koji je, nakon što je Ljajić osnovao Socijaldemokratsku partiju Srbije, preuzeo mesto predsednika Sandžačke demokratske partije, ocenjuje da „jedinstvena lista za parlamentarne izbore ne bi smela da bude eksperiment za jednokratnu upotrebu“.

„Svih ovih godina, kada je SDP bila opozicija i sada u vlasti, tražimo da se jedinstveno nastupa, da se nađe minimum zajedničkih nacionalnih i teritorijalnih interesa. Kada i ostali politički faktori budu imali cilj zajednički prosperitet, onda mogu da postoje realne šanse u ostvarivanju nacionalnog jedinstva i priče o opštem interesu. Kad opšte bude iznad ličnog, vrata su otvorena svima za razgovore o stabilnosti regiona, dovodenju investitora...“ ističe Hodžić, čija partija nije prihvatila ponudu SDA da u Novom Pazaru podeli vlast. Veću otvorenost je pokazao glavni muftija Islamske zajednice u Srbiji Muamer Zukorlić, ali je naveo uslov na koji SDA sigurno neće pristati. Zukorlić je spreman da razgovara sa svima koji ne budu učestvovali na ponovljenim izborima za BNV, koje je za 17. april raspisao ministar za ljudska i manjinska prava Svetozar Čiplić.

„Prihvatam svaku vrstu razgovora, koja će doprijeti stabilizaciji stanja u Sandžaku, rešavanju svih otvorenih pitanja na verskom, etničkom, političkom i na ekonomskom planu. Razgovaraću samo sa onima koji ne budu izašli na ovu izbornu farsu koju je Čiplić raspisao“, navodi Zukorlić, i dodaje da pre bilo kakvih razgovora sagovornici moraju da prihvate realnost, a to je postojanje BNV, to jest Nacionalnog saveta Bošnjaka koju je formirala njegova Bošnjačka kulturna zajednica.

Stranka za Sandžak (SZS) učestvuje u lokalnoj izvršnoj vlasti u Novom Pazaru na osnovu

sporazuma od pre dve i po godine koji je potpisan sa SDP. Lider ove partije Fevzija Murić naglašava da je „u interesu Bošnjaka jedinstvo poželjno“. „U konstelaciji sadašnjih odnosa i programa političkih partija, teško je ostvarivo zajedničko nastupanje na parlamentarnim izborima. Nema jedinstvene platforme za nacionalni interes i dok ne dođe do usaglašavanja programa neće biti ni jedinstva. Još su na sceni disonantni tonovi“, kaže Murić. Ni lideri najmlađih bošnjačkih partija koje su označene kao treća politička opcija na ovom prostoru nisu optimisti. Emir Elfić, predsednik novoformirane Bošnjačke demokratske zajednice (BDZ), primećuje da se zagovara jedinstvo po principu „jedinstvo pod mojom zastavom“.

„U poslednje vreme većina političkih partija u Sandžaku poziva na bošnjačko jedinstvo, ali uvek posle toga postavljaju određene uslove i ti pozivi dobijaju konotaciju pozivanja za podršku njihovih političkih stavova. Saglasno pozivanju tih političkih partija, BDZ je pozvala na principijeno jedinstvo čime bi se definisala važna politička pitanja i problemi oko kojih bi se svi složili. Samo u tom slučaju jedinstvena lista na narednim parlamentarnim izborima može da bude jedinstvena“, objašnjava stav svoje partije Elfić. Mirsad Đerlek, predsednik Sandžačke narodne partije (SNP), ocenjuje da je to „potpuno nerealna inicijativa, a poziv neiskren“. „Političari koji su dvadesetak godina predvodili Bošnjake u Sandžaku nisu opravdali očekivanje bošnjačkog

OSTAVKA MUKOVIĆA

Sandžačka demokratska partija nije saopštila da li će podržati neku listu na izborima za BNV, a ova stranka, koja vlada u Novom Pazaru i Sjenici je zauzeta i unutarstranačkim problemima, što pokazuje i nedavna ostavka Muja Mukovića. Muković, jedan od osnivača SDP podneo je ostavku na mesto državnog sekretara u Ministarstvu za infrastrukturu i na stranačke funkcije. Muković je u saopštenju naveo da ostavku podnosi zbog „nedostatka minimuma političke odgovornosti“ i volje za promenama unutar SDP.

„Ne želim da učestvujem u daljem propadanju SDP koja se, nakon što je Rasim Ljajić formirao Socijaldemokratsku partiju Srbije, sa pozicije najjače sandžačke partije svela na usku interesnu grupu nesposobnog rukovodstva, poručuje Muković. Funkciju državnog sekretara u Ministarstvu za infrastrukturu Muković napušta zbog „diskriminatornog odnosa“

Vlade prema Bošnjacima. „Ne želim da budem jedan od onih koji će sprovesti posebne programe za tobožnje ulaganje u Sandžak jer umesto da je to stalna politika vlade, ona te programe donosi kako bi prevaspitala građane Sandžaka i gušila političke neistomišljenike“, poručuje Muković. Predsednik SDP Rešad Hodžić odbacuje Mukovićeve ocene o „uskim interesnim grupama nesposobnog rukovodstva“ i „diskriminaciji Bošnjaka“.

„Radi se ličnom nesnalaženju i neprihvatanju promena koje smo napravili u našem odboru u Tutinu. Promene su bile logične jer nismo bili zadovoljni dosadašnjim rezultatima. Iza svega ovoga može da se krije i njegov dogovor sa nekom drugom strankom. Ocena o diskriminaciji Bošnjaka u Sandžaku ne može da bude njegova misao već neke druge opcije“, kaže Hodžić.

naroda. Pomirenje Ugljanina i Ljajića, nažalost, ne znači i pomirenje bošnjačkog naroda, koji je u poslednjih nekoliko godina duboko podeljen baš od strane te dvojice političara“, komentariše Đerlek. On zaključuje da je „potrebna politička prekompozicija u Sandžaku koja će pomiriti podeljeni i posvađani narod. Bošnjaci moraju napraviti nacionalni konsenzus i novu strategiju očuvanja nacionalnog identiteta i dogovoriti se sa Beogradom na koji način to možemo da ostvarimo“.

*Novi izbori za BNV: Konsenzusa među Bošnjacima nema ni oko raspisanih izbora za Nacionalni savet Bošnjaka, to jest Bošnjačkog nacionalnog veća. Pošto država nije priznala BNV koje je Bošnjačka kulturna zajednica muftije Zukorlića izabrala nakon izbora 6. juna, ministar za ljudska i manjinska prava Svetozar Čiplić je, sredinom januara, za 17. april raspisao nove izbore. Nijedna lista još nije najavila učešće, ali se očekuje aktivan bojkot BKZ muftije Zukorlića. Muftija Zukorlić smatra da ponavljanje izbora za BNV predstavljaju nastavak opstrukcije biračke volje Bošnjaka i da se time „želi dobiti novi prostor kako bi se umanjili efekti pobjede BKZ“. „Za BKZ to nisu novi izbori, već još jedna demonstracija diskriminatornog ponašanja vlasti koja po svaku cijenu želi imati predstavnike Bošnjaka po svojoj meri, kako bi se nastavilo održavanje obespravljenosti bošnjačkog naroda u Srbiji“, naveo je muftija. Predstavnici druge dve liste Bošnjačke liste koju je podržala Ugljaninova SDA i Bošnjačkog preporoda Ljajićeve SDP, i dalje smatraju da bi najbolje rešenje bilo da su se sve tri liste dogovorile i na osnovu izbornih rezultata formirale novi saziv BNV. Ne govore, međutim, zašto su bojkotovali konstitutivnu sednicu 7. jula?

„Jako je dobro što muftija Zukorlić i Islamska zajednica (IZ) neće učestvovati na ovim izborima. To daje prostor da učesnici na ovim izborima posvete pažnju pitanjima kojima nacionalni saveti po zakonu treba da se bave“, ocenjuje Esad Džudžević, nosilac Bošnjačke liste i predsednik IO BNV u tehničkom mandatu. On smatra da je veoma važno da se do dana održavanja novih izbora ažuriraju birački spiskovi i otklone nepravilnosti zbog kojih sedam-osam hiljada Bošnjaka nije moglo da glasa. Ubrzo po raspisivanju izbora, Esad Džudžević je pisao premijeru Mirku Cvetkoviću, tvrdeći da je „u poslednje dve godine zaustavljen proces ostvarivanja nacionalnih prava Bošnjaka u Srbiji“.

Seadetin Mujezinović, koordinator Bošnjačkog preporoda, konstatuje da „novi izbori neće ništa da promene bitnije, osim što ćemo podići tenzije i razjediniti se još više“. Ovu listu na prošlogodišnjim izborima podržala je Sandžačka demokratska partija i njen sadašnji predsednik Rešad Hodžić primećuje da su prošli izbori pokazali kome je stalo do izbora, a kome nije. „Ljudi bi trezvenije trebalo da izađu na te izbore, da shvate šta je nacionalni savet i da to ne treba da se meša sa politikom“, ističe Hodžić. Na junskim izborima od 35 mandata BKZ je osvojila 17, Bošnjačka lista 13 i 5 mandata dobila je lista BP. BKZ je uz pomoć dva većnika sa liste Bošnjački preporod, formirala novi saziv BNV koje Ministarstvo nije priznalo.

Na izborima u junu glasalo je 54 odsto prijavljenih birača, a veliko je pitanje kakva će biti izlaznost u aprilu. Em, su ljudi umorni od izbora i svađa, em, će Zukorlić sprovoditi aktivnu kampanju za bojkot izbora. Ukoliko na izbore izađe tridesetak odsto prijavljenih birača, a teško se može očekivati veća izlaznost, zašto bi tako formirano BNV imalo veći legitimitet od onog koje je formirala BKZ? Ako se, pak, desi da učesnici izbora sebi daju slobodu da, u nedostatku konkurencije „kraduckaju“, tako dođu do velike izlaznosti, (tu mogućnost ne treba isključiti, setimo se referendum za Ustav Srbije) i proglase briljantnu pobjedu nad muftijom, opet dugoročno niko ništa ne dobija.

To izgleda trenutno najmanje brine ministra Svetozara Čiplića, koji je zauzet borbom za očuvanje ministarske pozicije. Više od 80 nevladinih organizacija okupljenih oko organizacije Građani evropske Srbije pokrenuli su internet sajt www.ostavkaciplic.com koji pruža informacije o radu ministra za ljudska i manjinska prava Svetozara Čiplića. Sa druge strane, Čiplić je istakao da odluku o njegovoj smeni donose premijer i parlament, a povodom zahteva nevladinih organizacija da podnese ostavku, poručio je da nema ništa protiv da se utvrdi pitanje njegove političke odgovornosti i da je uveren da zahtevi za njegovu smenu potiču iz „neke vrste političkog pozicioniranja“. Nakon državnog sekretara Marka Karadžića i Anike Muškinje Hajnrih, Čiplića je nedavno kritikovao i napustio bivši pomoćnik Petar Antić, uz obrazloženje da ne želi da bude „simbolični Rom“ u Ministarstvu.

Nastavak instrumentalizacije

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Dok građani Srbije sve teže podnose teret duboke ekonomske krize, a društvo potresaju štrajkovi, kriminalne i korupcionaške afere, vrh vlasti ne brine o tome, već o izjašnjavanju Srba na predstojećem popisu stanovništva u susjednim zemljama. To je bila glavna tema sastanka Saveta za odnose sa Srbima u regionu kome je predsedavao Boris Tadić. U šturoom saopštenju predsednikove pres službe se navodi da su Tadić i predstavnici Srba ocenili da je neophodno da srpski narod u regionu uživa isti stepen zaštite prava kao nacionalne zajednice u Srbiji. Povod za održavanje sastanka bila je nedavno doneta strategija očuvanja i jačanja odnosa Republike Srbije sa dijasporom i Srbima u regionu koju je usvojila Vlada Srbije, kao i analiza situacije u ovim zemljama uoči predstojećeg popisa stanovništva (u Hrvatskoj, Makedoniji, Sloveniji, Albaniji, Crnoj Gori, Mađarskoj i Rumuniji).

Za Beograd je ovogodišnje popisivanje jedno od važnijih u istoriji, jer će prvi put posle ratnih zbivanja, migracija, raspada državne zajednice Srbije i Crne Gore i nezavisnosti Kosova biti poznat sastav stanovništva u državama regiona. Miodrag Jakšić, državni sekretar u ministarstvu za dijasporu je tim povodom izjavio da je cilj Srbije da uoči popisa stanovništva podstakne Srbe nastanjene izvan zemlje da se izjasne kao pripadnici srpske nacionalnosti.

Mada se radi o redovnom godišnjem sastanku Saveta, s obzirom da je centralna tema bila popis stanovništva, nije isključena mogućnost nastavka instrumentalizacije Srba u pokušaju Beograda da pokaže da ih ima mnogo više u regionu. Ovo se posebno odnosi na Srbe u Crnoj Gori. Naime, sastanku su prisustvovali predstavnici prosrpskih opozicionih partija koje su pod uticajem Srpske pravoslavne crkve i beogradskih zvaničnika. Njihove su dežurne teze o ugroženosti srpstva i srpskog naroda, premda je Crna Gora Ustavom deklarirana kao građanska a ne nacionalna država. Te partije ne priznaju državne simbole Crne Gore (iako je većina njih parlamentarna) - zastavu, grb i himnu, a uvođenje

crnogorskog jezika kao zvaničnog službenog jezika okarakterisale su kao eliminisanje iz upotrebe srpskog jezika. I izjava predsednice srpskog parlamenta Slavise Đukić Dejanović ide na ruku crnogorskoj opoziciji. Ona je prilikom prve zvanične posete Podgorici u oktobru ocenila da srpski jezik ne može biti eliminisan iz upotrebe s obzirom na to da su Srbi autohton narod u Crnoj Gori. Niko, međutim, nije eliminisao srpski jezik, on je u upotrebi, ali je crnogorski zvanični.

Za Beograd će popis u Crnoj Gori biti posebno zanimljiv, jer se predviđa da se građani, osim o nacionalnoj i etničkoj pripadnosti izjasne i da li govore srpski ili crnogorski jezik. Prosrpska opozicija u Crnoj Gori tvrdi da većina stanovnika te države govori srpski jezik. Sve ovo je uticalo da crnogorske vladajuće partije ocene skup u Beogradu kao mešanje u unutrašnje stvari drugih država.

Indikativno je da se srpska crkva otvoreno uključila u kampanju popisa, vodeći je pod već poznatim sloganom nepriznavanja crnogorske nacije i jezika, a perjanica u tim aktivnostima je mitropolit Amfilohije. S druge strane, politički i diplomatski je nekorektna najava da će otvaranju srpskog konzulata u Herceg Novom, baš uoči popisa, prisustvovati predsednik Srbije. Herceg Novi je poznato stecište pristalica prosrpskih opozicionih partija.

Crnogorska opozicija je, međutim, podeljena oko jedne stvari. Reč je, naime, o tome da jedan njen deo smatra da su Srbi u Crnoj Gori manjina čija je matična država Srbija, a drugi deo da su konstitutivni narod u Crnoj Gori koja je njihova matična država. Za Beograd, međutim, nema dileme. Tako je predsednik Tadić u više navrata ponovio da je za Srbiju neprihvatljivo da Srbi u Crnoj Gori dobiju status manjine. Po njemu, to je neprirodno i istorijski potpuno neosnovano, jer su Srbi u Crnoj Gori autohtoni i učestvovali su u celokupnoj njenoj istoriji i stvaranju. Tadić je napomenuo, u intervjuu listu Dan (glasilo prosrpskih partija) i da je „danas veoma kompleksno postaviti jasnu granicu u identitetu srpskog i crnogorskog naroda“.

Sa stanovišta zaštite manjinskih prava, nije jasna uloga Srba iz Republike Srpske koji su prisustvovali beogradskom sastanku, predvođeni nezaobilaznim Miloradom Dodikom. Srbi su u Bosni i Hercegovini konstitutivni narod kako je i predviđeno Dejtonskim sporazumom, a povrh svega, Beograd održava tesne odnose sa Banjalukom putem sporazuma o specijalnim vezama Srbije i Republike Srpske. Javna je tajna da su Dodik i Tadić bliski prijatelji, ali i da Beograd ima bolje odnose sa Banjalukom nego sa Sarajevom. Iako ističu da podržavaju suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, srpski zvaničnici i previše često podržavaju Dodikovu politiku koja podriva Bosnu i Hercegovinu.

Savet za odnose sa Srbima u regionu kome predsedava predsednik Republike (on određuje i dnevni red) predviđen je Zakonom o Srbima u dijaspori i regionu koji je Republički parlament usvojio u oktobru. Njegova okosnica su upotreba, čuvanje i negovanje srpskog jezika i ćirilice, čuvanje i negovanje srpskog kulturnog, etničkog, jezičkog i verskog identiteta. Srbija je valjda jedina zemlja koja ima ministarstvo za dijasporu čiji prvi čovek, Srđan Srećković, ovako objašnjava intenciju ovog propisa: „Srbija želi da bude stožer okupljanja celokupnog našeg rasejanja“.

Mnogo toga u državnim aktivnostima vezanim za srpsko rasejanje izaziva i podozrenje i zebnju. Ne tako davno, videlo se kako se završila politika koja je, osim nacionalističkog imala i predznak stožera okupljanja vaskolikog srpstva i kakav je strašan, ratni oblik poprimila instrumentalizacija Srba na prostoru bivše Jugoslavije.

Zar nije dovoljno da se pitanje položaja Srba u regionu tretira u kontekstu evropskih integracija kojima, valjda, Srbija teži? Evropski standardi za manjinska prava su dovoljno čvrsti i jaki da je sve drugo nepotrebno i uludo trošenje para i energije. Naravno, ukoliko je u pitanju iskrena briga za ljude koji se izjašnjavaju kao Srbi, a ne nešto drugo, ponovimo to - mnogo opasnije i pogubnije, što su svi ljudi sa ovih prostora bilo koje da su nacionalnosti već preturili preko svojih glava.

Upotreba i zloupotreba istorije

U istorijsku superiornost srpskog u odnosu na druge balkanske narode veruje čak 68 odsto građana, a 70 procenata misli da je Srbija uvek opravdano učestvovala u ratovima

PIŠE: BOJANA OPRIJANILIĆ

Da li Srbija živi u prošlosti ili sadašnjosti? Da li su postupci njene političke elite i njenih glasača motivisani realnim životom ili predstavama o „slavnoj prošlosti“? Da li beže od sadašnjosti neprekidno ispravljajući „nepravde“ iz prošlosti, proizvodeći tako nove nesporazume sa svetom oko sebe? Na ova i slična, vrlo konkretna, pitanja pokušala je da odgovori grupa profesionalnih istoričara istraživanjem javnog mnjenja Srbije čiji su rezultati sabrani u knjizi „Novosti iz prošlosti“ (izdavač je Beogradski centar za ljudska prava). Sumarum, rezultati su frapantni u pogledu „znanja, neznanja, upotrebe i zloupotrebe istorije“, kako glasi i podnaslov ovog analitičkog ispitivanja koliko su o svojoj (nacionalnoj) prošlosti edukovani građani Srbije, od punoletnih do sredovečnih. Naime, istorijska svest važan je faktor koji čini deo sistema vrednosti jednog društva, jer predstave o tome „kako smo prošli u istoriji“ je kocka u mozaiku slike o „sebi“ i „drugima“. Današnja Srbija, konstatuje jedna od autorki istraživanja Dubravka Stojanović, prošla je kroz dva talasa „grubih radova“ na terenu istorije. Prvi je protutnjao krajem XX veka, dolaskom na vlast Slobodna Miloševića, kad su komunističke ideje zamenjene nacionalizmom radi ideološke i psihološke pripreme za ratove u bivšoj Jugoslaviji. Tada je bilo potrebno zameniti mit o bratstvu i jedinstvu „fatalnim i večnim sukobom južnosloveskih naroda“. Ova novoproducirana istorija, kako je pokazalo istraživanje, primila je korene u shvatanju da su Srbi uvek bili na pravoj strani, da nikada nisu vodili osvajačke ratove, te su „istorijski pobednici“ jer ništa našao nisu činili susedima. Novi zaokret u „sadašnjosti i prošlosti“, piše Dubravka Stojanović, dogodio se 2000. godine nakon pada Miloševićevog režima,

kada je novouspostavljena vlast posegla za promenom tumačenja istorije da bi „poboljšala“ sadašnjost i sebi našla odgovarajuću tradiciju „idealnog poretka“.

Šta su, dakle, rezultati, prekranja istorije u kojoj se ova „učiteljica života“ našla u službi poslušnog učenika radi „viših i važnijih“ (političkih) interesa?

U istorijsku superiornost srpskog u odnosu na druge balkanske narode veruje čak 68 odsto građana Srbije! Procentualno, 39 odsto njenih žitelja smatra da su Srbi oduvek živeli na Balkanu, a 29 odsto da su tu bili pre Hrvata. Da su na Balkan došli istovremeno kad i Hrvati, tačno je odgovorilo 22 odsto anketiranih, a osam odsto o tome ne zna ništa. Pitanje državnosti i njene starosti pripada korpusu omiljenih „takmičarskih disciplina“, navodi se u pomeutom istraživanju. Rezultati pokazuju da čak ni oni ispitanici koji su bili spremni prihvatiti činjenicu da su Srbi i Hrvati istovremeno došli a Balkan, nisu mogli poverovati da je hrvatska država postojala u srednjem veku. Naime, procenat anketiranih koji se ne sećaju da su u školi naučili da je u tom razdoblju Hrvatska imala svoju kraljevinu izuzetno je visok - čak 62 procenta. „Svest o hrvatskoj državnosti najmanje ima najmlađa generacija. Što je poledica njenog odrastanja u osamdesetim i devedesetim godinama, kada su iz školskog sistema Hrvati, kao neprijatelji, bili izbačeni, a stereotipi razvijani u najvećoj mogućoj meri“, zaključak je istraživača.

U izvesnom smislu još su interesantniji podaci koji se tiču istorije državnosti Crne Gore. Naime, zastrašujuće je visok procenat građana Srbije koji o tome ne zna ništa. Samo 19 posto ispitanika znalo je da je Crna Gora postala nezavisna kad i Srbija - 1878. godine na Berlinskom kongresu. Zapanjujućih 40 posto ispitanika misli da je ova susedna država stekla nezavisnost tek 2006, nakon raspada državne zajednice sa Srbijom. „To je jedno od najšokantnijih saznanja do kojih smo došli jer svedoči o dubokom nepoznavanju istorije susednih naroda, ali i o snažnoj svesti da „drugi“ mogu biti samo „mlađi“ od nas“, konstatuje Dubravka Stojanović.

Na teritoriji bivše Jugoslavije u poslednje dve decenije XX veka prošla je čitava najezda različitih „povjesta“ koja je pratila ali i svesrdno pripremala nastale oružane sukobe. Neznanje i politizacija istorije teške su bolesti jednog naroda, posebno, jer su njene klice lako prenosive sa generacije na generaciju. Dakle, prema rezultatima ovog istraživanja, osim što 63 odsto ispitanika pogrešno

veruje da su Solun i Beograd bili u sastavu Dušanovog carstva, 45 odsto je u zabludi da je Dubrovnik nekad bio deo srpske države. U obilje ilustrativnih primera „neprijatnih istina“ koje nisu u skladu sa željenim viđenjem prošlosti, spadaju i odgovori o događanjima devedesetih godina prošlog veka. Tako, više 50 procenata ispitanika ne zna ko je bombardovao Dubrovnik, za samo 12,8 odsto je poznato da je opsada Sarajeva trajala duže od tri godine, a čak petina tvrdi da Sarajevo uopšte nije bilo pod opsadom. Stav da su Srbi uvijek „good guys“ i večiti pobednici podržava ogromna većina, pa čak 70 posto stanovništva misli da je Srbija uvek samo opravdano učestvovala u ratovima, a 51 posto je mišljenja da je u svim ratovima koje je vodila u poslednjih 200 godina bila na pobjedničkoj strani. Žmuri se otvorenih očiju i u pogledu sopstvene odgovornosti za raspad bivše Jugoslavije, a ključnu ulogu u tome 35 odsto anketiranih dodelio je međunarodnoj zajednici. Kada se kao krivci imenuju pojedinačni narodi, pored Hrvata (70 odsto), Slovenaca (33 odsto), Muslimana

ISTORIJSKA MUKA OD ISTORIJSKE ISTINE

Ovi podaci dobijeni su na osnovu istraživanja Beogradskog centra za ljudska prava koji su obuhvatili 1.086 punoletnih građana Srbije i objavljeni u publikaciji „Novosti iz prošlosti - znanje, neznanje, upotreba i zloupotreba istorije“. Direktor ovog Centra, dr Vojin Dimitrijević naveo je u predgovoru naslova „Istorijska muka od istorijske istine“ da je ekipa profesionalnih istoričara nastojala da na nobjektivniji način uporedi nepobitno utvrđene istorijske činjenice sa onim što ispitanici misle da je istina. Pravi cilj ovog istraživanja bio je proniknuti kroz „gusto tkanje nataloženih zabluda koje određuju njihovo ponšanje, način rasuđivanja i donošenja odluka“, navode autori. „Ono što najviše zabrinjava je činjenica da su ajveće predrasude pokazali najmlađi ispitanici, oni između 18 i 29 godina. Reč je o generaciji rođenoj posle 1981. godine, koji u krenuli u školu u vreme Osme sednice CK Saveza komunista Srbije i proveli svoje školske godine u krizama, ratovima, mržnji i strahu, onemogućeni da putuju i šire svoje vidike, što je ostavilo trajan i nepromenljiv trag“. (Dubravka Stojanović). Autorke istraživanja su istoričarke : Dubravka Stojanović, Radina Vučetić, Sanja Petrović Todosijević, Olga Manojlović Pintar i Radmila Radić.

(12 odsto) i Srba (9 odsto), za nestanak SFRJ krivi su i Amerikanci (9 odsto), Nemci (2 odsto) i Englezi (1 odsto).

Kakvo je (ne)znanje ili odbacivanje istine u vezi sa bliskom prošlošću, ilustruju spontani odgovori (bez ponuđenih opcija) šta se dešavalo na Ovčari u blizini Vukovara, u kojima većina ispitanika kaže da je reč o ubistvima i masakru Srba. Iako suđenje optuženima za zločine na ovom poljoprivrednom dobru (priпадicima paravojnih srpskih jedinica i tzv. teritorijalne odbrane Vukovara) pred beogradskim sudom traje već godinama, tek pet odsto anketiranih označilo je da su žrtve na Ovčari bili hrvatski zarobljenici. Na pitanje šta se dogodilo u Srebrenici, tek je 34 posto ispitanika jasno navelo da su Muslimani bili žrtve, dok su ostali imali neodređene odgovore. Pri tome, tri procenta anketiranih iznelo je tvrdnju da je u Srebrenici počinjen genocid, a samo jedan posto da se radilo o genocidu nad Muslimanima.

Na ogromno neznanje koji su građani Srbije ispoljili u vezi sa zločinima počinjenim tokom ratova devedesetih, ukazuju i rezultati istraživanja prema kojima čak 59 procenat nema pojma šta se dogodilo u Medačkom džepu, a za zločin koji se dogodio u BiH i završio ubistvom 16 srpskih građana bošnjačke nacionalnosti iz Sjeverina u oktobru 1992, ne zna čak 73 procenata građana Srbije.

Prema spontanim odgovorima, najveći broj ispitanika inače, smatra da su za ratove 1991 - 1995, najodgovorniji Slobodan Milošević (31 posto) i Franjo Tuđman (28 posto).

Logor Jasenovac, još je jedan "slučaj" strahota koji se „prekraja“ u ogledalu povesti. Ubedljivo najveći procenat ispitanika (66 odsto) izjavio je da su stradali Srbi, Jevreji i Romi. Još 12 odsto izjavilo je da su žrtve bili Srbi i Jevreji, dok se sedam odsto opredelilo samo za Srbe (što ukupno čini 85 odsto). Samo je 14 odsto građana među žrtvama videlo i Hrvate, odnosno dalo tačan odgovor (Srbi, Jevreji, Romi i Hrvati). I ovaj primer svedoči o tome da se narodi s kojima su nam odnosi poremećeni, ne vide i ne doživljavaju kao mogući saveznici ili sapatnici u bilo kom istorijskom trenutku. To svedoči o tome da su današnja merila i potrebe znatno važnije od eventualnog znanja stečenog u školi.

Što se dalje prošlosti tiče, matricom istorijske svesti u Srbiji arhineprijateljima smatraju se Turci koji su „neka vrsta opravdanja“ kad treba odgovoriti na pitanja zašto je Srbija nerazvijena, zbog čega ima problema sa demokratijom, zašto je siromašna i zašto

SISTEMSKE GREŠKE

“Podaci vezani za prisustvo Srba na Balkanu pre svega su dokaz nedostatka formalnog obrazovanja, potpunog podbačaja našeg školskog sistema jer deca u osnovnoj školi kao nimalo nevažnu lekciju uče kada su se Sloveni doselili na Balkan. Ostalo ukazuje na sistemske greške, na nacionalističku indoktrinaciju: mi ne samo da oduvek ovde živimo nego smo imali i jedno ogromno carstvo koje je praktično obuhvatalo ceo Balkan”, izjavio je psiholog Žarko Korać za beogradski „Blic“. Dakle, nacionalistička interpretacija istorije, zaključuje on, pobedila je naučnu intepretaciju istorije, što je veoma opasno.

su ulice u njenim gradovima prljave i zapuštene. „Turski jaram“ dug 500 godina, bez obzira na više od 200 godina moderne državne nezavisnosti, opravdanje je za bilo koji postupak „nacije“ i služi kao apriorna amnestija. Posebno treba napomenuti kao zabrinjavajući podatak, ukazuju istoričari - autori ovog istraživanja, da su „Turci“ kao arhineprijatelji ucrtani u svest novije generacije i da je taj mit obnovljen u punoj snazi.

„Pored zabluda u vezi sa svojom istorijom, rezultati pokazuju i snažan etnocentrizam, jer ispitanici mahom vide vodeću poziciju vlastite nacije i spremni su da „naučene“ podatke o prošlosti zaborave i prilagode takvom viđenju sveta. To viđenje odnosa „mi i drugi“ jasno otkriva obrazovni autizam koji stvara etnocentričnu predstavu o svetu. Kao uverljivo najupečatljiviji rezultat koji tome govori u prilog, Dubravka Stojanović navodi odgovore ispitanika na pitanje koga smatraju najznačajnijom ličnošću u istoriji sveta. Iako je bilo posebno postavljeno pitanje o najznačajnijoj ličnosti u istoriji Srbije, najveći procenat kaže da su dve najznačajnije svetske ličnosti Nikola Tesla (21 odsto) i Josip Broz Tito (10 odsto). Adolf Hitler (8 odsto) je trećeplasirani, dok je Isus Hrist dobio samo pet odsto glasova, što je poražavajući rezultat za srpsko društvo koje sebe vidi kao vrlo religiozno.

Ipak, velika većina građana (gotovo 70 odsto) žali što se Jugoslavija raspla. Bez obzir na starosnu dob, obrazovanje, partijsko opredeljenje, pol ili region u kom žive, sve kategorije stanovništva, po rezultatima istraživanja „Novosti iz prošlosti“, većinski iskazuju žaljenje i nostalgiju za Jugoslavijom, uključujući i generacije koje u njoj nikad nisu živele.

Proslava u sumornoj atmosferi

PIŠE: BAŠKIM HISARI

U sumornoj atmosferi i narušenog imidža, sa nestabilnim institucijama, vladom u ostavci, raspuštenom parlamentom, bez izabranog predsednika države i u očekivanju inauguracije novog saziva skupštine i vlade, Kosovo je 17. februara proslavio treću godišnjicu proglašenja nezavisnosti. Takvoj atmosferi posebno su doprineli senka izveštaja Dika Martija, neregularnosti i izborne manipulacije, kao i brojni politički i ekonomski izazovi.

Kosovski lideri čestitali su građanima Dan nezavisnosti Kosova. Naglasili su da je nezavisnošću ispunjena vekovna težnja kosovskog naroda, da je postignut značajan napredak u izgradnji demokratije i da su prve tri godine nezavisnosti bile „godine jačanja i konsolidacije države, veće dobrobiti građana i realnog početka ekonomskog razvoja“. Obećali su da će od sada raditi za evroatlantsko Kosovo. Izrazili su i zahvalnost međunarodnim prijateljima koji su doprineli da Kosovo bude nezavisna i suverena država.

Napredak spor, očekivalo se više

U prethodne tri godine bilo je izvesnih uspeha, među kojima je nezavisnost najveći. Novu državu su do sada priznale 75 države članice UN, među kojima SAD i 22 države EU. To je pre svega postignuto zaslugom diplomatije međunarodnih prijatelja.

Na putu izgradnje svoje državnosti Kosovo je ostvario značajan uspeh na međunarodnom planu. Međunarodni sud pravde u Hagu (MSP) u save-todavnom mišljenju saopštio je da Deklaracijom o proglašenju nezavisnosti Kosova 17. februara 2008. godine nije prekršeno međunarodno pravo. Iako je legitimnost nezavisnosti prošlog leta potvrdio MSP, u poslednjih godinu dana broj zemalja koje su priznale nezavisnost nije prešao 10. Tome je svakako doprinela institucionalna kriza ali i nesposobnost domaće diplomatije da stvori efikasniju strategiju i tim za lobiranja da bi se obezbedilo više priznanja.

Kosova je postalo član moćnih međunarodnih finansijskih institucija Međunarodnog monetarnog

fonda i Svetske banke. Ove godine Kosovo treba da presedava zajedničkim Komitetom zemalja potpisnika sporazuma za slobodnu trgovinu u centralnoj Evropi, CEFTA.

Napredak je ostvaren u izgradnji i konsolidovanju demokratskih institucija koje su u funkciji interesa svih građana bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Značajan pomak postignut je i u realizaciji prava srpske zajednice na Kosovu i njenu integraciju u jedinstven sistem lokalne samouprave na Kosovu. Formirane su nove opštine sa srpskom većinom, Gračanica, Ranilug, Klokot i Parteš i proširena opština Novo Brdo. Nove opštine su formirane na osnovu sporazuma postignutog između kosovskih institucija i Kancelarije međunarodnog civilnog predstavnika, odgovorne za nadgledanje implementacije Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa, i one imaju nadležnosti kao i sve druge opštine na Kosovu.

Bez sumnje, uspeh je i izlazak srpske zajednice na vanredne parlamentarne izbore 12. decembra prošle godine, organizovane prvi put posle proglašenja nezavisnosti. Kosovski Srbi su na ove izbore izašli masovnije nego na predhodne i time iskazali svoje demokratsko opredeljenje. Od 9 političkih subjekata kosovskih Srba, koji su učestvovali na izborima, poslanička mesta su obezbedili Samostalna liberalna stranka (SLS) 8, Jedinstvena srpska lista (JSL) 4 i Socijaldemokratska stranka Kosova i Metohije (SDSKiM) 1 poslaničko mesto. Srbi sada u novom sazivu Skupštine Kosova imaju ukupno 13 poslanička, 10 mandata koliko im je garantovano Ustavom Kosova i 3 mandata dobijena na izborima, što znači 3 poslanička mesta više nego u prošlom sazivu. Osim toga, imaju potpredsenika Skupštine, zamjenika premijera i tri ministarska mesta u novoj kosovskoj vladi. Potpredsednik skupštine je Petar Miletić, zamjenik premijera Slobodan Petrović koji je ujedno i ministar za lokalnu samoupravu, ministar za rad i socijalna pitanja je Nenad Rašić, dok je ministar za povratak i zajednice Radojić Tomić.

Negativni politički efekti

Bez obzira što je Kosovo daleko od onoga gde je bilo, ipak nije tamo gde se očekivalo da biti, napredak je spor. Građani su očekivali više u ukupnom razvoju zemlje i veći napredak u svakodnevnom životu. Kosovo je još uvek daleko od uspesnih država sa razvijenom demokratijom i vladavinom prava. Ono je najizolovanija zemlja na Balkanu čiji građani

ne mogu da putuju u EU, pa čak i u neke zemlje regionu.

Kosovo i u četvrtu godinu svoje nezavisnosti ulazi kao država sa ograničenom suverenosti. Vlasti nemaju gotovo nikakvu mogućnost da kontrolišu područje severno od Ibra nastanjeno većinskim srpskim stanovništvom i gde deluju srpske paralelne strukture kontrolisane iz Beograda.

Poslednjih meseci Kosovo je prošlo kroz dramatične situacije koje su proizvele negativan politički efekt, što je život mnogim Kosovarima učinilo nepodnošljivim, zamornim i razočarajućim. Međunarodni zvaničnici neprekidno traže efikasniju borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, jačanje vladavine zakona i privrede. Podaci domaćih i međunarodnih institucija potvrđuju da nije ostvaren očekivani ekonomski razvoj i da se socijalna situacija pogoršava. Uporedo sa svetskom finansijskom krizom Kosovo je bilo suočeno i sa lošim ekonomskim odnosima sa drugim zemljama. Politički problemi otežali su realizaciju obaveza iz međunarodnih sporazuma. Izveštaji Centralne banke Kosova svedoče o opadanju stranih investicija. Nezaposlenost je oko 50 odsto. Prema proceni Svetske banke siromaštvo dostiže 32 odsto, a krajnje siromaštvo 18 odsto. Međunarodni monetarni fond, rangirao je Kosovo na 158. mesto po visini BDP. Carina je objavila da je Kosovo izvezlo robe u iznosu od oko 300 miliona eura, ali da je uvoz bio 2,3 milijarde eura, što znači da je deficit 2 milijarde eura. Transparency International rangira je Kosovo među 10 najkorumpiranijih zemalja na svetu.

Izveštaj Dika Martija, izvestioca Odbora za prava pitanja Parlamentarne skupštine Saveta Evrope po kojoj su bivši komandanti Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) odigrali ključnu ulogu u kriminalnim aktivnostima u regionu tokom protekle decenije, naneo je ogromnu štetu Kosovu. Imidž zemlje je pao na vrlo nizak nivo. Potrebno je da se uluži ogroman napor da bi se taj imidž popravio. U interesu je Kosova i svih njegovih građana da se što pre obavi sveobuhvatna i nepristrasna istraga, da se otkrije istina, rasvetle optužbe, nađu činjenice i ako je bilo zločina, da se onda dokaže da je to bilo delo pojedinca ili grupe, a ne čitavog albanskog naroda.

Vanrednim parlamentarnim izborima organizovanim nakon što je Demokratski savez Kosova (DSK) izašao iz vlade i koalicije sa Demokratskom partijom Kosova (DPK), bili su praćeni brojnim manipulacijama, neregularnostima, krađom i kupovinom glasova, ucenama i

pretnjama - pa su inicirali brojne rasprave o legitimnosti izabranih predstavnika.

Tokom tri godine nezavisnosti, politička elita Kosova nije uspevala da izgradi odgovorno, slobodno, otvoreno i miroljubivo društvo. Netrpeljivost prema drugima zbog etničkih, političkih, verskih ili drugih razlika na ovim prostorima oduvek su stvarali i još uvek stvaraju ozbiljne probleme sa teškim posledicama. Iako je Kosovo nezavisna država pod međunarodnim nadzorom gde žive pripadnici raznih etničkih zajednica, ono još uvek nije na nivou političkog društva gde se patriotizam oslanja na poštovanje zakona i na uvažavanje drugih. Nažalost, na Kosovu patriotama se tretiraju i osobe koji ispoljavaju mržnju, omalovažavaju i vređaju pripadnike druge etničke zajednice. Ima i takvih koji svoj patriotizam ispoljavaju isključivanjem struje, vode i kažnjavanjem pripadnika druge zajednice. Stoga kosovske vlasti, politička elita, intelektualci i mediji, ne samo albanske već i drugi trebaju promeniti svoje ponašanje. Delujući u vrlo siromašnom društvu uzdrmanom od rata i tranzicije, gde su uništeni mnoge vrednosti, oni trebaju da se zalažu za međuetnički dijalog i saradnju, za izgradnju društva gde će se uvažiti i prihvatati razlike kao vrednost, a ne kao prepreka za bolji i slobodniji život svih građana.

U četvrtu godinu nezavisnosti Kosovo ulazi sa brojnim izazovima. Ostalo je još puno da se uradi za liberalizaciju viznog režima, za integraciju u EU, članstvo u NATO i druge evroatlantske strukture, da se ojačaju svestrani odnosi sa SAD. Kosovo će popraviti svoj imidž gradeći demokratske procese u zemlji, usvajanjem evropskih zakona i popravljajući izborni zakon, kako bi se odstranili brojni propusti koji su evidentirani na nedavnim izborima.

Prioriteti pregovora sa Beogradom i evropske integracije

Krajem februara ove godine formirane su nove kosovske institucije. Premijer Kosova

Hashim Thaçija koji je izašao kao pobednik u nedavnim spornim vanrednim parlamentarnim izborima, izjavio da je njegova vlada "sveobuhvatna i multietnička" i da je Kosovo zainteresovano da ima dobre odnose sa svim susedima uključujući i Srbiju sa kojom će započeti pregovore o pitanjima od zajedničkog interesa kako bi se kako je rekao "okončao poglavlje sukoba i mraka između Kosova i Srbije i otvorio novo poglavlje saradnje i evroatlantskih integracija".

Očekivani razgovori između Prištine i Beograda svakako donosi nadu da se stvari mogu promeniti u pozitivnom smislu. Medjutim, Kosovo će u pregovore ući u složenim uslovima jer se suočava sa mnogim izazovima i čini se da zvanična Priština ima brojne druge prioritete zbog čega do sada skoro ništa nije definisano u vezi pregovora. Kosovo je imala institucije koji su radili i čiji zvaničnici su bili dobro plaćeni, koji su trošili dosta energije i para, putovali i imali puno razgovora sa diplomatima, brojnim liderima sveta i predstavnicima međunarodnih organizacija, ali nisu se pripremili i malo su radili za prestojeće pregovore sa Srbijom. Šef pregovaračke ekipe imenovana je sa puno zakašnjenja, 24. februara ove godine. Biće potrebno dosta vremena da se postigne novi konsensus za pregovore. Ovaj proces sada izgleda teže nego prošle godine. Treba strahovati da na pregovorima ne dominiraju prazni stavovi i da razgovori budu neproduktivni. Još uvek je nejasno i konfuzno o čemu će se diskutovati na ovim pregovorima. Zna se da su se obe strane već saglasile da se počne sa tehničkim pitanjima ali će one veoma brzo biti uslovljeni sa političkim stavovima obeju strana. Kosovari već dugo očekuju da se reše neka praktična pitanja kao što su priznavanja dokumenata, saobraćajne tablice, telekomunikacija, policijska saradnja isl., a potom i pitanja koja su u vezi sa severnim delom Kosova, kao što su carine, sudovi, javna administracija, policija idr

Za prestojeće pregovore sa Srbijom, pozicije Kosovara su u zadnje vreme znatno oslabiljene. Zvanična Priština nastoji da obezbedi američko prisustvo. Na Kosovu se učešće SAD smatra odlučujuće u svim političkim procesima. Vlasti su odbacili svaku mogućnost da se na pregovorima otvori pitanje statusa i teritorijalnog integriteta Kosova. Sasvim je sigurno da bez sporazuma između Albanaca i Srba, Kosovo nema perspektive za evropsku budućnost. Probleme treba da reše sami Albanci i Srbi uz pomoć međunarodnog faktora. Ukoliko nova vlada bude odgovorna, stabilna, spremna za reforme, odlučna da obezbedi vladavinu zakona, ima jasan program ekonomskog razvoja - pregovori sa Beogradom biće uspešni. Ukoliko pregovori ne budu konstruktivni i produktivni onda će to svakako negativno uticati na toliko priželjkovini proces liberalizacije viza, usporiće integracione procese i evropsku perspektivu Kosova i ona neće moći biti faktor mira i stabilnosti u regionu..

Obrana Čosićeva i Hajdegerovi poslednji dani

PIŠE: ZORAN JANJIĆ

Za ime Martina Hajdegera vezuju se najčešće dve stvari: zaslužena slava jednog od najuticajnijih filozofa XX veka kao i sramna činjenica da je izvestan period njegovog života bio obeležen dobrovoljnim stavljanjem u službu nacističkog režima. Dok se izjašnjavanje o ovome prvom najradije prepušta stručnjacima, zanesenicima i samim filozofima (ovi poslednji su najčešće mešavina onih prvih pomenutih), o Hajdegerovim nacističkim danima uglavnom se govori kao o kratkotrajnoj epizodi, nekoj vrsti mladalačkih zabluda politički naivnog mislioca, tamnoj mrlji na njegovoj inače besprekornoj karijeri predavača, fundamentalnog ontologa i zaljubljenika u mir i tišinu Crnih šuma na čijem će obodu, u malom seocetu Todnabergu, na jednom blagom obronku podići usamljenu brvnaru, gde se povlači u osamu od buke i taštine ovozemaljskih problema. Izlazak knjige Viktora Farijasa (Farias), poreklom Čileanca, *Hajdeger i nacizam* 1987. godine, napisana na španskom, najpre je bila odbijena od nemačkih izdavača, a kasnije, kad se prevod pojavio u Francuskoj i u nekim drugim zemljama, ipak je dozvoljeno njeno objavljivanje - izazvao je veliku uzbuenu i talas polemika, kako u akademskim krugovima Evrope tako i Amerike. I sam negdašnji Hajdegerov student, Farijas je građu za svoju knjigu prikupljao desetak godina, prekopavajući dostupne arhive, dnevnike i raspoloživu korespondenciju, razgovarajući sa preživelim svedocima i učesnicima tog istorijskog razdoblja, uspevši čak da dođe do dokumenata pohranjenih u arhivama ondašnje Istočne Nemačke (našavši tu, neplanirano ujedno i sekundarnu građu o vezama čileanske Socijalističke partije sa nemačkim nacistima tridesetih godina, kao i neke tajne sporazume Sovjetskog Saveza sa vladom Salvadora Aljendea, iz čega će nastati druga njegova knjiga, takođe ikonoklastičkog sadržaja, čiji naslov već dovoljno kazuje: *Salvador Aljende - kraj jednog mita*).

Iz Farijasove studije, u najkraćem, hronologija Hajdegerovog nacističkog angažmana izgledala bi ovako: u maju 1933, Hajdeger postaje najpre rektor, a nedugo zatim i firer-ректор na univerzitetu u Frajburgu (univerzitet se stavlja na raspolaganje državi, a firer-ректор samom vrhovnom Fireru), pri čemu će u pozdravnoj reči, pred okupljenim studentima, izreći i ovo: "Neka se vaše biće ne upravlja teorijama i 'idejama' kao dosad. Sam Firer, i niko drugi do on sam predstavljaće nemačku stvarnost i njen zakon, kako danas tako i za ubuduće". Vlasnik partijske knjižice br. 312589, članarinu će redovno uplaćivati sve do konačnog sloma Nemačke 1945. Na novom nameštenju, u svojstvu rektora, do izražaja dolazi čitav krug njegovih ne baš pohvalnih osobina i ličnih karakternih nedostataka, počev od korumpiranosti vlašću, pa do sklonosti ka potkazivanju kolega jevrejskog porekla i liberalnih shvatanja (na šta će uslediti otkazi, a ovi ostati bez posla). Kao novoimenovani rektor, u skladu sa zakonima o "rasnoj čistoti" donosi uredbu po kojoj novčanu pomoć na fakultetu mogu očekivati samo studenti arijevskeg porekla, članovi SS i SA, nikako i Jevreji i marksisti. Ne sme se zaobići ni slučaj Maksa Milera, jednog od najdarovitijih Hajdegerovih đaka i studentskog predstavnika, koga će, zbog doslednih antinacističkih uverenja, Hajdeger takođe potkazati u pismu rektoratu, navodeći "kako nije politički podoban" i smeniti najpre sa mesta prodekana, a zatim mu onemogućiti i dalju profesorsku karijeru, opet uredno pismeno obrazloženo i u zvaničnoj formi, gde administraciji fakulteta dostavlja svoje mišljenje po kojem ih izveštava da je Miler izvrstan naučni radnik "ali nenaklonjen režimu".

Kasnije, nakon rata, pred Komisijom za denacifikaciju Hajdeger će, naravno, gledati da nekako opere svoju biografiju - sudbina i svetski tokovi, očito nisu bili naklonjeni ni njemu ni Nemačkoj - i u tome će se, kao autentični predstavnik sopstvene filozofije i sopstvenog *Dasaina*, služiti autentičnim neistinama ili pragmatičnim poluistinama (to će biti prva linija njegove odbrane), pa će tako izjaviti sledeće: "Nisam

posećivao partijske sastanke niti nosio partijsku značku, kao što nisam svoja predavanja i javna obraćanja posle 1934, otpočinjao tzv. 'germanskim pozdravom' (Hajl Hitler!)" . Istina je međutim (navodi Farijas u svojoj knjizi) drugačija: postoji fotografija na kojoj se vidi Hajdeger sa nacističkim oznakama, njegov student Karl Levit sreo ga je u Rimu 1936, sa značkom u obliku kukastog krsta na reveru, a ima i pouzdanih svedočanstava o tome kako je Hajdeger sve do 1936. započinjao i završavao svoja predavanja redovno sa hitlerovskim pozdravom.

Nakon zabrane bavljenja profesurom koju donosi Državna denacifikaciona komisija 1949 - optužen je kao "nacistički saputnik" - Hajdeger se, na zauzimanje kolega sa filozofske katedre, već nakon dve godine vraća predavanjima i ostaje aktivan na fakultetu sve do kasnih šezdesetih kad odlazi u zasluženu penziju; to bi bila druga linija njegove odbrane - naime, odbijanje uskih, strukovnih krugova u Nemačkoj da dopuste da se razotkriju neke neugodne činjenice o njihovom uvaženom kolegi. (Prva saslušanja počela su još 1946, ali je Hajdeger pretrpeo slom živaca i morao je da se leči nekoliko sedmica u sanatorijumu u Badenvileru).

Najčešće se govori o ludilu kao pratiocu genijalnog uma, no, čini se ipak (istorija nam barem daje dovoljno primera o tome), da se kao saputnik velikih umova mnogo češće javlja izvesna svesno odabrana, dobrovoljna imbecilnost, ma odakle dolazila i ma čime se pravdala. Hajdeger se posle rata nikad nijednom rečju nije izjasnio o svom predratnom angažmanu, kao ni o antisemitizmu i holokaustu, a tu je "sramnu ćutnju" (Derida) narušio samo jednom, u predavanju tek naknadno objavljenom i naslovljenom *Konfiguracija* (1949), gde, govoreći o pošastima savremene tehnologije iskazuje potpuni moralni idiotizam (po svemu sudeći, hotimičan), stavljajući konclogore u isti kontekst sa problemima poljoprivrede i proizvodnje hrane: "Poljoprivreda je danas mehanizovana industrija proizvodnje hrane - u suštini, kao i proizvodnja tela u gasnim komorama ili konclogorima..."

U tišini Crnih šuma, napisao je o sebi sledeće grandomanske reči: "Onaj ko veliko misli, prisiljen je da čini i velike greške".

Treću liniju Hajdegerove odbrane činila je internacionalna akademska javnost, široki front uglednih imena što će tokom svih tih godina zdušno stajati uz njega, od Hane Arent, Karla Jaspersa, do Sartra, Kloda Levi-Štrota i Deride, i svi će oni manje-više eufemistički govoriti o Hajdegerovom "flertu sa nacizmom". Tek je Farijasova knjiga prekinula opštu tišinu i probila sve tri linije Hajdegerove odbrane, ali dokumentovano, iz srca stvari, zaobišavši bedeme odbrane kao Mažino liniju, dokazujući na sijaset primera kako je fašizam zapravo inherentan osnovnim postavkama na kojima stoji Hajdegerova filozofija, a ne slučajna epizoda ili eventualno zastranjenje, kako je dotle glasilo zvanično tumačenje. Kao reakcija na Farijasovu knjigu, u roku od samo osam meseci pojavilo se čak šest različitih publikacija koje za temu imaju Hajdegera i njegov odnos sa nacizmom. Naravno, ne treba da čudi što je odgovor apologeta bio najžešći u Francuskoj, gde je Hajdegerova misao izvršila najveći uticaj posle Drugog svetskog rata (Sartr, Klod-Levi Štros, Fuko, Derida); takođe, valjda je samo u Francuskoj moguće da Farijas bude optužen kako "vodi staljinističke procese protiv Hajdegera"! Argumentacija Hajdegerovih branitelja išla je od potpunog negiranja činjenica i navoda iz Farijasove knjige do Deridine ocene, "kako u knjizi nije izneto ništa novo što već nije odranije poznato".

No, pri tom su na svetlost dana izašle i neke zanimljive činjenice o istaknutim ličnostima iz kruga Hajdegerovih dugogodišnjih vernih saradnika, poštovalaca i propagatora. U Francuskoj, Žan Bofre (Beaufret) prevodilac Hajdegerov koji je u poslednjih 35 godina života predano radio na promišljanju ovog filozofa (napisao je i nekoliko knjiga zajedničkih razgovora sa Hajdegerom), kao bivši član Pokreta otpora uživao je, razume se, puni kredibilitet, sve dok nakon njegove smrti 1982, nije otkrivena njegova prepiska sa istoričarem, revizionistom Robertom Furisonom, poznatom po osporavanju holokausta; kao i pomenuti istoričar, i Hajdegerov prevodilac je izražavao sumnju u postojanje gasnih komora i konclogora. U Americi, posthumno je izašlo u javnost da je Pol de Man, poznati teoretičar dekonstruktivizma i jedan od glavnih propagatora Hajdegera u Sjedinjenim Državama Amerike, za vreme Drugog svetskog rata u rodnoj Belgiji

sarađivao sa nacističkim okupacionim vlastima i pisao čak antisemitske članke za njihove novine. U tom svetlu, podrška Ernsta Noltea, još jednog istoričara revizioniste ne treba nipošto da čudi. Nolte čak i ne dovodi u pitanje Hajdegerov nacistički angažman, za njega je to jedini nužan i logičan odgovor na veliku rusku revoluciju iz 1917, a time ovaj istoričar, ništa manje, pravda i holokaust i logore: "Nije nemoguće da su nacional-socijalisti i Hitler sproveli 'azijatsko' delo (holokaust) samo stoga što su sebe i svoje ljude smatrali potencijalnim ili aktuelnim žrtvama sovjetskog 'azijatskog' dela. Zar nije 'arhipelag Gulag' prethodio Aušvicu"?

No, jedna od najvećih zasluga Farijasove knjige je u tome što je podstakla obnovljeno interesovanje za jednu raniju studiju o Hajdegeru, napisanu na istom tragu, autora Pjera Burdijea (Bourdieu), pod naslovom *Politička ontologija Martina Hajdegera*, u kojoj autor vrši lingvističku analizu političkog govora nemačke krajnje desnice iz dvadesetih godina prošlog veka, smeštajući u taj diskurs i Hajdegerov mutni filozofski žargon. Iz njegove tekstualne analize sledi da Hajdegerov jezik naprosto vrvi od mesta koja se po sebi podrazumevaju za ondašnji politički govor pripadnika švapske desnice. To će podstaći Johanesa Fričea (Fritsche) da 1999, ode još dalje; u studiji *Istorijska sudbina i nacional-socijalizam u Hajdegerovom Bitku i vremenu*, on dokazuje kako je u Hajdegerovom najpoznatijem delu *Bitak i vreme* u dubinama teksta implicitno prisutan i ideološki talog vremena, i ne samo to; po njemu, ti gusti nanosi ideološkog bili su potpuno vidni, bliski i razumljivi prvim čitaocima, onim generacijama desničara dvadesetih, da bi

tek kasnije postali neprozirni; uporednom analizom, Friče će se čak prihvatiti utvrđivanja sličnosti idioma kojim su napisani *Majn Kampf* i *Bitak i vreme*.

Ovde dolazimo i do onoga što spaja Ćosićevski nacionalistički diskurs, tog samoukog ontologa smrti i fenomenologa jama i masovnih grobnica, tog filozofa "čokotoresca" (M. Stanisavljević) sa svim onim nečasnim rabotama oko zataškavanja nekih neugodnih aspekata hajdegerovske filozofske i političke misli. A, to što im je zajedničko (uprkos činjenici da Ćosić, kao samouki filozof i autor krajnje autentične kosmogonije banalnosti, stoji dakako, daleko više od Hajdegera i od svih filozofa sveta) jeste mesto prećutanog kao mesto skrivene istine. "Državotvorna" Ćosićeva misao u sebi sadrži, prećutno, sliku onoga kako bi trebalo da izgleda idealni državni organizam Srbije, kao nekakvog vitalističkog entiteta što istrajava kroz istoriju, često menjajući oblik, veličinu i mesto (nešto poput džinovske, pokretne amebe), što Ćosićevi "državotvorno" ustrojeni čitaoci i bez reči, u pola nagoveštaja, u pola miga, i sami odlično shvataju ("gledamo se nemo, al' se razumemo"). U ovom slučaju pisac i njegovi čitaoci združenim snagama vajaju oblike sanjanog carstva i iscrtavaju granice "srpskog nacionalnog bića" (od "potkovice" do masovnih grobnica) iz knjige u knjigu, od intervjua do intervjua, od jedne Ćosićevske mudre besede do druge. Izveštavajući sa Ajhmanovog suđenja u Jerusalimu, Hana Arent je izrekla onu nadaleko poznatu frazu o "banalnosti zla". Ali zlo nema samo jedno lice, ono je zlo upravo stoga što je spremno da se uvek ponovo javlja u nekom infamno izmenjenom, dotle neviđenom i nezamislivom vidu. Zlo nikad ne prestaje da iznenađuje baš zato što je neiscrpno u svojim radikalnim mogućnostima transformacije. (Da je, na primer, umesto Ajhmana bio Mengele uhapšen i da je prisustvovala njegovom suđenju, teško da bi Arentovoj ikad palo na pamet da upotrebi sintagmu o "banalnosti zla"). Kao što ne postoji jedno zlo i jedna mogućnost zla, tako isto ne postoji jedan "nacizam" istorijski i geografski vezan za jedno određeno mesto i neku specifičnu etničku grupu, već postoje "nacizmi i nacizmi", beskrajna mogućnost ponavljanja raznih "nacizama". Istorija devedesetih u Evropi je istorija srpskog nacizma, autohtonog i neponovljivog, i nije nipošto slučajnost da je državotvorni književnik Ćosić upravo tada bio predsednik SR Jugoslavije (u razdoblju 1992-93), kada je jedan drugi državotvorni književnik ("pesnik") imenom Radovan

Karadžić krenuo da ostvaruje svoj pesnički program u Bosni, potkrepljujući snagu svojih *licencia poetica* dejstvom minobacača, topova i snajpera. To su valjda dva jedina književnika na svetu čije su razgovore obaveštajne službe snimile i njihove transkripte objavile na zvaničnom sajtu Međunarodnog suda pravde u Hagu; već i po tome stekli su besmrtno ime za buduća pokolenja.

U jednom od tih razgovora, kao dve groteskne inkarnacije beketovskih likova Didija i Estragona (iz pakla), Ćosić i Karadžić izmenjuju između sebe baljezgarije o onome o čemu inače nemaju pojma: o Havelu i o srednjoevropskoj kulturi i filozofiji - dvojica razaratelja svake kulture i čitavih gradova u okvirima viševekovne bosanske civilizacije, pričaju o kulturi! Prenosimo deo tog razgovora:

Estragon Karadžić: "Ovaj Havel je uništio Čehoslovačku".

Didi Ćosić: "E taj naš kolega postade takva budaletina. Mali je bre on".

Estragon Karadžić: "Mali je, mali čovječuljak. I vidite da ta srednjeevropska filozofija..."

Didi Ćosić: "Ništa..."

Estragon Karadžić: "Ništa, nema tu sokova. To nema fundamenta uopšte".

Za državotvornog Ćosića, koji u navedenom razgovoru tvrdi kako "istorija radi punom parom", Češka ima dva pisca: Švejka i Kafku (državno je ovde malo pretežno na račun književnog, Ćosić zaboravlja da Švejk nije pisac već književni lik), a Srednja Evropa i Kundera, to su trice i (erotske) kućine: "Taj erotizam, šta to sve znači Kundera i svo to društvo... I kad se gleda ta cela istorija i pogledaš umetnost ništa originalno ta srednja Evropa nema", zaključuje Ćosić.

Erotika se za njih dvojicu davno preselila u prostorno, u otimanje prostora, a istorija u memorandume SANU i haubice i minobacače JNA. U jednom ranijem književnom razgovoru između Dobrice Ćosića i Karadžića (takođe presretnutom) Ćosić pita Karadžića, nameravaju li njegove trupe uzeti Sarajevo ili Banja Luku za glavni grad.

"Nema govora, Sarajevo je glavni grad", uzvraća Karadžić.

Ćosić: „Da, da, slušajte, je l' se dodiruju negdje ove četiri regije“?

Karadžić: „Sve je u jednom komadu“.

Ćosić: „A povezuju se?“

Karadžić: „Povezuju se potpuno sve“.

Ćosić: „A dobro Muslimani i ne pokušavaju da generalizuju svoj prostor“.

Nisu nam potrebni ni Frojd ni Lakan da bismo rastumačili erotizirani govor ofanzivnih osvajača, koji penetriraju prostor dugim cevima vojnog naoružanja; dovoljno je oslušnuti kojim se glagolima i sintagmama služe: „dodiruju se“, „povezuju se“, „sve u jednom komadu“. Čak i nemušta Ćosićeva upotreba izraza 'generalizovati' u ovom kontekstu vuče na prisilnu erotizaciju; u njegovim ustima rečenica „Muslimani i ne pokušavaju da generalizuju svoj prostor“, zvuči pre kao „ne pokušavaju da *genitalizuju* svoj prostor“.

Genitalizacija prostora srpstvom ili, kako bi to državotvorni Ćosić rekao, „zamena teritorija i humano preseljenje“. Statično shvaćeni prostor ispunjava se ništa manje statičnim i rigidnim nacionalističkim diskursom, čija je glavna odlika aistoričnost; prostor se na taj način izjednačava sa etnicitetom i, po potrebi, jedno ili drugo se koriste kao alibi i bojni poklič za nekažnjeno ubijanje drugih u ime navodnog samoodržanja. U poslednjim mesecima predsednikovanja ovog državotvornog pisca otpočeo je granatiranje i opsada Sarajeva, a njegovom rukom zacelo su potpisani neki od (zasad) zaštićenih dokumenata u Haškom tribunalu u kojima se pominju reči kao što su: oružje, oruđe, kamioni, avioni, helikopteri, municija, granate, starešinski kadar, jer je državotvorni Ćosić, sem obaveza na predsedničkom mestu, u to vreme bio i vrhovni komandant Vojske Jugoslavije, a poznato je kako su za potrebe rata u Bosni logistika i naoružanje išli iz Beograda. Zločini tokom njegovog predsednikovanja (za koje postoje nesumnjivi dokazi o nemalom udelu njegove lične odgovornosti) jesu otmica i ubistva muslimanskih civila u Sjeverinu i Štrpcu. Kad je reč o otmici putnika iz voza na stanici Štrpce, vojska i najviši državni organi bili su u posedu pisane dojave u kojoj je, mesec dana pre stvarne otmice, jasno bilo naznačeno tačno mesto i vreme otmice kao i ko će je izvršiti, sa čime je državotvorni pisac bio upoznat, ali ništa nije preduzeo (iako većito obuzet strepnjom). Na mestu predsednika odigraće kratku i neslavnu rolu onoga što Anglo-saksonci nazivaju „*usefull idiot*“ (korisni idiot), u

trajanju od ravno godinu dana (jun 1992 - jun 1993), nakon čega će ga Milošević odbaciti kao staru krpu.

Za razliku od Hajdegera, državotvorni Ćosić danas može da računa samo na jednu liniju odbrane; na svoje „čitaoce“ (od kojih ga većina nikad nije ni čitala), iliti „narod“ čije je interese navodno cele spisateljske karijere branio i zastupao. Za internacionalnu javnost Ćosić, kao umetničko ime, jednostavno ne postoji, a na ovdašnju akademsku podršku, kad je reč o kulturnim krugovima unutar zemlje, uopšte ne treba računati iz jednostavnog razloga što kulture u Srbiji zapravo i nema; ona je davno, još pre 20 godina

doživela potpuni slom; uostalom, ne može se sprovesti genocid, rušiti gradovi i proterivati stanovništvo i, istovremeno, zanositi se idejom o nekačkoj kulturi. Ti nesrećni čitaoci, poslednja linija Ćosićeve odbrane, sa njim i između sebe dele jedino ono izvesno osećanje krivice i eventualno, breme priznatog ili nepriznatog saučesništva (mnogi od njih bili su rezervisti), kao i istu perspektivu i iste skućene vidike, a sebe svi zajedno doživljavaju kao retku, endemsku vrstu bilja u neprijateljskom okruženju Evrope - *Ramonda Serbica* (ili „cvet-feniks“): endemski autohtoni raritet koji raste samo u Srbiji. Cvet ramonde je otkrio poznati srpski prirodnjak Josif Pančić 1874. godine, a za ovu biljku vezana je jedna neobična i retka pojava: čak i potpuno sasušena, njena gomoljika u stanju je da ponovno oživi kad se zalije. Veruje se da je upravo zahvaljujući ovoj sposobnosti srpska ramonda preživela i poslednje ledeno doba.

Do ovog otkrića o čudesnoj izdržljivosti i regenerativnim moćima *Ramonda Serbice* došao je ruski botaničar Pavel Černavski 1928. godine, slučajno prevrnivši čašu sa vodom na herbarijum u kojem je bio i primerak pomenutog cveta, da bi nekoliko dana potom začuđeni ruski prirodnjak primetio kako je potpuno suva biljka procvetala, isteravši čak i jedan pupoljak iz tanušne stabljike. Ovo slučajno ali važno otkriće još te iste godine objavljeno je u *Ruskom botaničkom žurnalu*.

Posmatrači nepravde i zločina

U mnoštvu zakona koji treba da nas približe Evropskoj uniji je i zakon o restituciji, povraćaju imovine.

PIŠE: SLOBODANKA AST

Potpredsednik Vlade za evropske integracije Božidar Đelić nedavno je izjavio da je Akcionim planom koga je Vlada Srbije usvojila 27. decembra 2010, predviđeno da zakon o restituciji bude usvojen u prvoj polovini ove godine, da restituciju treba napraviti po našoj meri, a „ta mera je skromnost“. Đelić je još naglasio da je sada pravo vreme da svako iznese argumente u vezi sa restitucijom.

Indikativno je, a rekli bi smo i nedopustivo, da se u brojnim raspravama o donošenju ovog zakona naglašava da restitucija počinje od 1945, a ne od 1941, kada su hiljade građana Srbije, Jevreja ili Srba Mojsijeve veroispovesti, kako su se mnogi izjašnjavali, ostali bez igde ičega. Bila je to samo uvertira u holokaust na našim prostorima.

„Beograd je imao jedan od najtežih okupacionih režima u Evropi. Imao je na svojoj teritoriji čak četiri logora. Nijedan prestonički grad u Evropi nije na svojoj teritoriji imao koncentracioni logor.

Banjica je direktno pod upravom generala Milana Nedića...vlade nacionalnog spasa. Sajmište je pod nemačkom upravom, ali logoraši, najpre Jevreji, a onda Srbi i svi drugi, nisu bili likvidirani na toj obali Save. Kompletna likvidacija Jevreja i svih drugih se vrši s druge obale Save, u Jajincima. Jevreje, žene, decu i starce prevoze kroz Beograd kamionima-dušegupkama, pa onda ih podno Avale, sahranjuju u masovnim grobnicama.

Na teritoriji Srbije holokaust, 'konačno rešenje jevrejskog pitanja' je okončan sa zastrašujućom efikasnošću: od oko 12.000 preživelo je je oko 1500 i to mahom iz mešovitih brakova. Blizu 9000 beogradskih Jevreja likvidirano je u prvoj godini rata. Nemačka komanda u Srbiji ponosito je izašla pred Firera sa izveštajem da je Beograd prvi *Judenfrie*, 'očišćen od Jevreja' grad u Evropi“, rekla je u intervjuu ovoj novinarki istoričarka dr Branka Prpa, povodom izdanja obimne edicije *Logor Banjica* (Istorijski arhiv Beograda 2009). Dr Prpa je tada bila direktorka Arhiva.

Indikativno je da ovaj jedinstveni „herbarijum zla“ 23.670 dosijea banjičkih logoraša u javnosti dočekan i ispraćen – ćutanjem.

DEKLARACIJA IZ TEREZINA

Pre godinu i po dana 46 zemalja potpisalo je *Deklaraciju iz Terezina*, medju njima sve zemlje EU, Amerika, Izrael i sve bivše jugoslovenske republike. Deklaracija, nazvana po imenu nekadašnjeg jevrejskog geta severno od Praga, nije imala obavezujući karakter, već „pokazuje moralni odnos države prema otetoj jevrejskoj imovini“, kako je to rekao češki premijer Jan Fišer. Cilj ovog ministarskog skupa na najvišem nivou je bio da još jednom, potpisom na ovom dokumentu, podstakne zemlje potpisnice da nastave vraćanje jevrejske imovine koju su nacisti i njihovi saradnici u okupiranim zemljama oduzeli tokom Drugog svetskog rata. Fišer je naglasio da su eksperti iz više od 40 zemalja sastavili dokument, preporuke o sprovođenju restitucije imovine žrtava holokausta, oduzete od 1933, do 1945. godine, dakle za vreme takozvane arizacije i kasnije u holokaustu.

Srbija nije zvanično učestvovala u radu ove Konferencije mada je bila pozvana. Država Srbija je poslala svog ambasadora – kao posmatrača. Tako je naš ambasador jedini imao isti status kao predstavnik Vatikana. Uloga Vatikana u Drugom svetskom ratu je isuviše dobro poznata: ne treba posebno naglašavati kakvu je poruku ovakvim gestom naših vlasti poslata poruka u svet.

U malobrojnim novinskim vestima moglo se pročitati da je Ministarstvo inostranih poslova Srbije naložilo našem ambasadoru u Pragu da ne potpiše Deklaraciju zato što Srbija još nema Zakon o restituciji. U našim medijima o ovom značajnom dokumentu nije bilo mnogo reči ni tada, a ni kasnije.

Koštunica vlada je bila hitra u vraćanju dela imovine pravoslavnoj crkvi, pa konačno i Belog dvora Aleksandru Karađorđeviću, iako za te poteze nije bilo zakonskog utemeljenja.

Nepotpisivanje Deklaracije iz Terezina predstavljalo je još jedan u nizu ozbiljnih diplomatskih i političkih gafova naše diplomatije. Treba li uopšte podsećati da je naša zemlja, tada još SR Jugoslavija bila jedna od retkih zemalja koja nije poslala zvaničnog predstavnika na obeležavanje 60-godišnjice oslobođenja Aušvica? Taj značajni datum u pobedi nad fašizmom okupio je politički vrh Evrope, pa i većeg dela sveta. Našeg predstavnika nije bilo: još jedan krupan diplomatski,

politički i istorijski *faux pas*. Neki istoričari nazvali su ovaj čin „ispisivanjem iz istorije“, jer se uveliko poklapao sa talasom istorijske revizije Drugog svetskog rata na ovim prostorima. Ispisivanjem iz grupe zemalja koje su se borile i pobedile fašizam mi prelazimo na drugu stranu. Nije nas bilo ni u Moskvi na jubilarnoj godišnjici pobeđe nad fašizmom.

„TEHNIČKA OMAŠKA“

Posle donošenja prvih nacrti zakona o restituciji usledile su polemike, protesti, argumentovana pitanja kako se čak i u Predlogu zakona mogao preskočiti ratni period, kada se zna da su već od početka okupacije Jevreji odlukom okupacionih vlasti i njihovih kolaboracionista, saradnika, ostali praktično bez celokupne imovine.

Bilo je savim neverljivih, pa i uvredljivih tumačenja nadležnih da je reč o „tehničkoj omaški“, ali sasvim je izvesno da su motivi za ovaj „previd“ bili sasvim druge, zapravo ideološke prirode.

Najpotpuniju istorijsku analizu, pa samim i tim i rasvetljavanje pozadine ovih poteza vlasti nudi knjiga Olivere Milosavljević „Potisnuta istina“, *Kolaboracija u Srbiji 1041-1944* (Helsinški odbora za ljudska

REHABILITACIJA NEDIĆA?!

Na vest da je nekoliko organizacija - Udruženje književnika Srbije, Udruženje „Dveri“, Srpska liberalna stranka, Udruženje Srba iz Hrvatske - uputilo nadležnim sudovima zahtev za rehabilitaciju generala Milana Nedića od istoričarke Branke Prpe, tada direktorke Istorijskog arhiva Beograda dobili smo ovakav komentar:

„To je neverovatno i zastrašujuće: Arhiv Beograda je dobio zahtev od Srpske liberalne stranke i njenih advokata da istraže građu vezanu za Nedićevu upravu, što sam ja, naravno, dozvolila. Njihov cilj je da rehabilituju Nedića. Zamislite sličan potez u Francuskoj!? Probajte da rehabilitujete Petena koji ni iz daleka nije uradio Francuzima ono što je Nedić uradio Srbima, odnosno građanima ovog grada! Pokušajte bilo gde u Evropi da rehabilitujete kvislinšku vlast - nećete uspeti! A pritom možete da budete i kažnjeni zbog takvih pokušaja. Kod nas se permanentno pokušava rehabilitovati kvislinška vlast. Stvarno ne mogu da nađem nijedan logički razlog zašto se to radi. Ne mogu da shvatim da iko sme i da pomisli da rehabilituje jednu takvu Upravu koja koštala Beograd toliko ljudskih života“.

prava 2006), koja objavljivanjem niza značajnih dokumenata osvetljava ovaj istoporijski period; iz ove studije se jasno vidi da je već od maja 1941, počelo proganjanje Jevreja i otimanje njihove imovine: počelo je zabranom rada u državnim službama, pohađanja nastave na univerzitetu, do obavljanja mnogih delatnosti (od prodaje namirnica, do upravljanja pozorištem, bavljenja advokaturom, pa i učlanjenja u Savez kompozitora Srbije). „Arijevske zakoni“ su išli tako daleko da su Jevrejima oduzeli pravo na telefonsku pretplatu, pa čak i korišćenje telefona! Svi Jevreji nastanjeni u Beogradu bili su dužni da u roku od pet dana predaju svoje radio aparate, hladnjake, električne aparate za hladjenje „...oni Jevreji koji ne postupe po ovoj naredbi biće kažnjeni najstrožom kaznom“. Ovu naredbu je potpisao Dragi Jovanović, predsednik opštine i upravnik grada Beograda čija se slika *nota bene* još nalazi na zidu beogradske Gradske skupštine!? Jovanović je posebnom naredbom upozorio da će kažnjena biti i lica arijevske porekla koja prikrivaju razne pokretne stvari koje su svojina Jevreja.

“Nedićeva uprava je kvislinška uprava, ona servisira nemačku okupacionu vlast u svemu. Prema tome, 4. odeljenje Nedićeve uprave, odeljenje specijalne policije, pravi spiskove Jevreja ono servisira okupacionu vlast u smislu identifikacije svih onih koje treba likvidirati. Zbog obima posla Nedićeva uprava organizuje specijalno odeljenje, tzv. Jevrejsko odeljenje, kasnije se formira odeljenje za Jevreje i Cigane. Kad u kvislinškoj upravi imate ovakvo odeljenje jasno je šta ono radi. Nedićevo odeljenje za Jevreje je vodilo računa o jevrejskoj imovini, šta rade Jevreji sa svojom imovinom, da li prebacuju na nekog drugog da im ne bi bila oduzeta. Sve to radi Nedićeva kvislinška vlast, to je klasična kvislinška vlast koju su Nemci doveli i koja servisira nemačku okupacionu vlast u svemu, pa i onom što se zove 'konačno rešenje jevrejskog pitanja“, naglašava istoričarka dr Branka Prpa.

USTAVU MIRNO

Vlada nacionalnog spasa generala Milana Nedića je u avgustu 1942, godine donela uredbu koju su potpisali svi članovi Nedićevog kabineta kojom se oduzima imovina svih Jevreja bez ikakve naknade, naravno, i prelazi u vlasništvo države Srbije.

Bez veće javne, pa i medijske reakcije ostao je neverovatni verbalni tv-duel u vrlo gledanoj emisiji TVB-92 između poslanika dr Žarka Koraća i ministra u Koštunicinoj vladi Milana Parivodića: Korać

ZLOČIN I KORIST

Treće zasedanje AVNOJ i Prvo zasedanje posleratne Narodne skupštine Jugoslavije poništali su sve akte okupatora i kvislinških vlasti. Na osnovu toga je Jevrejima koji su to tražili, imovina vraćena. Posle nekoliko godina izvršena je opšta nacionalizacija preduzeća, radnji, većih stambenih zgrada, građevinskog zemljišta. Publicista Aleksandar Lebl, dobar poznavalac ove problematike smatra da je „podržavljenje jevrejske imovine neetičan čin, jer to znači da država izvlači korist iz zločina nacista i njihovih saradnika. U mnogim slučajevima imovinu stradalih nema ko da nasledi. Zato su neke evropske države tu imovinu predale jevrejskim zajednicama. U Makedoniji je, na primer, osnovan fond u koji je unet deo procenjene jevrejske imovine, Grčka je predala jevrejskoj zajednici veliki deo imovine njenih članova koji su stradali u Drugom svetskom ratu, Nemačka je postupila slično...“

je govorio o odlukama Nedićeve vlade, koje su se konačno završile slanjem u logore i ubijanjem hiljada Jevreja u Srbiji....

„U silnoj želji da se govori o 1945. godini, zaboravila se Nedićeva vlada. Nekima jako smeta da se pokaže da je Nedićeva vlada radila protiv interesa građana ove zemlje, u ovom slučaju jevrejskog naroda“.

Ministar Parivodić je ovako odgovorio:

„Znam da je Jevrejima oduzimana imovina. Razgovarao sam sa jevrejskom zajednicom i smatram to vrlo ozbiljnim problemom, ali mislim gospodine Korać da treba da stanete mirno kad govorite o generalu Nediću koji je spasao ogroman broj srpskog naroda od jednog užasnog građanskog rata.“

Komentarišući ovaj slučaj istoričarka Olivera Milosavljević naglašava da se ignorisanje prava Jevreja na povratak imovine može tumačiti kao izražen antikomunizam i istorijski revizionizam, pokušaj rehabilitacije kvislinga.

Očigledno je da zakonodavac nije napravio „tehničku grešku“ izostavljajući period od 1941-1945. godine iz Predloga Zakona o restituciji.

REVIZIJA ISTORIJE: Stav vlasti prema restituciji jevrejske imovine samo je još jedna ilustracija revizije istorije koja je kulminirala kada je u decembru 2004. godine Skupština Srbije ogromnom većinom glasova donela zakon kojim izjednačila prava partizana i četnika „svih koji su se borili protiv okupatora, fašista i nacista“. Četnici su ovim neverovatnim činom i

zvanično postali ravnopravna antifašistička snaga sa partizanima, pa se njihova kolaboracija sa nemačkim i italijanskim okupacionim snagama i zločini nad civilima nesrpske i srpske nacionalnosti postali „zaboravljeni deo istorije“, kako to kaže istoričarka Dubravka Stojanović. Za istorijske istine nikada nije kasno, ali sasvim je neuobičajeno, pa i nedopustivo da se proglašavaju zakonom, ili dokazuju i uspostavljaju publicističkim delima istoričara amatera.

Ali, dok su živi seljaci sela Vranića kraj Beograda, na primer, čije su pretke, pa čak i bebe u kolevci četnici zaklali tokom Drugog svetskog rata, uzaludan je trud prekrajanja istorije političara, istoričara-revezionista, istoričara-amatera i istoričara marketinških-šarlatana. Ima u Srbiji mnogo ovakvih sela i gradića, poput Vranića, meštani se sećaju stradanja nevinih i ta priča se prenosi s kolena na koleno. Kolaboracija četnika i njihovi zločini neće biti zaboravljeni deo istorije.

OPASNE MANIPULACIJE

U svojoj sjajnoj knjizi *Ulje na vodi* dr Dubravka Stojanović piše da „dnevne, spoljne i unutrašnje potrebe establišmenta kreiraju svest o Drugom svetskom ratu, stvarajući opasnu konfuziju. Šaljuci kontradiktorne poruke javnosti, politička elita dodatno urušava labilni sistem vrednosti, a stalnim promenama prema pitanjima fašizma i anti-fašizma otvara prostor za opasne manipulacije prošlošću koje, posebno u trenucima krize, nalaze svoje pobornike u brojnim ekstremističkim organizacijama.

Političko arbitriranje ovakvih dimenzija u oblasti istorije rizičan je društveni presedan koji zadire u temelje 'kulture sećanja', pa samim tim i u osnove sistema vrednosti jednog društva. Zbog toga to nije samo poraz naučne historiografije, već može postati i poraz samog društva“, naglašava Dubravka Stojanović, profesorka istorije na Filozofskom fakulteta Univerziteta u Beogradu.

I za kraj, umesto analize i komentara pokušaja da se rehabilituju general Milan Nedić i njegova vlada narodnog spasa o pravoj ulozi generala Nedića najsazetije govori sam general Nedić (dokument iz knjige *Potisnuta istina* dr Olivera Milosavljević): „... Radi spasavanja srpskog naroda bio je ostao jedan jedini put: saradnja sa okupatorom. Taj put je izabrala Vlada narodnog spasa i njime nepokolebljivo ide već pune tri godine. (Milan Nedić, *Srpski narod*, 9. septembar 1944.)

Lažna smrt multikulturalizma

PIŠE: LIDIJA KLASIĆ

Specijalno za Povelju iz Berlina

Pred nekoliko dana, na privatnoj rođendanskoj proslavi u Berlinu među dvadesetak gostiju, šestero su bili Nijemci, svi ostali „građani s migracijskim kontekstom“. Tako glasi najnoviji eufemizam za strance koji žive i rade u Njemačkoj. Od pedesetih godina prošlog stoljeća nazivi za njih su prošli metamorfoze koje pokazuju stalno jačanje osjećaja za finese verbalne komunikacije, ali i u suštini nepromjenjen odnos većine prema strancima – od gastarbajtera preko stranog sugrađana, azilanta, izbjeglice do današnjeg građanina s migracijskom pozadinom taj termin ipak, ovako ili onako, nije prestajao sugerirati privremenost. Čini se, međutim, da je u vezi s „građanima s migracijskom pozadinom“ privremenost mnogo veća fiksacija za domaćine nego za goste; uverljiva većina stranaca i ne pomišlja na odlazak iz Njemačke, bez obzira koliko Angela Merkel multikulturalizam proglašavala mrtvim. Tako i najnovija suprotstavljanja o toj staroj temi sadrže isti visoki ideološki naboj i isti – danas već tragičkomični – nesporazum koji život i položaj stranaca u Njemačkoj prati od samog početka, od vremena onih prvih radnika iz Anatolije koji su bili došli na „dvije godine“.

Tema „stranci“ na brizantnosti posebno dobija u predizborna vremena. Idući savezni izbori su doduše tek 2013, ali u 2011, će se glasati u šest saveznih pokrajina, među njima i tako važnoj kakva je Baden-Vitemberg i ishod je od presudne važnosti za odnos snaga u gornjem parlamentarnom domu, Bundesratu. Osim toga, „stranci“ su odličan izbor kad treba skrenuti pozornost s nečeg drugog; ta tema nikad ne promaši učinak kao „Rattenfang“, mamac, umilni zov političkih sirena koji nepogrešivo privlači, intrigira i uzbuđuje mase, kako se nedavno potvrdilo i na primjeru najnovijeg političko-publicističkog bestselera koji je emocije javnosti doveo do ključanja, o čemu detaljnije malo kasnije.

Ne treba zaboraviti da je kancelarka Angela Merkel svoju tezu o smrti multikulturalizma iznijela na kongresu „Mlade unije“, podmlatka Kršćansko-demokratske stranke, pred skupinom potencijalnih budućih vodećih političara koji bi trebali biti probrani izbor najboljeg iz dolazeće generacije, puni svježih ideja o vođenju nacije u budućnosti – a najvjerojatnije su zapravo samo natprosječno realistični – političari su se mnogo manje približili iz plemenitog vizionarstva nego iz pragmatične svijesti da, u oštroj konkurenciji, drugdje imaju još manje mogućnosti. Najbolji među mladima kao i uvijek odlaze tamo gdje zbilja svira muzika – a to danas definitivno nije politika. S druge strane, mladi su CDU-ovci, kao uostalom i mnogi stariji u toj stranci, sve manje zadovoljni kancelarkom Merkel. Zamjeraju joj neodlučnost, političku nedjelotvornost, veću zaoкупljenost kombinatorikom moći i održavanjem na vlasti nego vođenjem vlade ili promišljanjem budućnosti...

Doduše, zemlja se iz ekonomske krize – zasada – izvukla brže i bolje nego što je itko očekivao, ali dok akcije rastu a menadžeri dijele masne bonuse, javne blagajne su toliko prazne da se zatvaraju bazeni, ne krpaju rupe na kolovozima i ne popravljaju škole. Savezni parlament se pak, nakon što je Ustavni sud pomoć za nezaposlene proglasio prenisikom, već tjednima spori o njenom povećanju – pri čemu se radi o iznosu od – slovima i brojkom – 5, pet eura mjesečno. Naravno da mora postojati razlika između zarada onih koji rade i onoga što dobijaju nezaposleni i naravno da je stvar u pet eura pomnoženih s milijunima tih koji nemaju drugog izbora nego primati takvu pomoć, ali sve skupa pokazuje da njemačka politika u zadnje vrijeme prilično tapka u mjestu. Nije dakle nikakvo čudo što je na jednoj velikoj konferenciji kancelarka Merkel u konvencionalnu javnu arenu bacila provokativnu rečenicu o smrti multikulturalizma.

Usljedilo je nekoliko dana masovne medijske eksploatacije, za i protiv, iz koalicije i opozicije, okruglih stolova, ispitivanja javnog mnijenja. Medijski konzumenti su odgovorili na očekivani način - samo u jednim velikim nadregionalnim novinama na odgovarajuću se anketu, spontano i dobrovoljno, u nekoliko dana odazvalo više od 15.000 čitatelja. Na pitanje kakav kontakt imaju s muslimanima koji žive u Njemačkoj, deset posto ih je odgovorilo „vrlo dobar“, 32 posto „poznajem ih samo nekoliko“, a 53 posto da s muslimanima nemaju apsolutno nikakve veze.

Naime, pod pojmom stranac ovdje se u prvom redu misli na muslimane, odnosno na useljenike čiji su sistemi vrijednosti, navodno teško uklopivi u njemačko društvo i tobože rezistentni na sve dugogodišnje napore „politike integracije“.

U kojoj je mjeri rašireno takvo uvjerenje, potvrđuje slučaj bestselera koji je mnogo više nego samo izdavački poduhvat: „Njemačka ukida samu sebe“ glasi provokativni naslov knjige koja se od izlaska prije šest mjeseci prodala u više od 1,200.000 primjeraka, a između ostalog sadrži pasaze o „kulturološkoj nazadnosti islama“, „ništarijama koje žive na račun marljivosti drugih“, „visokom stupnju slaboumnosti kod useljenika s Bliskog istoka“, „muslimanskoj demografskoj eksploziji“... i slične rečenice kakve kod onih koji se sjećaju nedavnih balkanskih sukoba proizvode nesumnjivi deja-vu efekt. Izdavač, koji unatoč fenomenalnoj prodaji o knjizi govori sa stanovitom nelagodom je riječ „rasa“ zamijenio pojmom „etnikum“, a rečenicu o „istom genu kojeg posjeduju svi Židovi“ uspio izbaciti. Ipak, radi se o „uradku“ - i tu je ova riječ sasvim na mjestu - kakav bi do prije nekoliko godina bio teško zamisliv u njemačkoj političkoj kulturi. Naravno, javnost se odmah podijelila. Autor, i ranije kontroverzni socijaldemokratski senator za financije u Berlinu, Tilo Saracin koji je svojom rigidnom štednjom došao u konflikt sa živijalnim berlinskim gradonačelnikom, pa je

premješten u Njemačku saveznu banku koja ga je nakon objavljivanja knjige otpustila, je za jedne utjelovljenje najcrnje ksenofobije, a za druge junak koji se usudio javno reći ono što većina tajno misli. Odmah su se pojavili i publicistički sljedbenici, razni politički trbuhozborci koje još više od Saracinovih ideja intrigira zarada koju je ovaj ostvario svojom knjigom - poput u Srbiji sigurno poznatog, borca za „srpsku stvar“, novinara Jirgena Elzesera koji je odmah otkrio „tržišnu rupu“ za vlastitu robu: „Od početka 2011, slobodan protok radne snage važi i za nedavno uključene države Evropske unije... milijuni jeftine radne snage s Istoka će oduzeti radna mjesta domaćim zaposlenima, ili im smanjiti plaće... a još je gore s planiranim ukidanjem viza za Bosance i Albance. Ostavimo Bosance po strani...-Albanci su zaista - iznimke potvrđuju pravilo - prosječno najkriminalnije evropsko stanovništvo uopće - u odnosu na njih su Romi...čista siročad - ali Albancima su vrata u Njemačku otvorena...“ Treba dodati da je i Elzeser ljevičar,

naravno ekstremni, što još jednom potvrđuje kako se na kraju svi ekstremizmi izjednačuju.

U međuvremenu Saracin sa svojim čitanjima puni provincijske dvorane, a oni koji ga bolje poznaju tvrde kako ga je još više nego netrpeljivost prema (islamsističkim) strancima, u pisanju vodila vlastita frustracija zbog upropaštene karijere, bijes na njegovu vlastitu, Socijaldemokratsku stranku i vladajuću političku elitu uopće. Ona je pak, nakon prvog zaprepastjenja, Saracinovu knjigu počela uzimati pragmatično, kao ne baš ukusni ali potrebni impuls za ozbiljan razgovor o emigraciji. Danas se svi slažu da je toga u populističkim dnevno-političkim debatama uglavnom nedostajalo, da je politika prema strancima desetljećima bila puna propusta.

Tako je rečenica o „smrti multikulturalizma“ zapravo priznavanje vlastitog poraza, jer bez obzira na to kako se stanje nazivalo, neporeciva je činjenica

Neokaljani Putin

PIŠE: PETAR POPOVIĆ

da Njemačka danas ima gotovo deset posto stranaca i da će taj broj rasti. Političari koji govore o smrti multikulturalizma dobro znaju da turski poduzetnici u Njemačkoj u svojim firmama drže 160.000 radnih mjesta i godišnje obrću 18 milijardi eura, da „stranci“ ovdje svake godine potroše 15 milijardi više nego što dobiju iz javnih blagajni... zato je i kancelarka Merkel svoju izjavu odmah dopunila objašnjenjem kako „Njemačka ostaje otvorenom zemljom: ne trebamo novo useljavanje koje potkopava naše socijalne sisteme, ali i dalje trebamo doseljavanje specijalista.“

Ukratko, fakultetski obrazovani mladi, po mogućnosti bijeli, a može i žuti i svjetlo crni useljenik, naročito ako nije musliman, i dalje ima odlične šanse na njemačkom tržištu rada, a time i u ovdašnjem životu.

U stvarnosti, naravno, ima škola u kojima je 90 posto učenika s „migracijskom pozadinom“, ima stranaca koji i nakon 40 godina ne znaju ni riječ njemačkog, ima useljenika koje zanimaju samo prednosti njemačkog socijalnog sistema, ali ovdje ima i na stotine tisuća beskućnika s njemačkim pasošem, nekoliko desetaka tisuća-njemačke-djece koja žive na ulici bez ikakvog izgleda za školovanje i pristojnu budućnost - i jedno i drugo je kolateralna šteta sve okrutnijeg materijalizma i klijentelistički vođene politike. Ili je bolji termin neki drugi, jer kako shvatiti šeficu vlade koja multikulturalizam proglašava mrtvim dok istodobno u njezinom vlastitom kabinetu resor zdravstva vodi Vijetnamac posvojen od njemačkih roditelja. Drugim riječima, dok se političari bave populizmom, stranci uzimaju stvari u svoje ruke.

Za razliku od Nijemaca koji su sve više „zamorani politikom“ useljenici još vjeruju u nju i u mnoge druge stvari, pa je u međuvremenu ovdje život nezamisliv ne samo bez turskih povrćara i talijanskih restorana nego i bez turskih filmova, migrant-skih kazališta i istočnoevropskih bolničarki... Uostalom, u već spomenutoj anketi na kraju je postojala mogućnost još jednog odgovora koju je izabralo 4 posto anketiranih, pri čemu to nije bio Bild-Cajtung nego ozbiljne nadregionalne novine na sofisticiranom njemačkom kakve čitaju solidni, integrirani i uspješni građani. Odgovor je glasilo - ja sám i sam islamske vjere.

U Rusiji, godina je počela jednim rekordom i jednom enigmom. Rekord je obeležen procenom da je vrednost tržišta koruptivnih usluga prevazišla 300 milijardi dolara godišnje

(*“Apathy is Killing the Country”, The Moscow Times*). A, enigma je izražena pitanjem o premijeru Putinu - može li biti da u opštoj korumpiranosti vlasti jedino Putin, koji o svemu važnom odlučuje, opstaje čist i neokaljan?

U javnosti zemlje (a ne manje i van nje), obe teme su dobile publicitet. Prva, možda zbog toga što je podvučena kontrastom procvata korupcije naspram zakletvi predsjednika Medvedeva da će je na svaki način iskoreniti. A druga, sudskom osudom dvojice političkih neprijatelja vlasti, Njemcova i Milova, da plate svaki po 100.000 rubalja odštete izvesnom Genadiju Timčenku, trgovcu ruskom naftom sa firmom u Ženevi (Gunvor) za uvredu, nanetu tvrdnjom da je Timčenko čovek-maskar, a da je stvarni korisnik prihoda od trgovine petrolejom zapravo Putin, inače njegov prijatelj iz džudo sporta (*“Putin. Itogi. 10 ljet.”*).

Prošlog leta peterburška policija zaplenila je 100.000 primeraka knjige s naslovom “Putin. Rezultati.10 godina”(jedan pun kamion). Suština je u tome što Njemcov i Milov osporavaju Putinov zasluge. Oni tvrde da je Putin uz pomoć vlasti postao svetski milijarder i najbogatiji oligarh u zemlji.

*

Na spisku najmanje korumpiranih zemalja sveta Rusija je na dalekom mestu 146. od ukupno 180! (*Transparency International's Russia office, 2009*). Negde uz Zimbabve, Sijera Leone i još nekoliko notornih.

Prosečni Rus i njegova korumpirana sredina koegzistiraju na način bolesnika i bolesti - kada opstati znači živeti uz bolest. Rusi opstaju s korupcijom. Tokom 2010, njihova prosečno isplaćena “vzjatka” (mito) povećana je za trećinu, sa 23.100 na 30.500 rubalja

(770, odnosno 1015 dolara) - uprkos prethodnom dvogodišnjem insistiranju vlasti

(2008, i 2009), da se korupcija suzbije većim brojem službenika istrage.

Povećavan je broj istražitelja, ali stagnirao je broj procesa zbog korupcije.

Saglasno izjavi tužioca Čajke - sada je otkriveno da istraga ne pribavlja tužilaštvu "dovoljno solidnu argumentaciju", makar i tako omasovljena. "Naprosto, ne može se čitav optužni proces isterati zasnovan samo na informaciji. Potreban je neko ko bi posvedočio pred sudom, da pruži dokaze. Ali biznismeni strahuju od prijavljivanja (korumpiranih službenika), jer će im biti teže da rade, a građani se plaše da ne budu objekat odmazde kolega optuženih", citiran je tužilac. I tako, krug kampanje vlasti protiv korupcije, opet se zatvara onim čime je i počeo, ukazivanjem političara na štetnost pojave.

Pravosuđe, zakon, policija... sve što bi u miljeu demokratskog poretka moralo biti faktor zaštite građana, u ruskom slučaju je, zbog podmitljivosti, faktor njihove eksploatacije. Podmićuje se u prosveti, podmićuje se u zdravstvu, podmićuje se u sudovima i državnim službama. Na ulicama, policija je sa trotoara istisnula kriminalce, i sada policajci ubiru "zaštitu" (*Novaja gazeta*). Sve što je na pločniku i nečim trguje, bile to "babuške" s cigaretama, prostitutke ili vlasnici kioska, primorano je da plaća iznudu. Jednom policajcu, reketiranje donosi značajne stotine, dok njegovom pretpostavljenom komandiru čak i hiljade ("pet do deset hiljada") dolara mimo plate.

Situacija na ulici je replika modela ponašanja u društvenom sloju iznad, gde je tzv. biznis ucenjen od osoba u klanovima bezbednjaka na vlasti. Razlikuju se jedino sume novca, pošto se u ovom slučaju transferišu milioni, i to direktno na račune sinova, kćeri, ili rođaka "protektora", situiranih u upravnim odborima firmi o kojima je reč.

*

Korumpiranje je poredak u senci, ali u Rusiji funkcioniše od vrha do dna - s obzirom da nema nekog prava ili odluke vlasti koji se ne bi mogli kupiti. Ili, pak, fondova koji se ne bi mogli pokrasti. Pogotovo u obilju inostranih dolara od nafte i gasa.

"Poznato je da portfelj ministra košta čak deset miliona eura, gotovo isto toliko gubernatorska fotelja, a da se oko pet miliona kreće deputatski mandat", otkrio je u jednom intervjuu (*magazinu Ekspert*) vođ LDPR Žirinovski. Deputat jednog prethodnog saziva Dume Čerepkov, jadikovao je u jednoj prilici

(*Regnumu*), kako je "dobro mesto na kandidat-skim partijskim listama", od izbora 2003, do izbora 2007, poskupilo više nego dvostruko - "od tri na sedam miliona dolara".

Jeste skupo, međutim, vredno je. Položaj u vlasti donosi mogućnost crne trgovine odlukama i papirima. A, i priliku za potkradanje. Pre nekoliko godina, na pitanje zašto se opire ideji da se sredstva u tzv. stabilizacionom fondu

(umesto ležanja u banci) "ulože konstruktivno", ministar finansija Kudrin je odgovorio - "pokrašće ih"! U vreme vlade Zupkova, baš takav slučaj se ipak i dogodio. Milijardu rubalja (40 miliona dolara), od dve milijarde odaslate za prvu vladinu pomoć Sahalinu posle zemljotresa, "nestalo je" negde usput. Ukradeno.

"Gore od svega, eksploatisani građani dovedeni su do toga da korupciju prihvataju kao neizbežni deo života i neprekidno iznova biraju one iste ljude koji ih pljačkaju", komentarisao je Kiril Habanov, predsednik nevladinog Antikorupcionog komiteta (*The Moscow Times*).

*

Posle Putina, koji je Rusima u nekoliko navrata obećavao obračun s korupcijom, tom zadatku se sada vratio i Medvedev - priznajući sredinom januara da je "naš uspeh (u tome) ograničen". Simbolično, Medvedev je lično predsedavao zasedanju vladinog Anti-korupcionog komiteta.

Povod novoj kampanji mogao bi u većoj meri biti izraz spoljne nego unutrašnje potrebe. "Dodatni izdaci" i rizici počinju da destimulišu inostrane investitore. Utisak o Rusiji kao poslovno-pogodnom prostoru pogoršava se. Merodavni indeksi izražavaju nepoverenje ulagača. Recimo "Atlas političkog rizika"

(Maplecroft), koji sada Rusiju svrstava među deset najriscantnijih, rame uz rame sa Avganistanom,

Drugačije čitanje istorije Srbije

(Suzana Rajić, *Aleksandar Obrenović, vladar na prelazu vekova, sukobljeni svetovi, Srpska književna zadruga, Beograd, 2011, str. 558*)

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Irakom, Pakistanom i Severnom Korejom (*Komercant, januara 2011*). Ili, "Ikonomic fridom indeks", koji joj dodeljuje 143 poziciju - od 179 (*RBC Daily, januara 2011*).

U decembru 2009, u istražnom zatvoru u Moskvi preminuo je u krajnje sumnjivim okolnostima Sergej Magnicki - pravnik koji se usudio da ukaže prstom na kreatora šeme za proneveru 230 miliona dolara. Po njemu, vinovnici su bili visoki činovnici MUP, Federalne službe bezbednosti i Federalne poreske službe. Međutim, udešeno je da Magnicki bude uhapšen, a ne vinovnici.

Sumnja se da su mu u zatvoru pre smrti bili uskraćeni lekovi. U januara, istraga o smrti Magnickog pokrenuta je iz UN. Magnicki je radio za inostranu firmu koja savetuje investitore. Njegova sudbina navodi mnoge od njih da se duboko zamisle. A pojedine i da se pokolebaju, odustanu ili napuste teren dok još ima vremena. Egzodus kapitala iz Rusije dvostruko je 2010, prevazišao predviđanja Centralne banke, dosegnuvši 38,5 milijardi dolara (*Nezavisimaja gazeta, januara*).

Kakvi su izgledi predsednika Medvedeva pred stenom koju bi trebalo pokrenuti uzbrdo? Ima Rusa koji u njegovu moć ne veruju, ali i onih koji u mladog šefa Kremlja polažu možda poslednje nade. Pojedini mu i pišu, a među ovima koji pišu izvrsni Sergej Kolesnjikov, Peterburžanin, uputio mu je januara ove godine pismo iz sigurnosti utočišta u inostranstvu - tvrdeći šefu države da se Vladimiru Putinu na Crnom moru gradi vila po uzoru na "italijanske palate", u vrednosti od - milijardu dolara!

Moskovske Vedomosti nisu bile lenje, pronašle su Kolesnjikova, a ovaj, uveren da je daleko van domašaja omiljenog vođe Rusa, ne samo da je ponovio već je i argumentovao tvrdnju. Navodno, godinama je radio u firmama

"koje su uplaćivale novac Putinu, između ostalog i iz državnih izvora" (*Špigl, Nezavisimaja gazeta*). E, sad, budi pope pametan!

Kolegi Dušku M. Kovačeviću, profesoru istorije na Univerzitetu u Novom Sadu i meni bila je poverena ocena rukopisa Suzane Rajić *Aleksandar Obrenović, vladar na prelazu vekova, sukobljeni svetovi*. Oboje smo visoko ocenili rukopis i preporučili Srpskoj književnoj zadruzi da ga objavi. Pred javnošću je danas već obimna knjiga. Da odmah kažem: delo Suzane Rajić smatram jednim od najznačajnijih rezultata istorijske nauke u Srbiji u više poslednjih godina. U celini, ono je i svedočanstvo o razvoju same srpske historiografije. Da obratim ovu svoju ocenu.

Suzana Rajić nije napisala hroniku o životu i radu poslednjeg Obrenovića, već modernu biografiju vladara u čijoj se vladavini ogleda istorija Srbije na prelazu iz XIX u XX vek, ne shvatajući, pri tom prelazu usko, kao geografsku granicu. I u sukobu svetova: Istoka i Zapada, patrijarhalne zajednice i moderne države, kolektiva i individue, podanika i građanina. Reč je o istorijskoj studiji u kojoj se država i društvo ne tumače ličnošću vladara, ni vladar njima, već se uzajamno objašnjavaju. Taj složeni odnos posmatran je kao neka vrsta istorijske hemije.

Suzana Rajić je rekonstruisala i istoriju vladavine (institucije, društveni slojevi, političke stranke, politička kultura, mentalitet, spoljnopolički činoci) i ličnost vladara, dvojeći u njoj, u meri u kojoj ona to realno dopušta - privatno i javno. Ali, to nisu dve celine koje mehanički povezuju korice iste knjige. Širok plan na kome je zasnovala svoje delo, preciznost sa kojom je taj plan izvela, način na koji je to učinila (ova akribična istorijska studija čita se kao roman) - sve to kod Suzane Rajić proizlazi iz njenog shvatanja smisla istorijske nauke, poziva i metoda istoričara.

„Mada danas“, kaže Rajićeva, „istoričari posežu za tvrdnjom da je eruditivno ređanje detalja zastareli naučni koncept, mi ćemo ga upotrebiti da bismo pokazali suprotno - da slikanjem raznih varijeteta istorija dobija na kvalitetu i štiti nauku od

pojednostavljivanja i banalnosti... Zatvoreni u sadašnjici, gubimo mogućnost da se udubimo u različite istorijske dimenzije i samim tim prestajemo da budemo istoričari“.

Međutim, Suzana Rajić ne teži samo da obuhvati različite dimenzije relevantne za ličnost i vladavinu Aleksandra Obrenovića, već i da svaku od tih dimenzija celovito prouči. Navešću tri primera: pripremanje Aleksandra Obrenovića za presto, atmosfera u zemlji posle njegovog ubistva i sudbina arhive dva poslednja Obrenovića, kralja Milana i kralja Aleksandra.

Rekonstruišući pripreme za presto, Rajićeva je dala sliku onoga što je tada u nauci i kulturi Kraljevine Srbije bilo najbolje, jer prestolonaslednik je upravo to dobijao. Njegovi učitelji i profesori, nastavni programi po kojima je učio, pozorišne predstave koje je gledao i koncerti koje je slušao, oblici zabave, sport i putovanja - rekonstruisani su kao živi svet, kao jedan socijalni i kulturni ambijent koji dopušta da se pretpostave drugi ambijenti. Sve to je učinjeno sa takvom podrobnošću koja gotovo da čini izlišnim nova istraživanja.

Analiza stanja posle ubistva kralja i kraljice jedno je od ključnih mesta knjige. Tu se sažimaju različite dimenzije i varijeteti događaja: politička kultura i mentalitet, stanje svesti naroda, odgovornost i moral inteligencije. Iz te analize izlazi da je narod u Srbiji na početku XX veka još uvek recipijent, a ne aktivan činilac u kompleksnim odnosima. Inteligencija, koja je i po samorazumevanju „sô naroda“, generiše odnose. Koncentrisana u prestonici, razmeštena u dvoru i oko dvora, prisutna u institucijama, redakcijama, vodeća snaga u svim političkim partijama - ona je objektivno i najodgovornija. Ubistvo kraljevskog para nije došlo „odozdo“ - narod tek što je bio oduševljeno pozdravio kralja i kraljicu na njihovom putovanju po Srbiji - već „odozgo“, kao delo oficira zakletih kralju na vernost i političara koji su bili, pod dinastijom Obrenović, visoki dužnosnici.

Iz redova inteligencije došla je i interpretacija ubistva. „Komentar naučnika Jovana Cvijića je bio“, kaže Rajićeva, „da je uklanjanje kralja bilo izvršeno na 'balkanski način', ali ga je pravdao kao 'neizbežnu nužnost'“. U tom slučaju, zaključuje ona, „suvišno je komentarisati prestoničku štampu koja je o ubistvu pisala: 'Ovaj radostan glas odjeknuće veselo širom celog Srpstva. Sin srpskog Naroda pao je od ruke oficira, srpskih vitezova'“. Opštoj radosti pridružio se i mitropolit Inoćentije: okitio je dvor u kome je živio, odbio da služi opelo i ukinuo molitve za pokojnike u

crkvi. To je naišlo na oštar protest Ruske pravoslavne crkve, koja je u Kazanskom saboru održala parastos za ubijene kralja i kraljicu.

Sve kao da se odvijalo pod geslom: ništa ne prikrivati. Naprotiv, sve pokazati: „Dan posle ubistva, u Beograd je pristiglo oko dve stotine stranih izveštača... vlada ih je pustila da razgledaju mesto ubistva, da prevrću po ličnim kraljičinih stvarima i postelji, te da sve to fotografišu... Prestonica je bila okićena zastavama i u njoj je vladalo praznično raspoloženje koje se grančilo sa euforijom. Stranim posmatračima Beograd je ličio na 'ogromnu ludnicu'“.

Najzad, rekonstrukcija istorije arhive kralja Milana i kralja Aleksandra kao ogledala morala inteligencije: „Svi su oni... u vremenu kad su bili na vlasti predstavljali kraljevu inteligenciju i zrelost u superlativima, da bi ga posle smrti rušili više od drugih praveći ga 'neurasteničarom' i poredeći ga sa Bordžijom i Kaligulom. Takvo držanje 'odanih dinastičara' posle kraljeve smrti bio je moralni pad za sve njih, koji su čitav život proveli u dvoru i u njegovoj blizini, što je bilo skopčano sa mnogim privilegijama i nagradama“. Upravo to i objašnjava kako je ta ista inteligencija mogla učestvovati u krivotvorenju istine o Obrenovićima i potiranju sećanja na njih, što je odmah posle ubistva postalo državna politika. Da bi taj obrt mogao da se napravi, bilo je potrebno da nestane arhiva kralja Milana i kralja Aleksandra.

Način na koji je okončana istorija dinastije Obrenović odredio je i njenu historiografiju. Suzana Rajić nije imala mnogo prethodnika. Izdvojila je Slobodana Jovanovića, ocenivši da je on na poslednja dva Obrenovića „gledao više 'umivenim' pogledom savremenika, a manje očima istoričara“. U isto vreme, ona je uvidom u memoarsku literaturu, koja je danas uglavnom objavljena, otkrila savremenike koji su bliži njoj nego Jovanoviću. To samo dokazuje da razlike između Slobodana Jovanovića i Suzane Rajić ne proizlaze iz toga što je jedno od njih dvoje i savremenik, a drugo samo istoričar. Na mnogo mesta u svojoj knjizi Suzana Rajić za tvrdnje Slobodana Jovanovića kaže: nema potvrde u izvorima ili - izvori govore suprotno.

Suzana Rajić je lišena i utisaka i ideologije. Ona istorijsku nauku shvata kao stalno preispitivanje prošlosti u svim njenim dimenzijama i varijetetima, i teži totalnoj istoriji. Zato je i posegnula za mnoštvom raznovrsnih izvora. Pregledala je desetine fondova, zbirki i ostavština. Zatim, objavljene zbirke francuskog i nemačkog

ministarstva spoljnih poslova. Istraživala je, prva od srpskih istoričara izvore u ruskim arhivima, koji su relevantni za vladavinu poslednjeg Obrenovića. Tako je, kako kaže, dobila mogućnost upoređivanja sa izvorima koje su koristili Slobodan Jovanović, Vladimir Ćorović, Andrija Radenić, Mihailo Vojvodić, Vasa Kazimirović. Pregledala je štampu i periodiku za vreme od abdikacije kralja Milana 1889, do ubistva kralja Aleksandra 1903. godine. Pročitala je memoare, dnevnike i autobiografije savremenika od kojih su neki, kao Pera Todorović i Nikola Krstić, ostavili zamašan opus. Uvažila je rezultate savremenih istoričara (Ana Stolić, Vladimir Jovanović, Olga Popović - Obradović, Dubravka Stojanović). Uz sve ovo, treba reći da je priređivanjem *Dnevničkih beležaka* Milana Piroćanca i doktorskom disertacijom o Vladanu Đorđeviću, Suzana Rajić bila pripremljena za poduhvat koga se latila pre tri i po godine.

Ličnost kralja Aleksandra koja izrasta iz temeljnih istraživanja Suzane Rajić nikako nije jednostavna, a najmanje je banalna. U životu vladara ništa nije obično, a posebno nije takvim bilo u životu kralja Aleksandra Obrenovića. Njegovo odrastanje pod okriljem namešništva, iako ima oba živa roditelja, od kojih je svaki na svoj način i činilac moći. Preuzimanje prestola u doba maloletstva putem državnog udara. Izbor buduće kraljice u kome se ukrštaju različiti interesi. Ženidba udovicom, dvorskom damom svoje majke, znatno starijom od sebe. Panična briga za naslednika, jer je dinastija sa kraljem bez prestolonaslednika, kako su savremenici govorili, „visila o koncu“. Lažna trudnoća kraljice. Svirepo ubistvo kraljevskog para kao delo zavere oficira i političara. Zavera koja se dugo pripremala, o kojoj se široko znalo, i za koju samo poslednji Obrenović nije hteo da zna. Svaku od ovih posebnosti Suzana Rajić je posmatrala iz raznih uglova, struktuirajući ih tako da za zločin ne ostaje nijedan izgovor. Naprotiv, u središtu su činioци koji su realno bili u podlozi zločina: koncepcija države, tip vladavine i spoljna politika.

Od sticanja državne nezavisnosti Srbije 1878. godine u sukobu su bile dve koncepcije države sa različitim prioritetima u unutrašnjoj i spoljnoj politici. Kralj Milan nepomirljivo do svog poraza, kralj Aleksandar sve opreznije, zastupali su koncepciju centralizovane države, ustavne monarhije u kojoj bi vladar objedinjavao izvršnu i zakonodavnu vlast. Težište je bilo na modernizaciji države po ugledu na zapadnoevropske države. Drugu koncepciju zastupala je Narodna radikalna stranka, najstarija i najmoćnija politička stranka u Srbiji. U jezgru njene

koncepcije, odnosno njene ideologije, su: narodna država, narodna samouprava i narodna partija, a unutrašnjem razvitku Kraljevine Srbije pretpostavljeno je ujedinjenje i oslobođenje srpskog naroda. Posle donošenja Ustava iz 1889. godine i abdikacije kralja Milana u korist maloletnog sina Aleksandra, Narodna radikalna stranka je uspostavila politički monopol. Ravnoteža između Krune i Skupštine, koja je faktički bila radikalna, stalno je narušavana nastojanjem i jedne i druge da ostvari premoć.

I kralj Milan i kralj Aleksandar osporavani su, prvenstveno u redovima inteligencije kao autokratski vladoci. Činjeno je to sa pozicija liberalnih ideja i predstavničke demokratije. To je bilo dovoljno za ono što je ova generacija inteligencije rekla prethodnoj: dosta ste bili, vreme je da ustupite mesto mladima, koji imaju sveže ideje, to jest: nama. Ali, to nije bilo dovoljno za stvarnu promenu: nju nije donela ni 1903. godina. I posle ubistva kralja Aleksandra Obrenovića, trenutna pobeda većine mogla je da se okrene u korist kralja. Oslanjajući se na konstataciju Stojana Novakovića da je srpski narod predugo živeo „na zemljištu klasične autokratije“, Suzana Rajić zaključuje: „takve tradicije nijedno društvo (se) ne može osloboditi preko noći, mada je svaka sledeća državna struktura to obećavala“. Pitanje je, međutim, koliko je svaka od tih struktura bila svesna da se autokratija ne prevazilazi ubijanjem autokrata već razvojem i prosvetavanjem.

Najzad, spoljna politika. Srbija je mala zemlja suočena sa propadanjem Otomanske imperije i izložena sukobima interesa dveju imperija - Austro-Ugarske i Rusije. U tim određenostima, mladi kralj Aleksandar Obrenović vešto manevriše da bi se najzad okrenuo Rusiji, gubeći iz vida da se dve države oprečnih interesa mogu međusobno sporazumeti na njegov račun. I Beč i Petrograd smatrali su da je dinastija Obrenović istrošena i pustili su Aleksandra Obrenovića niz vodu. Petar Karađorđević je bio njihov zajednički izabranik.

Preporučujući vašoj pažnji delo Suzane Rajić, *Aleksandar Obrenović, vladar na prelazu vekova, sukobljeni svetovi* ponoviću da ga smatram rezultatom i dara i rada. Ali, najviše ga cenim zbog racionalnog mišljenja o prošlosti, koje je bilo odlučujuće za novo čitanje istorije Srbije druge polovine XIX veka.

(Reč na konferenciji za štampu u Srpskoj književnoj zadrugi povodom izlaska knjige iz štampe, 17. februar 2011. godine)

Kineski kišobran i partijski drugovi

PIŠE: PAVEL DOMONJI

“Kišobran patrijarha Pavla” - tako se, u trenutku pisanja ove crtice, zvala poslednja knjiga Mirka Đorđevića, u izdanju „Peščanika”.

Knjigu sam dobio kada sam nedavno, sa Pavlom Šipickim Šagijem, bio kod Mirka u gostima, odnosno u „crkvi“, kako uobičajamo reći. Crkva za nas trojicu nije nikakvo arhitektonsko zdanje, niti mesto gde se četuje sa transcendentnim, nadljudskim autoritetom, nego drugo ime za opuštenu, slobodnu i otvorenu raspravu.

Mirko je, to znaju svi koji su ga upoznali, elokventan i duhovit sagovornik. Interesovanja su mu živa i svestrana, misli sveže, a mentalna kondicija izvrsna. Uostalom, mesec-dva nakon „Kisobrana“ izašla mu je, ovaj put u izdanju novosadske „Cenzure“, i knjiga metaforičkog naslova, „Balkanska lađa u oluji“.

Svojom spisateljskom praksom, svojim knjigama, brojnim ogledima, osvrtima i komentarima, Mirko vrši religijsku funkciju - povezuje čitaoce u zajednicu Duha Svetog. Taj Duh ne prebiva (samo) ispod pozlaćenih kupola i oslikanih svodova, nego i kod njega u dvoristu, u druženju i raspravi nas ateista i njega vernika. U ljubavi i kritici, takođe.

Kad je zaljubljen, čovek može Bogu reći: brate, kume, prijatelju. Ali, isto tako i kada, na primer, kritikuje ponašanje jerarhije, funkcionera vere i lažnih autoriteta. Kada je uzbrao jabuku Adam nije postao samo nalik Bogu, nego je i Bog postao nalik Adamu. Čoveku, dakle. Hoću reći, postao je jedan od nas. Običnih ljudi. Čitalaca i slušalaca.

Mirko hoće da modernizuje pravoslavlje. To je u Srbiji đavolski težak poduhvat i nije moguć bez one stvari - kritike, jel'te. Kad se, svojevremeno, pojavila njegova knjiga „Znaci vremena“, u beogradskom Domu omladine je rečeno da se ona više traži u Bosni, nego u Srbiji, da je više čitaju franjevci, nego pravoslavci. Uzgred rečeno, gotovo polovina tiraža te knjige je izgorela prilikom NATO bombardovanja, jer izdavač nije na vreme povukao sve primerke iz štamparije.

Nisam siguran da među onima koje Mirko kritikuje nema i takvih koji bi sličnu sudbinu pozeleli i ostalim njegovim knjigama. Flober kaže: „Ne dodiruj idole, ostaće ti njihova pozlata na prstima“. Ko nije u stanju da se suoči sa ružnim licem idola, čitaj: crkvenih svetaca i betmena sa debelim kajlama i skupim džipovima, taj teško da spada u zajednicu Duha Svetog. Kako li će samo takvi besneti i vrištati kada Mirku jednog dana, nadam se baš u izdanju Helsinškog odbora, izađe i knjiga o svetosavlju kao (književnoj) laži.

Raj nije na nebu, a pakao na zemlji. Obe destinacije su tu, deo su naše svakodnevice i naših života: tragičnih ili komičnih, ružnih ili lepih, ali naših. Kakva kolosalna laž - verovati da je Hrist, radi našeg spasa, umro raspet na krstu. Otkad je čovek postao nalik Bogu, nema više nikog ko bi mogao da nas spasi, sem nas samih. Dobra dela, prema tome, treba činiti zbog dobrih dela, a ne zbog nebeskih VIP salona. U Srbiji ima ljudi koji, poput Mirka, čine i stvaraju dobra dela. Međutim, toliko ih je da svi mogu, bez straha da će jedni drugima gaziti po prstima, stati pod jedan kišobran. Običan. Kineski.

Za razliku od Mirka, ja nisam vernik. Meni je više stalo do Alana Forda, nego do žitija svetih, više do Felinija i Tita Brasa, nego do svih srpskih patrijarha. Moj teorijski junak je Darwin, a ne Hrist. Međutim, teško mi je da se ne složim sa njim da bi riđobra-di Nazarećanin, kada bi se kojim slučajem pojavio u Srbiji, bio na strani siromašnih i obespravljenih. Siguran sam i da bi on, uprkos protokolu, našao vremena da sa Mirkom malo posedi na klupi u dvorištu.

Verujem da bi dva partijska druga imala šta da kažu jedan drugom.

Ne vredajmo prave fakultete

PIŠE: SRĐAN JOVANOVIĆ MALDORAN

Stižu uvek nove, tužne informacije o mizernom stanju domaćeg obrazovanja..

Postoje fakulteti i, postoje „fakulteti“. U Srbiji egzistira lepeza pseudoobrazovnih institucija koje *poziraju* kao fakulteti. Na njima predaju ljudi koji su mahom funkcionalno nepismeni (Pravni), potpuno nepismeni (Filološki), neopisivo neobrazovani (Filozofski), ili potpuno mutavi (prirodne nauke). Čast izuzecima, da bude jasno. Svoje pozicije - kao i većina ljudi na bilo kakvim pozicijama moći i ugleda - ovi kvaziprofesori dobili su preko veze. Ukoliko su stariji, te stoga i „cenjeni“ kao „poznati stručnjaci“, „akademici“ i tome slično, to samo znači da su stupili na svoje pozicije u vreme komunizma, kao „politički podobni“. Ukoliko su mlađi, to uglavnom znači da su potrebni starijima kako bi im ovi naređivali i time se osećali bolje i moćnije. Ako to nije slučaj sa mlađima, onda su to jedino sinovi, kćeri, unuci i sestrići profesora koji tu već „predaju“.

Relativno nedavno je u *Vremenu* osvanuo simpotomatični članak, paradigma bolesnog stanja obrazovanja, edukacije koja kaska za evropskom kao ćopavi konj. Ćopavi konji, setimo se, bivaju upućani, da se ne muče, dok je ovo, usvari *zemlja ćopavih konja*, koji ni ne znaju da treba da imaju četiri noge. Nekoliko tuceta „najboljih“ studenata je rangirano u tabeli po jednoj jedinoj osnovi - proseku ocena. Prosek ocena, pak, u Evropi (tamo gde su Oksfordi, Kembriđi, Humbolti i drugi, *pravi* fakulteti) se više ni ne gleda. Zašto? Iz jednostavnog razloga što nam to stvarno *ne govori* mnogo o sposobnostima i naučnom potencijalu studenta. Ovlašni pogled na patetičnu listu dovoljno kazuje zašto je to tako. Među navodno najboljima, gotovo svi su sa fakulteta koji se bave prirodnim naukama, plus Pravni fakultet. *Naravno* - u prirodnim naukama, dva plus dva jeste i ostaje četiri, radi se sa istančanim formulama i jasnim, prirodnim pravilima koja je vrlo teško „protumačiti na drugi način“ (uz svo, odista veliko, poštovanje prema prirodnim naukama, ovo jesu činjenice). „Desetkaša“ na PMF ćete mnogo lakše naći nego na Filozofskom. Jednostavno,

$\sin 3\alpha = \sin\alpha \cos 2\alpha + \cos\alpha \sin 2\alpha$, 360 stepeni je 2π rad, a $\operatorname{tg} x$ je $1/\cos^2 x$ i kraj priče. „Profesor“ ne može da kaže studentu da to tako *nije*. Ako, sa druge strane, pitamo studenta Filozofskog fakulteta da objasni škodljiv uticaj postmodernizma na filozofiju i nauku uopšte, možemo razglabati do prekosutra zbog mahom poremećenih ideologija do kojih upravo taj postmodernizam nužno vodi. Student Filozofskog ne može da „dokaže“ gotovo ništa svom „profesoru“, koji je vrlo često inficiran besmisлом i praznim ideologijama, a u induktivnom svetu društvenih nauka ništa nije previše sigurno, pa ostavlja bezbroj mogućnosti za tumačenje (zarad zlih jezika kojih ima kao pleve, onih koji vole da kritikuju kritike i kritičare, a nikada sami da napišu kritiku, naglasio bih da, uz svo poštovanje prema društvenim naukama, kojima se i sam bavim, i ovo su činjenice). Zato je tu mnogo teže biti „desetkaš“. Na Pravnom se prolazi slično kao na prirodnim naukama ukoliko imate fantastičnu memoriju: zakon se „nabuba“, nauči napamet, i eto nama desetkaša. Primitivni sistem posmatranja proseka studenta je zato na *pravim* univerzitetima zamenjen nečim drugim - njihovim *motivacionim pismima, predlozima za naučni rad i preporukama* (*pravih*) profesora. U Srbiju, kako se vidi, savremenost nije stigla. U svetlu svega ovoga, nedavna tragikomična izjava rektora Beogradskog univerziteta o tome kako je „iznenađen“ time što ovaj „univerzitet“ nije uspeo da se pojavi na šangajskoj listi *najboljih svetskih univerziteta* (da! DA!) ne može da se shvati čak ako je čitalac potpuno pijan i lobotomisan. Poslednji put kada sam proverio, plagijatora na Oksfordu nema preterano mnogo, a na Harvardu profesori ne bacaju stolice kroz učionice. Da

parafraziram Alberta Ajnštajna: „Samo dve stvari su beskonačne - kosmos i ljudska glupost, samo što za ono prvo nisam siguran“.

Da se gorenavedene metode traženja „uspeha“ među „mladim talentima“ koriste, ne treba da čudi, imajući u vidu *ko* sve predaje na fakultetima. Evo primera, kristalno jasnog i brutalnog, a možete ga i sami proveriti na adresi mog omiljenog „fakulteta“, Filološkog, koji je svoju sramotu nedavno (relativno) javno i pokazao - na internetu.

Na adresi <http://www.fil.bg.ac.rs/vecefakulteta.html> se može skinuti gotovo komičan zapis sa sednice Veća fakulteta, na kome se, između ostalog, daje javnosti na znanje ko je, i na osnovu čega, primljen na određenu poziciju, pa i to kakvi se magistrski i doktorski radovi (tj. „radovi“) brane. Moja naivnost me je *ponovo* šokirala, iako sam davno sebi naredio da ne dozvolim da me ova „država“ iznova i iznova iritira. Ali, kako to da izvedem kad vidim magistrski rad pod nazivom „Lektorska nastava turskog jezika na Beogradskom univerzitetu od 1965-2003“? Je li ovo fakultet ili birokratska *ladica*? Zadržimo se, pak, na izboru osoblja koje će na tom fakultetu predavati od oktobra 2010. Da vam ispričam najpre kako se to radi u Evropi i u Americi. Osvane, naime, najpre *oglas za radno mesto*. Radno mesto može biti za domara, a može se tražiti i profesor, pa i dekan. Onda se na to radno mesto prijavi mnogo kandidata, počne se sa trijažom, posle koje dolazi do organizovanja intervjua, a potom i selekcije najboljeg kandidata. Može se uglavnom prijaviti ko god želi, pa i na mesto dekana, iako nikada taj fakultet nije ni video. Ukoliko je dovoljno dobar, ima šansu. Zamislite ovde da osvane oglas za izbor dekana, recimo, Pravnog fakulteta. Divna pošalica, zar ne? Zna se da se ovde takvi biraju po debelim vezama i političkoj podobnosti. Filološki je, eto, *objavio*, nekoliko oglasa za radna mesta, oglasa koji su izgleda toliko tajnoviti da niko za njih ne zna, a daleko od toga da su na sajtu fakulteta, kao što se to u civilizovanom svetu radi (bacite oko ili dva na www.jobs.ac.uk ili www.h-net.org). Pogledajte kako se na svaki drugi oglas Filološkog prijavljuje samo *jedna* osoba

- naravno, jer je oglas *namenjen* upravo njoj. Onda kreće tekst o tome kako je ta osoba „naučna i stručna“ i tako u nedogled - sve dok joj ne pogledate CV. Među objavljenim radovima, gde bi trebalo da budu samo i isključivo eseji iz raznovrsnih akademskih i stručnih časopisa vaskoličkog sveta, neki su navodili tekstove u Blicu (da, majčice mila, *da!*), potom u nekakvom Gorocvetu iz Svetozareva (?) i mnogo drugih sličnih neakademskih ili potpuno opskurnih mesta (anegdota o kandidatu sa jednog drugog univerziteta koji je „objavio“ „članak“ u listu za decu Drugarče iz Pirota je sada nešto u šta ni ne sumnjam). Retko ko ima objavljene radove u inostranim časopisima, dok veliki broj nema *nijedan*. Ovo na pravim fakultetima, kako drugačije da kažem - nije moguće. Nije dozvoljeno. Nije normalno. Ukratko - *nije*. Ne vredajmo, stoga, *prave fakultete* nazivajući domaće istim imenom. (Posebno je zanimljivo ludačko insistiranje na ćirilici u ovom dokumentu - veliki deo teksta, koji je inače ceo napisan ćirilicom, sadrži grupu grafema 'nj' tamo gde je to *jedna* grafema u ćirilichnom pismu, a digraf u latinichnom, upućujući na to da je deo teksta ipak bio napisan latinicom, ali ga je neko na silu i ofrlje prebacio u ćirilicu. Nepismen tekst na fakultetu koji se bavi jezikom.)

Da nije situacija sramotna samo u društvenim naukama svedoči i, blago rečeno, šokantan članak Suzane Sudar u Blicu (6. februar 2010) pod naslovom „Ne vraćam se u Srbiju“. Članak je o dr Miodragu Mičiću, svetski priznatom naučniku (bavi se nanotehnologijom), kome nije dozvoljeno ni da bude asistent na Univerzitetu u Beogradu. Kako je otišao iz ove pseudodržave, napravio je sebi blistavu karijeru i stekao zavidno bogatstvo. Po njegovim rečima, „nekoliko mojih veoma cenjenih kolega u svetu se vratilo (u Srbiju) misleći da se situacija u Srbiji promenila, poverovali su pričama Ministarstva za nauku, a onda su se našli u nezavidnoj situaciji jer niko nije dobio obećani posao iz čiste ljubomore, pošto je većina njih imala više naučnih radova i citata nego oni kod kojih je trebalo da se zaposle. A to kod nas ne prolazi.

Klanovi vladaju svuda, pa i u nauci". Ili, kako Ljubiša Rajić jednom reče u *Peščaniku*, ovde ni Ajnštajn ne bi dobio posao na univerzitetu.

Vratimo se, međutim, na jezikoslovlje - modus operandi sličan srpskom koriste i hrvatski „lingvisti“ (da se ipak ne osećamo usamljeni), no, sa jednom velikom razlikom: neko je protiv korupcije i nepotizma digao glas. Pogledajmo javnu optužbu protiv hrvatske kraljice nepotizma, Dunje Brozović Rončević:

„Ohrabreni općom društvenom klimom u suzbijanju korupcije koja je prodrla u sve pore društvenog života, odlučili smo ovim putem ukazati na jedan od najeklatantnijih slučajeva znanstvene korupcije, koji je u krugovima znanstvene zajednice općepoznat. Međutim, kako je do sada vladala nevjerica u mogućnost uspješnog suprotstavljanja korupciji, u ovom slučaju dosadašnje reakcije svodile su se na očajničke istupe pojedinaca.

Jedna od najuspešnijih članica znanstvene i akademske zajednice, prof. dr. sc. Dunja Brozović Rončević, u svojoj blještavoj znanstvenoj karijeri postigla je zavidan broj pozicija preko kojih je koncentrirala enormnu društvenu moć, koju u pravilu koristi za potiskivanje i onemogućavanje sposobnih i poštenih kolega. Osim osnovne funkcije ravnateljice Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, donekadno je obnašala dužnost potpredsjednice Hrvatske zaklade za znanost, postala je član suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te predavač u zvanju izvanrednog profesora na diplomskim i doktorskim studijama na sveučilištima u Zagrebu, Zadru i Rijeci. To bi sve bilo hvalevrijedno, ali zvuči nevjerovatno: sva su navedena postignuća ostvarena bez ispunjavanja elementarnih zakonom propisanih uvjeta, i to na temelju lažiranja podataka u znanstvenoj biografiji. Tako je u zvanje znanstvenog suradnika kao i za člana suradnika HAZU izabrana 2004. godine na temelju nepostojeće knjige *Hrvatska hidronimija* koja do današnjeg dana nije ugledala svjetlo dana. Zanimljivo je da je knjiga bila uredno navedena u popisu radova uz Izvješće na temelju kojega je izabrana za člana suradnika HAZU, dok je u samom izvješću o knjizi izrečen pravi hvalospjev: 'Valja samo prozboriti o njezinoj knjizi *Hrvatska hidronimija* kao kapitalnom djelu hrvatske onomastičke litarature i s metodološkog, interdisciplinarnoga, sadržajnog, etimološkoga i nacionalnoga gledišta. Ta knjiga ne čini samo čast autorici cjelokupnoj hrvatskoj onomastici'

(vidi Ljetopis HAZU za godinu 2004, str. 548). Da apsurd bude veći, za objavljivanje dotične knjige Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa dodijelilo je 2004. godine novčanu potporu. U zvanje izvanrednog profesora na Sveučilištu u Zadru izabrana je na temelju dviju nepostojećih knjiga. Dok je za već navedenu knjigu bio barem poznat naslov, u slučaju druge knjige nije moguće pouzdano utvrditi čak ni njen naslov. (...) Pitamo se: kako je bilo moguće da netko postigne najviša znanstveno-nastavna zvanja i znanstveni status člana suradnika HAZU na temelju nepostojećih knjiga i lažirane znanstvene biografije. Odgovor daje koruptivni *modus operandi* koji je ugledna članica akademske zajednice dovela do savršenstva, a koji uključuje proračunato intimiziranje s osobama na ključnim položajima, pažljivo brisanje službenih tragova o nepropisnim izborima i promaknućima te osvetničko zakulisno djelovanje protiv svih onih koji joj se nađu na putu.

Molimo naslovljene čelnike znanstvenih i sveučilišnih institucija, kroz koje je prof. dr. sc. Dunja Brozović gradila svoju lažnu karijeru, da preispitaju navedene tvrdnje te da u skladu s nalazima poduzmu odgovarajuće mjere.“

I u Hrvatskoj je neko digao glas. A kod nas? Tišina kao u gluvo doba noći! Pitam se samo - da li su „kandidati“ na Filološkom, poput Radiše Uroševića u PTT (čovjeka koji je stručan za upravljanje PTT isto koliko i dobrana polovina osoblja srpskih fakulteta za rad na istim), napisali u svojim „životopisima“ kako im je „najveća životna želja *baš baš baš ama baš* da predaju na fakultetu“. Mislim da nije bilo potrebe, veza je dovoljna, budući da srpska akademija funkcionira isto kao i Kolubara. Možda i neki profesori rade kao oni bageri, 24 sata dnevno, 30 dana u mesecu? Pomenuo bih još samo jednu stvar, koju ipak valja naglasiti ponovo - retko pominjem da *ima* i profesionalnih. Ima ih, ali su u tako malom broju da ništa ne mogu da urade, a ako ih pomenem imenom - dobiće najverovatnije otkaz. Stvarno, *čast izuzecima* - zbog i radi vas bi ova zemlja imala neke šanse, možda, u nekom paralelnom univerzumu, kao u *through the looking glass* epizodama *Zvezdanih staza*.

Malo znanja puno diskriminacije

PIŠE: JELENA MIRKOV

U Srbiji je u martu 2009. godine usvojen Zakon o zabrani diskriminacije. Usvajanju Zakona prethodio je skandal, jer je predlog zakona povučen iz skupštinske procedure 24 sata pre nego što se našao pred poslanicima republičke skupštine. Treba podsetiti i da se na usvanjanje ovog važnog zakona čekalo godinama, a nakon njegovog usvajanja se kasnilo i sa formiranjem institucija koje su zakonom predviđene. Naime, poverenik za zaštitu ravnopravnosti morao je biti izabran u roku od 60 dana od dana stupanja zakona na snagu, ali se to nije dogodilo. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti Nevena Petrušić izabrana je na ovu funkciju tek početkom maja 2010. godine, posle duže skupštinske rasprave o predloženim kandidatima.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji je za to vreme već uveliko radio na realizaciji projekta "Promovisanje antidiskriminatornog ponašanja i prakse". Projektom je bilo predviđeno upoznavanje učenika i profesora sa Zakonom o zabrani diskriminacije, relevantnim međunarodnim dokumentima, kao i raznim primerima diskriminacije iz svakodnevnog života, kako bi se učenicima problem diskriminacije što bolje približio i objasnio. Projekat se odvijao u nekoliko faza, ali je najvažnija ona koja se odnosila na seminare sa učenicima i profesorima u srednjim školama. U okviru projekta održan je i specijalistički seminar za profesore, kao i završni panel u kome su, u zdanju republičke skupštine, učestvovali učenici, profesori i predstavnici ministarstava prosvete, kulture, omladine i sporta, za ljudska i manjinska prava, policije, kao i predstavnik Zavoda za udžbenike.

Veoma je bitno napomenuti da je Helsinški odbor za realizaciju ovog projekta dobio podršku ministarstva prosvete, kao i pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, sa kojim je potpisan i protokol o saradnji, što treba istaći kao primer dobre prakse u odnosima između zvaničnih institucija i civilnog društva.

Tri su razloga od presudne važnosti uticala na to da se Helsinški odbor bavi problemom diskriminacije. Prvi razlog leži u činjenici da je diskriminacija u Srbiji sistemska i endemska pojava. Drugi, što

se diskriminacijom krši jedno od osnovnih načela ljudskih prava i to pravo na jednakost građana i građanki, i treći razlog je to što je donošenjem krovnog zakona Srbija napravila korak napred u procesima eurointegracija. Postoji i niz drugih razloga za realizaciju ovakvog projekta, s obzirom da je diskriminacija pojava koja se najčešće prećutkuje, pa žrtve ostaju bez ikakve pravne zaštite, a počinioci bez sankcije.

Iako se Srbija ne sreće prvi put sa pravnom regulacijom zabrane diskriminacije, stiče se utisak da se o diskriminaciji u Srbiji malo zna, još manje govori, a najviše - diskriminiše. Srbija je drugim zakonima, ali i Ustavom, već regulisala pitanje diskriminacije pojedinih najosetljivijih i najugroženijih društvenih grupa. Ovim zakonom lista društveno najugroženijih grupa je proširena, a sam zakon je povezao pojedinačne, izolovane i parcijalne pravne norme sadržane u drugim zakonima, a koje su se u praksi pokazale kao neefikasne.

Obilaskom škola tokom ove godina, kao i tokom rada i razgovora sa učenicima, saznali smo da učenici imaju nejasne predstave o diskriminaciji. Oni su uglavnom čuli za pojam diskriminacije, ali ne umeju preciznije da ga definišu. Nakon adekvatnog objašnjenja i konkretnih primera, učenici lako prepoznaju primere diskriminacije. Pri tome lakše prepoznaju diskriminaciju u društvu nego u vlastitom, vršnjačkom okruženju, pa su tako devojke osetljivije na praksu diskriminacije od mladića. Ono što one doživljavaju i ocenjuju kao uznemiravanje i ponižavajuće postupanje, na primer, mladići smatraju uobičajnim ponašanjem.

Na pitanje, da li su do sada bili izloženi diskriminaciji, određeni broj učenika i učenica odgovorio je potvrdno, a kao najčešći osnov diskriminacije navodio je pol, socijalni osnov, nacionalnost, životni stil, mišljenje i fizički izgled. Slučajeve diskriminacije su uglavnom prijavljivali drugarima, roditeljima ili razrednim starešinama. Veliki broj učenika je naveo i da slučajeve diskriminacije nije nikome prijavio,

jer smatra da to ne bi ništa promenilo. Profesori su, pak, izjavili da, kada se suoče sa pojedinačnim slučajem diskriminacije, nastoje da adekvatno reaguju, tako što ispitaju slučaj, pozovu učenike na razgovor, skrenu im pažnju na nedolično ponašanje, ukazuju na granice pristojnosti i insistiraju na budućem korektnom ponašanju. Profesori su, takođe, naveli da je uočljivo podvajanje učenika i da u njihovim međusobnim odnosima sigurno ima blažih oblika diskriminacije, ali da se veoma mali broj učenika požalio na diskriminaciju.

Rad Helsinškog odbora sa mladim ljudima doveo je do zaključka da su mladi ljudi u Srbiji veoma homofobični. Na pitanje da li bi podržali zahteve LGBT populacije za održavanje parade, veoma mali broj učenika potvrdno je odgovorio na to pitanje. Taj stav ne predstavlja iznenađenje za Helsinški odbor, ali iznenađuje mali broj učenika koji je spreman da se zauzme za drugačije stavove koje u većini brane njihovi vršnjaci.

Helsinški odbor planira da nastavi sa radom na ovakvim i sličnim projektima, i upravo u ovakvim stavovima mladih ljudi nalazi podstrek za svoj dalji rad.

Išcezli biciklist

(Miodrag Đurić DADO, 1933-2010)

PIŠE: BORA ĆOSIĆ

U davnu zimu, 1953, penjem se u jedno beogradsko potkrovlje, u sobu sa nezastakljenim prozorom, tako da sneg slobodno leprša po podu, onde živi taj slikar, tada mu je dvadeset godina. Kao da je neko namerno ispraznio ovaj prostor, u njemu je gvozdeni krevet koji ima samo голу žicu, sto sa oguljenom farbom, na stolu prazna krletka, pored ove: dve lobanjiće nepoznatih životinja, jedna **anziskarta**, antikvarna, sa Faustom, bradatim, na operski način. Nema stolica, pa stojimo. Tako prolazi naš disput, tadašnji, o slikarstvu, o istoriji, o našim životima. To je scena sa koje progovorio je ovaj velikan evropskog slikanja, od nedavno mrtav. Koji dovukao se iz svoje crnogorske domaje do tog beogradskog siromaštva, pa otud, neznano opet kako, do neba pariskog. Prvih dana onde je bar mogao da spava na podu, u zagrejanim, takodje praznim odajama gospodskih stanova, čije zidove je malao.

Silna praznina ispostavila se u svetu, za našu generaciju, tada, pre 60 godina. To je možda ponukalo ovu vrelu glavu da po toj pustoj dnevnoj sobi Evrope prospe sadržaj svojih crteža i slika, onaj bestijarium sitnih nakaza, nepostojećeg zverinja, gnoma i osakaćenih inkarnata, u jednoj gigantskoj smotri užasa koja je fascinirala Dubuffeta i Salvadora Dalija. Kao da je neko nanovo ispisao *Maladorova pevanja*, samo sredstvima slikarskim. Pa onde, gde u Lautreamonta sve je u krvi, gnoju i goloj puzdri organskog raspadanja, u Đurića je nekako petrificirano, crnogorski okamenjeno. Kao da je ledeni, severni vetar iz beogradske ulice Strahinića bana sve oko sebe zamrznuo i okamenio. Led i stenje, to je Dadovo okolje. To je slikarstvo koje prkosi ledenom dobu naše povijesti,

što je nastupilo, a da ova to još i ne zna. Kao što Lautreamont suprotstavio se svojim jetkim spevom zlu čovekove sudbine. Tako ulazi Dado u ovu familiju svetskog nadrealizma jednim posebnim tonom, usput, koloritom paradoksalno nežnim, taj otpad čovečanstva koji on prikazuje, većinom je obložen ružičastim i nebesko svetloplavim. Ima u njega i sasvim sivih prikazanja, ona, očito potiču iz sure stvarnosti našeg ranog socijalizma, i sa naših južnih ulica, kao posutih prašinom.

Bio sam onda, jednom, u njegovom normandijском mlinu, zaboravljenom među močvarnim poljima oko Dieppa, u toj kaligarijevskoj tvrđavi, gde je Dado pet decenija igrao ulogu osobe sa stare razglednice, faustovsku. Po tom prostoru, nalik seoskom majuru ili zabartaljenoj radionici, gde su se motale mačke a slikar i njegova družica hodali su bosu, gde je skladna družba njihove dece živela u divljem veselju i jednoj auri očevog čarobnjaštva, tamo se moglo videti ono čega nema po svetskim galerijama, napunjenih golemim Dadovim platnima, čega nema ni u divot-izdanjima njegovih monografija. Mislim na čitav jedan kosmos totalno isliikan i iscrtan, gde svi zidovi, sva vrata, njihovi ragastovi, svaki komadić tamošnjih površina, vrveo je od ovog personala Dadovog, koji je tamo, nadam se, ostao, i kada je slikar, nedavno, konačno napustio svoju veštičiju vodenicu i vratio se među crnogorske kame nove, u grob njegove gorštačke domaje.

Išao je tako ovaj ubogi genije kroz neudobnu prirodu našeg veka, nekada bos, nekad u cokulama bez čarapa, makar i uza svu raskošnu slavu koja ga je pravedno stizala. Ne znam da li je ikad vozio bicikl, ali pamtim jedno od prvih njegovih beogradskih ulja, ludog nekog velosipedistu, prikazanog kako se veselo raspada u hiljade komadića, kao da je neko prosuo ladicu sa dugmetima i koncima. Ta slika visila je u sobi beogradskog pesnika Vaska Pope. Pa pošto su i on i njegova žena, družba bez dece, preminuli tokom proteklog rata, muči me pitanje, ko se domogao tog Dadovog bicikliste, i ko dograbljuje sve što imamo, u času kad umiremo?

KIKINDA

Poslednji taoci

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

„Feješ Klara“, kikindska osnovna škola koja ove godine slavi dva veka od osnivanja, neće biti ukidana. Peticija roditelja i simpatizera dala je rezultate, čak toliko da se lokalna vlast sad ograđuje od svih svojih izjava o ukidanju škole, bez obzira što su te izjave zabeležene, snimljene i emitovane na programima lokalnih televizija. Kako god, škola je ostala i uredno proslavila školsku slavu sv. Savu 27. januara, koju slave i sve ostale škole u opštini i u državi, da bi već sutra stupile u štrajk (na radost đaka koji će posle opet da odrađuju časove). Kako izgleda svetosavska akademija u dvojezičnim školama, a naročito kako izgleda đacima koji nisu pravoslavci, možda bi trebalo da prouči tim nepristrasnih stručnjaka. Ali, trend slava nije se zaustavio na tome da sve škole slave sv. Savu: OŠ „Đura Jakšić“ u Kikindi, oko 200 metara udaljena od OŠ „Feješ Klara“, slavi čak *dve krsne slave*, sv. Savu, 27. januara, i Mitrovdan, 8. novembra. Ovako je odlučila direktorica Ksenija Petrović u dogovoru sa sveštenikom... dakle, ne sa prosvetnim inspektorom niti sa bilo kojim drugim predstavnikom civilne vlasti. Pitanje za kviz: da li je neko u OŠ „Đura Jakšić“ pročitao stihove Đure Jakšića, buntovnika i nesrećnika, o pravoslavnom sveštenstvu? Sva je prilika da nije. A, da li je neko barem samo nagovestio da je i jedna slava u državnoj - dakle *sekularnoj* školi - *previše*? Nije. Ovaj kuriozitet sa dve krsne slave u školi nekako izmiče kritici svih ovih godina, uklapajući se sasvim lepo u pojavu da krsnu slavu slave političke stranke, firme, ustanove i strukovne organizacije, otprilike kao da u Kikindi ne živi niko osim pravoslavaca. Zanimljivo je da pripadnici ostalih veroispovesti i ateisti, ako još ima takvih, nemaju nikakav, ama baš nikakav komentar.

Lokalna vlast u Kikindi imala je i ima i dalje svoje autogolove, ali, koalicija u sastavu DS, G17 plus, SVM, SPS i LSV pokazala je na nedavnoj sednici da ponekad ume da zabije i poneki pravi gol. Raspravljalo se, naime, o zahtevu SPC da iz opštinskog budžeta dobije još šest miliona dinara za dovršenje krova na hramu Sv. Kozme i Damjana. Reč je o novoizgrađenoj crkvi, koja se gradi od 1994. godine, od tada je

koštala vrtoglavu sumu novca i evo, nikako da *pre-stane da košta*. Zahtev je obrazlagao odbornik DSS, a „za“ su bili samo odbornici DSS i SRS, ukupno četiri glasa. Ostala ekipa u sazivu od 39 odbornika, od kojih je sednici prisustvovalo 35, bila je – protiv. U prezaduženoj opštinskoj kasi – SO Kikinda otplaćuje ogroman kredit nasleđen iz vremena vladavine radikalna, pre njihovog prelaska u naprednjake, i otplaćivaće ga barem još dva, tri mandata – šest miliona uopšte nije beznačajna cifra. U opštini sa sve više polusrušenih i praznih kuća, ne bi te pare ništa spasle niti promenile, ali, za crkvu Sv. Kozme i Damjana davala je pare svaka lokalna vlast još otkako je jedan prostor na periferiji Kikinde namenjen za njenu gradnju. Davao je SPS od 1994, do 2000, DOS do 2004, radikali do 2008. godine – i po prvi put se našao neko da zahtev ne usliši.

No, bez brige, ono što su odbornici odbili, posle će Opštinsko veće (DS, SPS, G17 plus i SVM) već nekako da odobri, tako da za hramove, pravoslavne, naravno, nema da fali para. Kad, međutim! Kikindu je krajem januara posetila delegacija predstavnika Roma iz 27 država. Tema: izgradnja crkve, ali, sa bogoslužnjem na romskom jeziku. Inicijativa je predstavljena u Kulturnom centru Kikinda, a kikindski romski aktivisti objašnjavaju da neće u pitanju biti samo crkva, nego i punkt za raspodelu humanitarne pomoći „svim ljudima u nevolji, ne samo Romima“. Ukoliko inicijativa naiđe na razumevanje, te potencijalni graditelji dođu do potrebnih dozvola, biće to zaista novost za ovaj kraj. U ovom slučaju inicijatori su ujedno i donatori, barem prema za sada dostupnim informacijama, to jest, ne traže pare iz opštinskog budžeta. Kako će na novost reagovati kikindska, uslovno javnost, videće se brzo, jer, reč je o pentakostalnoj crkvi; a manje verske zajednice u Kikindi imale bi što-šta da ispričaju o svojim iskustvima.

Evropa je u međuvremenu sve bliža, bar u tom smislu što je svakoj od stranaka učesnica u pred-pred-izbornoj kampanji vokabular pun Evrope. Pozivanje na evropske vrednosti je uobičajeno, ali, gle jada, većina biračkog tela još uvek ne zna ni koje su, ni kakve su te evropske vrednosti, pa su ljudi nekako sumnjičavi.

„Nije istina da se tamo bolje živi. Plate su im iste kao naše, a hrana je barem tri puta skuplja. I samo rade, nikad se ne druže i ne zabavljaju, kakav im je to život“, tvrdi godinama nezaposleni Kikindačin, oženjen i otac dva dečaka, iako u inostranstvu

nije bio još od vremena SFRJ, nema ni pasoš. Svejedno, on *pouzdan* zna da se „tamo“ živi loše. Ustvari, ko je otišao bar do Segedina (Mađarska), uverio se lično da je hrana, ne skuplja nego jeftinija, pritom i vrlo kvalitetna, pa se fini sirevi, suhomesnati proizvodi, začini i slatkiši iz Segedina i dan-danas donose u Kikindu, baš kao u vreme sankcija, samo ne putem šverc-komerca, nego potpuno legalno. Međutim, ljudi ne traže dokaze niti činjenice: *njihovo mišljenje* o nečemu – kako god bilo neutemeljeno na podacima – sasvim im je dovoljno. Ostali su – i spremni su da ostanu i dalje – poslednji taoci jednog načina mišljenja koji je zarobio generacije i gurnuo ih u grozan rat dok je Evropa u međuvremenu gradila mehanizme poverenja. I boljeg standarda, razume se. I šta bi, zauzvrat, posle svega i nezavisno od načina mišljenja svog prosečnog stanovnika, Kikinda mogla da ponudi Evropi (pitanje je sad)? Šta to nekad respektabilni grad sa dobro utemeljenom industrijom i poljoprivredom još ima što bi valjalo evropskim tržištima? U svakom slučaju, lakše je nabrojati ono što ima nego ono što bi *trebalo da ima* za evropsku tržišnu utakmicu. Prvo, ima radnu snagu – nezaposlenu i veoma jeftinu, potpuno sindikalno neorganizovanu i naizgled spremnu da radi sve i svašta za minimum novca. Pravi raj za potencijalnog ulagača, rekao bi neobaštešteni posmatrač: prilika da za malu platu dođe do dobrih radnika. Ali, ta navodna spremnost ljudi da rade „bilo kakav posao i pod bilo kakvim uslovima“ je samo varka; ovdašnja radna snaga nije spremna niti da nekuda putuje niti da nešto uči, izuzimajući sasvim mlade osobe koje su završile fakultet i za uvek *zapalile* iz Kikinde. Prosečan nezaposleni Kikindačin u principu hoće samo i jedino redovnu platu, ako može, u nekoj kancelariji; u radu ne uživa, ne doživljava ga kao način sopstvene afirmacije i, potpuno isto kao krajem osamdesetih, hvata krivine da izostane sa radnih zadataka. Uglavnom je i kompjuterski nepismen, naročito ako se gleda kategorija starija od 30 godina, iako u domaćinstvu ima kakav takav

kompjuter. Ipak, ne prihvata svaki posao. Muškarci koji nemaju nikakve prihode, kojima kuća samo što ne padne na glavu, sa dugovima za struju i grejanje i sa decom - hladno odbijaju da rade plaćen posao „jer treba rano ustajati“, ili uz neki sličan nebulozan izgovor. Žene idu u drugu krajnost, pa po njih 20 konkuriše za radno mesto čistačice u školi, a svaka od kandidatkinja je završila *najmanje* srednju školu; još tu potežu partijske, prijateljske kumovske etc. veze, odriču se svih svojih snova, ambicija i kvalifikacija, samo da bi došle do redovnog prihoda, osobito ako su prešle tridesetu. Drugo, Kikinda i dalje ima zemlju - nju još niko nije uspeo da uništi, ali, sve mogućnosti za zaposlenje i zaradu u poljoprivredi ni izdaleka nisu iskorišćene, a nekadašnji poljoprivredni kombinati ili su propali ili su ih otkupili sinovi bivših direktora. Plastenici su i dalje u Kikindi retkost - mnoga imanja su zaparložena ili prodana, jer se klasična proizvodnja na njima nije isplatila ovdašnjim paorima. Dalje, ima Kikinda svu silesiju praznih kuća i opustelih fabričkih hala (kroz čije prozore u toplijem delu godine proniče zova) koje bi mogle da se poprave i iskoriste za neku svrhu (valja pustiti mašti na volju). Ima, i dalje, dosta dobru železničku mrežu, pruge nisu odnete, tako da bi uz izvesna ulaganja mogle sasvim dobro da posluže za prevoženje tereta i putnika. Navodno ima i termalne vode, navodno su te vode i veoma lekovite, ali, tokom svih ovih godina nije bilo novca (a ni previše volje) da se taj potencijal istraži i iskoristi. Ima dosta dobrih stručnjaka i talentovanih ljudi, mnogi su otišli u inostranstvo, jer im

je dosadilo da rade za crkavicu od koje ne mogu računati da plate niti da im šefuju osobe postavljene po raznim partijskim linijama. Često iskazuju nostalgiju, ali, niti se vraćaju, niti nameravaju da ulože pare u stari kraj, eventualno šalju novac članovima svojih porodica i dolaze retko u posetu, ponekad na svadbe, nikad na sahrane. Kikinda, zatim, ima i mrežu puteva do okolnih mesta i većih gradova, Zrenjanina, Novog Sada i Beograda. Mreža je manje-više u lošem stanju, ali, na većini deonica vozila mogu da prođu a da se ne oštete, a uz jedno dobro ulaganje, sve bi to moglo da se dovede u red... samo, ko da dovodi u red nešto što je stajalo polusrušeno više od deset godina? Ko da kupi kuće sklone padu i fabrike sličnije kulisama za horor film, bez obzira koliko jeftine bile? Ko da obezbedi blagotvorne finansijske injekcije, jedino sredstvo koje bi oboleli organizam ovdašnje privrede poveo prema oporavku?

Nekadašnji investitori, stari prijatelji i spasioци u nevolji, tako su dobro isprepadani mrežom propisa, taksi, prijateljskih i partijskih veza, da se sve ređe pojavljuju, opravdano zabrinuti da će opet da ugaze u neko od lokalnih zmijskih gnezda.

Ispred ovakvog dekora, upravo treba da počne još jedna od lokalnih utakmica u borbi za vlast. Opklade uveliko padaju, ko pobeđuje, ko gubi, ko nestaje s političke scene, a ko se trijumfalno vraća iz pepela. Na miting koji je SNS organizovala 5. februara, iz Kikinde je za Beograd, od obećanih 11, otišlo sedam autobusa, dva puna, ostali sa po desetak aktivista i sa *navučenim zavesicama* (kako su tvrdili sami nezadovoljni aktivisti). Mi iz Kikinde smo *naše naprednjake* već jednom gledali (još se oporavljamo), samo su tad bili u ulozi radikala, pa ako neko odluči da ih gleda ponovo, tu više i nema šta da se komentariše. Birajući između zla i goreg, ne jednom su se glasači odlučili za *gore*. Ukoliko, ipak, prevlada neka razumna opcija, evo nas ponovo na jednom od početaka. U međuvremenu, štrajkovi se omasovljuju, a vozovi prolaze li, prolaze.

„Dobro mama...“

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Ne znam da li ću objaviti ovaj mali esej o velikim stvarima. Ovaj naslov je jednostavno deo razgovora koji je Olga vodila sa svojom majkom. A, želim nešto da napišem o savremenoj filozofiji. Kako god bilo, celog veka sam filozofirao, a približava se starost, odnosno, epilog jednog života i životnog napora. Da li filozofi lažu, kao i pesnici? Napisao sam tekst na temu: da li pesnici lažu, na redu su filozofi. Da li filozofi lažu? Kao da sam život proživio (proživeti život) među senkama: filozofirajući. Kako da se oslobodim ove zebnje da to i nije bio život nego iluzija? Da mi je život filozofirajući, kao pesak - procureo između prstiju?

Šta je uopšte filozofija, šta može filozofija? Neki misle da „filozofija pomaže“. Mene sumnja ne napušta. „Sumnjam, dakle, jesam!“ kako bi rekao Dekart. Nisam siguran da je moguć neposredni skok iz mišljenja u postojanje, kao što je to vero-vao Dekart. Do kojih sam uvida došao?

Kao da i nisam živeo drugačije nego među senkama, živeći među senkama, među „glumcima“ u Platonovoj pećini? Iza zavese ili zidova pećine. Može li se, uopšte, izaći iz ove ontološke pećine? U postojanje samo. Kako misliti ono ontološko? Da li se može preći ova granica? Granica smisla, a ne znanja, koje je i samo problematično. Da li uopšte postoji ova granica smisla? Granica koja se kreće i beži. To je razlog da Delez i Gatari pišu o „linijama bekstva“. To nisu samo nove reči, nego i novi problemi. Jedna razlika u odnosu na staru zatvorenost filozofije - i ono što je Parmenid nazvao „euklekos“, što je u njegovoj poemi bilo ime za „biće“ zatvoreno poput kugle od stakla, ili leda. Kako god bilo, filozofija je još uvek posrednik. Jer, nema širokog drumca koji vodi u postojanje.

Filozofija i sami filozofi više nemaju, ako su ga ikada i imali, monopol ne samo na, ovo umišljeno ili ne - „znanje“. Ono Sokratovo „znam da ništa ne znam!“ koje je možda bilo ova granica smisla i za ovog „učitelja nezalicu“, kako je Sokrata s pravom nazivao Žak Ransijer. Jer ne postoji više nikakav (stari) filozofski monopol na smisao, koji je nekad imala ova bivša „kraljica nauka“.

Kao da je savremeni postfilozof umetnik na trapezu, a ne Kafkin umetnik u gladovanju - ispod ogromnog šatora u kome se igra i peva, izbacuje lažna vatra i zabavlja dokoni svet. Čak ni granica između „unutrašnjeg“ i „spoljašnjeg“ nije sigurna, kao ni nje-ne brojne (stare i nove) etikete: bog, subjekat, mozak, neka vrsta moždane membrane, između unutrašnjeg i spoljašnjeg, pri čemu ni jedna od ovih reči nije više stabilna i nezamenjiva, jer su i reči kao i novac sredstvo razmene, a ne vrednosti.

„Reči, reči, reči...“, kao što je napisao Šekspir u „Hamletu“. Da li su doista reči sve što postoji i ostaje? Da li je filozofija, kao i pesništvo, ova tržnica, tržište, banka ili pijaca, ulica reči iza koje jedino ostaje ono nejasno i sve se rastvara i gubi u ovom verbalnom metežu i mrmljanju, posle tolikih dana i noći provedenih u čitanju i zapisivanju?

U istoriji filozofije naravno nema napretka, ali ima novih problema. Filozofi dakle ne izmišljaju pojmove zato što su u pitanju umetnici reči ili stilska vežba, nego problemi samog postojanja i urgentna potreba njegovog razumevanja, kada stil više nije važan, kada konačno treba da kažemo šta je to što smo radili čitavog života. Ovde dolazi do preokreta u savremenom mišljenju. Kod problema koje sa sobom donosi naše postojanje u savremenim uslovima, i okolnostima koje se menjaju. To traži nov način razmišljanja o životu u novim uslovima i supstitucija starih pojmova koje sa sobom donosi postfilozofija.

Jer filozofija, sa svojim starim pojmovima: bog ili transcendencija, subjekat, bitak ili metafizika, iskustvo i istorija, kretanje znaka, temelj i osnova, filozofija sama - više nije dovoljna. U postfilozofskom svetu nema boga, transcendencije, istorije, ili iskustva, nema subjekta... To znači da je stari materijalizam koji je bio jednostavna ili jednosmerna opozicija idealizmu, koji ne postoji bez idealizma: boga, subjekta, istorije, iskustva... da je ovaj istrošeni, stari materijalizam zamenjen novim: „novim materijalizmom“. Materijalizmom označitelja, koji dolazi na mesto znaka, genealogije: umesto iskustva i istorije, subjektivacije umesto subjekta. „Nema subjekta već proizvodnje

subjektivnosti“. „Subjektivnost mora biti proizvedena upravo zato jer subjekta nema“.

To znači proći kroz znanje i moć, a ne iskustvo, iskustvo je postalo apstrakcija, dok znanje i moć osećamo na svojoj koži, kao ludilo ili smrt. Kao i samu postfilozofiju bez subjekta, iskustva, istorije, boga... Samo nas inercija nagoni da još uvek razmišljamo ili govorimo i pišemo u terminima „starog materijalizma“, koji je samo naličje idealizma, jer u „novom materijalizmu“ nema idealizma već jedino postojanja samog, u njegovoj čudovishnoj genealogiji bez istorije i porekla. „Golog postojanja“ bez iskustva i istorije. Jedna neodložna intervencija. Kao kod Vilijama Barouza u „Golom ručku“, ili „Golom pripovedaču“ Jovice Aćina.

„Šta bi postfilozofija ovde još mogla da bude sem „intervencija noge“? Poput one koju snebivajućići se pominje Anri Mišo: „Umaraju me moje neprestane intervencije. Rekao sam već kako se na ulici tučem sa celim svetom; nekog šamaram, hvatam žene za grudi, a služeći se svojom nogom kao pipkom stvaram paniku u vagonima podzemne železnice“. „Nogom kao pipkom. Putem simboličkih nogu, fantazmatskih proteza, medijskih produžetaka, telekinetičkih ekstremiteta, eks-centričnih, eks-orbitalnih udova. Uključujući naravno i falus: vrhovní pipak.

Načelo energije. Najvažniji su, ipak, produžeci centralnog nervnog uda: mozga. (Vratio sam se na mozak i njegovu membranu između „unutrašnjeg“ i „spoljašnjeg“). Elektronika, informatika, kibernetika i filozofija. Dekonstruktivna intervencija zadire u samu stvar, u sam mozak stvari...“ (M. Belančić: u „Razsredištenom logosu“).

To znači da se „novi materijalizam“ ne može uobličiti u neku filozofiju za razliku od starog, koji je još uvek bio jedna filozofija. To je dokaz da postfilozofija jeste, iako ne postoji, kao ni sam jezik. „Postojim, dakle, mislim!“ a ne obrnuto. Jer postfilozofija je jedna materijalna intervencija, jedna panična intervencija bez filozofske strategije, više linija bekstva, hiljadu ravni ili Mišoova „intervencija noge“ u podzemnoj (filozofskoj) železnici, u Platonovoj pećini: bez subjekta, isklustva istorije, porekla i boga. Dakle jedna pohvala postfilozofije.

Dobro mama...

Najbolji na svitu i okolici

PIŠE: IVAN MRĐEN

Za Nacionalni magazin za normalnu komunikaciju Status napisao sam nekoliko tekstova sa sličnim nadnaslovom (Partizan i ja, Svetska fudbalska prvenstva i ja, Evropska fudbalska prvenstva i ja, Osma sednica CK SKS i ja, Ada Ciganlija i ja...), pa će mi, nadam se, biti oprosteno što ću ovom prilikom, umesto uobičajenog priloga pod nadnaslovom „Sport i propaganda“ evocirati nekoliko uspomena iz onog dela mog života, koji polako prekriva zaborav, a odnose se na Nogometni klub Hajduk iz Splita, koji je 13. februara 2011. godine proslavio stogodišnjicu postojanja. Na takav korak odlučio sam se i zbog toga što su propagandisti po ovdašnjim sportskim listovima, rubrikama i redakcijama uglavnom propustili da posvete odgovarajuću pažnju ovom značajnom događaju, kao da je reč o nekom holandskom drugoligašu, a ne o jednom od najznačajnijih fudbalskih klubova u dve prethodne zajedničke države.

Moj otac Anton (mada ima i dokumenata u kojima mu je krsno ime Ante) navijao je za Hajduk po dva osnova. Kao Dalmatinac iz Konavla i kao vojno lice, ponosan na činjenicu da je Hajduk za vreme Drugog svetskog rata, odbijajući da nastupa u italijanskoj prvoj ligi, postao službeni klub Narodnooslobodilačke vojske, pa je tokom, 1944, i 1945. godine igrao sa reprezentacijama savezničkih vojski. Taj period stoljetne historije su propagandisti po hrvatskim medijima uglavnom preskakali tokom ovovečjačke histerije, jer se nikako nije uklapala u priču o njegovom domoljublju, niti u aktuelnu kerumovštinu kao jedno od osnovnih obeležja sadašnjeg splitskog ambijenta.

Kad smo se početkom 1951. godine preselili u Beograd, otac je počeo da redovno ide na „Partizanove“ utakmice, osim kad bi na Stadion JNA dolazili „majstori s mora“. Tada bi uvek pronašao nekakav razlog da ostane kod kuće ili bismo išli u nekakve bezvezne posete, pa čak ni radio prenos nije hteo da sluša. Tako je, gotovo bez reči, meni koji sam od malena zavoleo Partizan stavio do znanja da je reč o jedinom pravom rivalu „crno-belima“ za nepostojeću

titulu "najvećeg jugoslovenskog kluba". Ako ništa drugo, ono bar u njegovom jugoslovenskom srcu. U vreme kad se Crvena zvezda doživljavala kao "srpski", zagrebački Dinamo kao purgersko hrvatski, a svi ostali imali uglavnom lokalne navijače, Hajduk je imao klubove navijača po čitavoj zajedničkoj državi, a sportsko društvo Partizan je 1960. godine svom imenu zvanično dodalo pridev "Jugoslovensko".

To rivalstvo je na neki način trajalo sve dok jednom prilikom Josip Broz Tito nije rekao da mu je Hajduk malo draži od svih drugih jugoslovenskih klubova. Ovih dana je moj prijatelj (družili smo se dok je to bilo moguće), sjajan splitski novinar Mario Garber napisao da neki falsifikuju istoriju i da tvrde da se Hajduk dodvoravao svim politikama, iako je "sasvim obrnuto". "Svaki Tito i Tuđman, svjestan hajdučke popularnosti u narodu, dodvoravao se Hajduku kao neizbježnom marketingu", smatra Mario.

Ne znam da li sam zbog toga i sam verovao u priču da jedino njihovi okršaji od šest mogućih parova nekadašnje "velike četvorke" ne nose nikakav poseban naboj, u podatak da je na starom "placu" (u navijačkim sećanjima poznatom i kao "stadion kraj plinare") jedino Partizan imao pozitivan bilans sa "bilima", te da je, s druge strane, Hajduk najbolje i najlepše partije pružao upravo na Stadionu JNA. Jednu od njih ću pamtiti dok sam živ, a s obzirom da je podsećanje na nju imalo ovih dana centralno mesto i u mnogobrojnim prigodnjačkim tekstovima i veb instalacijama, mislim da će ta utakmica živeti koliko oba kluba i još koji dan više.

Tog 9. maja 1976. godine Hajduk je pobedio Partizan na Stadionu JNA čak sa 6:1, ali nije uspeo, bez obzira na tako visok rezultat, i da ga pregazi. Na Dan pobeđe splitski tim je odigrao jednu od najboljih partija svih vremena, pa je sasvim razumljiva

bila radost pristalica "crno-belih" kad je Nenad Bjeković pred kraj utakmice postigao počasni gol za Partizan. Kasnije će Bjeković golom u "sto i nekom" minutu protiv Olimpije u Ljubljani doneti titulu Partizanu, sa bodom više upravo od Hajduka. Tih "jedan - šest" gledao sam kao vojni begunac, jer sam iz kasarne u Derventi samovoljno otišao za vikend u Beograd. Dok sam se u ponedeljak u zoru provlačio kroz ogradu da stignem do spavaonice pre prve trube, neko me je povukao za rukav i viknuo: "Pa, gde si ti", da bih, kad sam se malčice oporavio od šoka, prepoznao vojnika iz moje čete, Marinka Radića iz Trogira. Taj momak, "hajdukovac", od ponoći me je čekao na tom svim vojnicima poznatom mestu da mu pričam o toj velikoj partiji 'Ajduka, o golovima Slaviše Žungula, Jurice Jerkovića, Ivana Buljana...

Mada sam se, ruku na srce, mnogo više uplašio kad sam jedan jedini put uživo posmatrao utakmicu Hajduka i Partizana na starom stadionu. Bilo je to u Letnjoj ligi šampiona u leto 1971. godine, dakle u vreme "hrvatskog proljeća", kad je počelo i svrstavanje splitskog kluba u neke uže kalupe, a ja sam u Split došao iz Trpnja na Pelješcu, gde sam letovao sa društvom iz Beograda i Sarajeva. Sećam se da je Pavle Grubješić dao prvi gol za Partizan, a ja, jugoslovenski oprijentisano radničko dete sa Čukarice, nasred znamenitog "istoka" skočio od radosti. Od preteće gomile oko mene, tada već poznate kao "torcida", spaslo me je desetak vojnika, kojima u to vreme u Splitu ipak niko nije smeo da se suprotstavi.

Jednom sam gledao i Hajdukovu utakmicu da novom stadionu u Poljudu. Bilo je to krajem juna 1985. godine, kad sam kao zamenik glavnog i odgovornog urednika Duge pre početka poslednje utakmice u šampionatu predao pehar Zlatku Vujoviću za "Najbrži gol u sezoni 1984/85". Hajduk je tada izgubio od Dinama sa 4:2, ali ta utakmica nije imala nikakvog značaja, jer je titulu već kolo pre kraja osvojilo Sarajevo. I u takvoj prilici mogao sam da osetim šta za njih znači rivalstvo sa Zagrepčanima, koje će se kasnije - po raspadu druge Jugoslavije, nastaviti i u samostalnoj Hrvatskoj. Ono je, ruku na srce, vremenom postalo i nešto oko čega se još drži nekad slavni splitski klub. Ako se, razume se, ne računa neverovatna ljubav i odanost njegovih navijača.

"Maksimir je neusporedivo velika nogometna scena, poznata i u Europi i u svijetu, tu su igrale velike, najveće legende hrvatskog nogometa,

Dinamo je osvojio toliko trofeja, titula i priznanja, odgojio toliko reprezentativaca i velikih imena koji tresu čak i europskom nogometnom burzom. Dakle, Dinamo je neosporno naš vrhunski nogometni proizvod. Pa ipak, nikad, i da doživi tisuću godina, Dinamo ne može spontano izazvati takvu totalnu narodnu erupciju. Tko može imati takvu mitsku potenciju kao Hajduk? Njegova prednost je baš sve to što Dinamo ima, a Hajduk nema” – da se poslužim još jednim citatom Marija Garbera.

Zato je ova proslava stogodišnjice Hajdukova postojanja zasluživala i malo više pažnje, pa i ljudskog, sportskog i profesionalnog uvažavanja i na ovom (našem) komadu raskomadane otadžbine/domovine. Hajduk je već dugo na aparatima, ali što ga manje ima, relikvija je sve veća. Kao što živi i umirat će vječno – tako glasi poruka velike fešte duž jadranske obale, sa epicentrom u Splitu.

U tom kontekstu utakmica sa praškom Slavijom za Hajduk je imala više nego simbolično značenje. Poznato je da su se splitski studenti u Pragu zaljubili u nogomet tako što su pratili treninge i utakmice u to vreme najboljih svjetskih ekipa – Sparte i Slavije. I zavetovali su se da će biti bolji od njih, što je onda izazivalo podsmeh, a otud je i krenula priča o “najboljem klubu u svitu i okolici”. Slavija je gostovala u Splitu još 1913. godine, što je tada bila prava senzacija i pobjedila u dve utakmice čak sa 22:1 (9:0 i 13:1). Pred 40.000 gledalaca na Poljudu Slavija je, na njegov stoti rođendan, pobjedila Hajduk sa 2:0. Pražani već odavno nisu evropska sila, pa je i zato u pravu Ivica Profaca, koji je specijalno za FoNet napisao:

“Hajduk je preveliki klub za aparatčike koji ga danas, i zadnjih ko zna koliko godina vode, a to se dalo najlakše spoznati ovih dana kad je navijački puk sve sam preuzeo u ruke, time političkim odabranicima jednostavno rekao – niste zaslužili voditi Hajduka”.

Sijaset

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Danas se obično poseže za ovom tuđicom da bi se označilo mnoštvo, velika množina, sila čega (“I sijaset drugih izmišljotina nabraja on (...) gde god stigne”). U prošlosti, međutim, reč je značila i *neprilika, beda, zlo, napast* (“Drag si ti meni (...) ko duša moja i neću te ostaviti bez trista sijaseti”), pa *buka, galama* (“Iznesu silu zvona i stanu u njih udarati. Na taj sijaset grnu malo i veliko u crkvu”), a u vreme turske vladavine ovim terminom označavalo se javno izvršenje izrečene presude, tačnije, telesne kazne, a najčešće je to bila smrtna.

Pretpostavlja se da je reč sijaset (postoji i oblik sejaset) u značenju *mnoštvo* dobila ovo značenje upravo otuda što su telesne kazne izvršavane javno na “sijaset mejdanu” u prisustvu mnoštva ljudi (otuda se i čehaja/zamenik janjičarskog age, koji je kažnjavao pestupnike, nazivao mejdanbaša). Postoji i narodna poslovice “Zlo činio sijaset primio”. U Vukovom **Rječniku** sijaset se prevodi kao *Ungelegenheit, molestia, bijeda, napast*. I za Đorđa Popovića Daničara (**Turske i druge istočanske reči**) sijaset je *beda, napast, pokor, pa, kazna, javna kazna*.

Uz navedena, u **Uskočkom rečniku** (Milije Stanića) ova reč znači još i *nepoželjan, neprijateljski raspoložen čovek, čudo, budala, anatemnjak, đavo* (“Čuvaj se ti onoga sijaseti”), kao i *neobična pojava, čudovišnost*. Tu je i prilog *vrlo mnogo, do grla* (“Ima svačega sijaset”). A radi pojačanja uz reč sijaset dodavao bi se i pridev *sijasetni* (“Blježi sijasetu sijasetni (đavole đavolji), šta si me skolijo”).

U pitanju je turcizam arapskog porekla (*siyaset*) sa prvobitnim značenjem *vođenje, rukovođenje (državom, domaćinstvom)*, zatim *politika, diplomatija, pa timarenje i kroćenje konja*.

A u savremenom turskom jeziku *siyaset* znači *politika, diplomatija*, figurativno, *spretnost, umešnost*, *siyaset meydani* je mesto političkih rasprava, dok je *siyasetçi* političar odnosno *politikant*.

Jugoslaviju su razbile naci-elite

Bratstvo i jedinstvo među građanima je postojalo

PIŠE: RADE VUKOSAV

Razbijači Jugoslavije su zlonamjerno lansirali lažne uzroke njenog razbijanja, uvodeći termin da se „Jugoslavija raspala“. I ovo se papagajski ponavlja. Raspala se i, niko nije kriv!!! Ha! Lansiraju „tvrđnje“ da Jugoslaviju nije trebalo ni uspostavljati, da je bratstvo i jedinstvo bila „komunistička izmišljotina i laž“, te „da je ono zaista postojalo, Jugoslavija se ne bi ni raspala i niko je ne bi mogao razbiti“ i sl. Više od 90 odsto građana SFR Jugoslavije je i više nego tolerantno živjelo. To pokazuju i činjenice da, osim na Kosovu, nije među građanima bilo trvenja ni međunarodnih incidenata. Ako je i bilo, to je bila zanemarljiva rijetkost. Brojni „mješoviti“ brakovi, zajednički život, zajednički rad u smjenama, zajedničko školovanje, uzajamne posjete božićima, bajramima, zajedničke svadbe, sahrane, ispraćaji sinova u vojku, druženja... Jedni drugima su davali novčane priloge za izgradnju crkava i džamija. I prisustvovali otvaranjima istih. Neka niko ne bude uvrijeđen zbog, ovdje, u ovom tekstu, kvalifikacije - „nacizam“ i „nacisti“, jer svaki nacionalizam kad se podgrije, prerasta u nacizam, a to je kod nas slučaj. Nacizam je Hitlerova ideologija, a fašizam Musolinijeva. Japanska elita je bila militaristička, osvajačka. Podgrijani nacizam prerasta u rasizam. Obadvije ideologije su stalno mobilne i nasilničke, u što smo se uvjerali u posljednja dva rata, onog 1939-45, i u ovom ratu od 1991-95. godine. Svaka podjela građana na „naše“ i na „njihove“ prerasta u zazor, a svako zastrašivanje prerasta u mržnju. Mržnja je najstrašnija ljudska bolest. Mržnja je klica svakog zla. Od prijatelja mržnja pravi neprijatelje, a naci-eliti je to potrebno da bi svoj narod „uvjerala“ i zastrašila neprijateljima koje su sami „naštampali“ populistikom euforijom. Izazivanje mržnje među narodima je zločin za svaku osudu. Stvaraoci mržnje su primarni ratni zločinci, a ono što nakon toga slijedi je sekundarni proizvod prouzrokovane i nasatale bolesti.

Jugoslaviju su razbile one naci-elite kojima nisu odgovarale avnojevske granice jugoslavenskih republika i pokrajina, sa jedne strane, a sa druge, nasljednicima fašistoidnih ostataka koji su, u Drugom svjetskom ratu, ratujući na strani okupatora, izgubili rat. Jedva su dočekali da se „revanširaju“ i ostvare neki oblik onoga za šta su u Drugom svjetskom ratu ratovali, ratovali i bili poraženi. Slovenački političari su, zbog sporosti reformi i pasivnosti saveznih organa u prestrojavanju, tražili konfederalno uređenje države. Njima su se priključili i hrvatski političari. Milošević je bio isključiv: „Ako vi tražite konfederaciju, Sbjia će postaviti pitanje granica“, što je značilo - nepriznavanje avnojevske granice i proširenje granica Srbije. Prije toga, 1986. godine, ekstremni dio akademika iz Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU), donijeli su Memorandum koji je bio agresivan prema susjedima Srbije, Bosni i Hrvatskoj, pa i Makedoniji i Crnoj Gori, jer srbijanski ekstremni nacionalisti, još od ranije, nisu priznavali pravo Makedoniji i Crnoj Gori na državnost. Ni na naciju. Ni na svoju crkvu. Dobrica Ćosić, glavni među ekstremnim dijelom članova SANU izgovara kako „Srbija dobija u ratu, a gubi u miru“, što je ostale, sa druge strane, ekstremne političare motivisalo za izvršenje starog fatalnog projekta. „Pročitavši“ poruke Memoranduma, ostali političari bivše SFRJ su se, ne baš nevoljno, a neki i rado, pripremali za razbijanje zajedničke nam domovine Jugoslavije. Svako za svoj račun i za svoje ciljeve. Uglavnom se ratovalo za teritorije, a pod izgovorom da „brane svoj narod“. To je sve već odavno pripremano. Ostvarenju tih projekata je smetalo upravo bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih, **da kažemo građana**, ma kojim narodima su pripadali. Onima koji kažu da se ne bi bratstvo i jedinstvo moglo razbiti da ga je bilo - tvrdimo - bilo ga je. Kako ga razbiti, domislili su se razbijači Jugoslavije da ga razbiju putem sijanja straha, mržnje i ratne psihoze. Smetao im je i Tito i „antisrpski/

antihrvatski komunistički režim“, „komunistička Jugoslavija“. Upotrebom moćnih masmedija, prvo treba zastrašiti „svoj“ narod da mu susjedni narodi spremaju genocid: „Hrvati su genocidan narod“, a „Muslimani su fundamentalisti“ od kojih Srbe treba braniti, bila je propaganda srpskih nacista. Hrvatski nacisti, iako su im partizani oslobodili i povratili Zadar, Rijeku, Istru i otoke Cres, Lošinj, Lastovo i druge, proširivši granice Hrvatske, klevetali su „komuniste“ da su progonili Stepinca, gušili vjerske slobode, da su partizani poubijali „hrvatsku vojsku“ (čitaj ustaše) kod Blajburga (Austrija) i u Sloveniji. (Trebalo, ipak, ovdje priznati da se u likvidaciji bez suda i griješilo i da je tu bilo i nevinih žrtava i to ne samo kod Blajburga). Uz to su gajili i „tisućljetnu“ želju za samostalnom Hrvatskom i raspirivali je. Samostalnost su Hrvati izgubili 1102. godine pristupivši, nakon poraza u ratu sa Mađarima, međusobnom ugovoru, u podređenom zajedništvu prema Mađarima (Pacta conventa). Onda su, zajedno sa Mađarima, vijekovima statirali u Austro-Ugarskoj monarhiji, isto u podređenom položaju prema Mađarima. To ih je pratilo sve do 1918. godine kada dogovorom stupaju u Kraljevinu Srba Hrvata i Slovenaca, kasnije nazvanu Jugoslavijom, čak sa manje autonomnosti nego što su je imali u Austro-Ugarskoj. Jugoslavija je nastala 1. decembra 1918. godine, kada je Beogradu proklamirano ujedinjenje južnoslavenskih naroda u zajedničku državu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, a od 1929. godine nazvanu Jugoslavijom. Unitaristički režim kralja Aleksandra Karađorđevića, narodima Jugoslavije nije odgovarao. Aprila 1941. godine su agresorske snage Hitlera i Musolinija okupirale Jugoslaviju i Jugoslavija je nestala sa zemljopisne karte. Ustankom jugoslavenskih naroda, pod vodstvom KPJ i Josipa Broza Tita, 1941, i dugotrajnom narodno-oslobodilačkom borbom su, zajedno sa našim saveznicima, snage Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije oslobodile zemlju od okupatora i njegovih pomagača. Oformljena je avnojevska

Jugoslavija sa šest republika: Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom, Hrvatskom, Makedonijom i Srbijom. Srbijom sa dvije pokrajine u sastavu: Vojvodinom i Kosovom. U avnojevskoj Jugoslaviji su, zajedničkom borbom svih naših naroda, u kojoj borbi su i hrvatski partizani bili brojuniji od Pavelićevih ustaša, izborili Republiku Hrvatsku, jedan oblik države u zajednici sa ostalim jugoslavenskim narodima, Republiku sa zakonodavnom, sudskom i izvršnom vlašću. Podrazumijeva se, sa predsjednikom Republike, Saborom, sudstvom i Vladom R. Hrvatske. Ravno kao i kod ostalih pet republika u SFR Jugoslaviji. U klevetanju „komunističke Jugoslavije“, naci-političari u Hrvatskoj to ne cijene. Na drugoj strani, srbijanska naci-elita se nikad nije pomirila sa avnojevskim granicama, niti je priznavala Makedoncima i Crnogorcima pravo na naciju i na crkvu. Bosnu i Hercegovinu su još od ranije svojatali - smatrajući je srpskom. Pokrajine Vojvodinu i Kosovo su doživljavali kao namjerno slabljenje i cijepanje Srbije. „Stvaranje država u državi“. „Svođenjem Srbije na Beogradski pašaluk“. Po njima, država može biti samo unitarna, subordionarna. Što je najgore, sanjali su o starom projekatu - „svi Srbi u jednoj državi“, Šešeljeva (eh, da je samo Šešeljeva) „Velika Srbija“, od koje se radikalni ni sad ne odriču. I srpskim i hrvatskim nacionalistima pravoslavni i katolički klerici su bili - i sada su ostali - desna ruka. I današnja Srbija i Hrvatska se, po Ustavima, proklamiraju kao sekularne države, a ustvari su tijesno srasle sa Crkvom. Vjeronauka se obavlja u školama o državnom trošku. U vojsci se uvode popovi i sl. Već je rečeno da, kad se nacionalizam podgrije, pretvara se u nacizam, što je kod nas, nažalost, uslijedilo. Imamo religijski nacionalizam, srastao sa crkvom. Nacija je izjednačena sa vjerom.

Da bi SFR Jugoslaviju što više omalovažili, nazivaju je, osim **komunistike** i **tamnicom svaki svoga naroda** i sl. iako Titova Jugoslavija nije bila

staljinistička, niti se nazivala komunističkom nego socijalističkom. To je etiketiranje najružnijom etiketom. To je pljuvanje po svojoj kući. **SFR Jugoslavija** je, od socijalističkih zemalja, bila najdemokratskija socijalistička država u svijetu, nasuprot državama u staljinističkom lageru Varšavskog pakta. „... bila je nekoć ne samo među zemljama pobjednicama u Drugom svjetskom ratu, nego i među onim zemljama koje su stavile svoj potpis na osnivanje Međunarodnog vojnog suda u Nirbergu, pa time i na ‚Londonski statut‘ ovog suda. No, 40 godina poslije došli su u bivšoj Jugoslaviji na vlast neki drugi ljudi, nekog posve drugog formata...“ (Mile Lsić u Glasu antifašista, Sarajevo, ljeto 2010). Da dodamo - bila je i jedna od osnivača Ujedinjenih nacija i lider nesvrstanih. Visoko cijenjena u svijetu. U Drugom svjetskom ratu, bila je saveznica SSSR, Sjedinjenih Američkih Država i V. Britanije u antihitlerovoj koaliciji.

Jugonostagija kod mnogih građana, kod nekih otvorena, a kod nekih prikrivena, u znatnoj mjeri postoji. Sjećamo se kad je „voz iš'o skroz“, kad su granice bile otvorene i po cijelom svijetu se putovalo bez viza. Kad naš pasoš mnogi graničari svijeta nisu ni čitali, bilo je dovoljno da pasoš vide i pozdrave. Kad se radilo i gradilo, besplatno školovalo, studiralo i liječilo. Fabrike su, od Triglava do Vardara, kooperirale u proizvodnji. Imali smo unutrašnja i vanjska tržišta, protok ljudi, robe i novca. Kad smo, u odnosu na ovo danas i na ondašnje susjede, već bili Evropa. Bilo je to vrijeme kad nisi mogao „svašta reći, ali si smio i mogao svugdje leći“. Kad Tito nikakve gotovine niti nekretnine nije imao, niti je, nakon svoje smrti, ostavio neko nasljedstvo svojoj djeci. Ovi, koji razbiše Jugoslaviju - sve upropastiše i sve pokradoše. Diljem bivše Jugoslavije caruje korupcija neviđenih razmjera. O varvarskim/barbarskim ratovima ovdje nema dovoljno riječi da se opišu. Miloševići generali, postrojbama, prigrabljenim oružjem i opremom Jugoslavenske narodne armije, koje su plaćali svi građani bivše Jugoslavije, prigrabiše samo jednoj zaraćenoj strani i, pod izgovorom da „brane Jugoslaviju“, napraviše najgrđe i najkrvavije zločine u historiji naših naroda. Napraviše veći broj žrtava nego u Drugom svjetskom ratu, na ovom prostori- ma, a još više izbjeglica koji su ostali bez igdje ičega. Tu Miloševićevu razbojničku armadu tuđmanovci nazivaju „Jugovojska“, što ustvari, ona više nije bila. Niti su tuđmanovci samo branili Hrvatske granice, nego su i osvajali dijelove Bosna i

Hercegovine i činili zlodjela, kao i oni svi ostali koji su ratovali u ovom sramotnom ratu. Okaljali su jednu armiju nastalu u oslobodilačkom ratu u kojem su se, prvi put u historiji, zajedno borili svi narodi bivše Jugoslavije. Bilo bi idealistički ne priznati da je bilo i nedostataka, grešaka i krupnih propusta. Nikad u historiji čovječanstva nije bilo savršenstva, niti će ga biti, pa ni u SFRJ. Bilo je grešaka i za podebelu kritiku, ali se živjelo kao nikad do tada u našoj historiji. Kad neki „kritičari“ napadaju Titovo doba, treba im odgovoriti: šta mi imamo raspravljati o tome - pitajte radnike i zemljoradnike pa neka vam oni kažu svoje mišljenje kako je bilo onda i kako je sada.

Ideja o jugoslavenstvu je starija od Jugoslavije. Josip Juraj Štrosmajer (Strossmayer 1815-1905), đakovački biskup je, jedan od najznačajnijih začetnika ideje o zajedničkoj državi južnih Slavena, osnivač Jugoslavenske akademije znanosti (JAZU) i to još u Austro-Ugarskoj monarhiji, što je teško ostvario zbog ondašnjeg otpora vlasti. Čuj, Jugoslavenska akademija u austro-Ugarskoj! Aktivno se zalagao za jugoslavenstvo. Lično se izjašnjavao Jugoslavenom. Početkom napada Austro Ugarske na Srbiju 1914. godine Ivan Meštrović (čuveni kipar) i Ante Trumbić su iste godine u Rimu formirali *Hrvatski odbor*, koji je kasnije poslužio kao začetak *Jugoslavenskog odbora*. Protestirali su protiv napada na Srbiju, izjavljujući da taj napad smatraju napadom i na hrvatski narod, jer su „Srbija i Crna Gora dijelovi našeg naroda“. Pašićeva vlada nije dobrim okom gledala da neko u inostranstvu, u Austro-Ugarskoj, predstavlja Južne Slavene i tu je uzrok i korijen svih kasnijih sukoba

s Jugoslavenskim odborom, koji je formiran 30. aprila 1915. sa sjedištem u Londonu, u koji su ušli emigranti Hrvati, Srbi i Slovenci... Na Krku je održan sastanak predsjednika srpske vlade Nikole Pašića i predsjednika Jugoslavenskog odbora Ante Trumbića, nakon toga je izdata Deklaracija, 20. jula 1917. godine, u kojoj se ističe da su se pregovarači složili da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod „po krvi, po jeziku govornom i pisanom, po osjećajima svoga jedinstva, po kontinuitetu i cjelini svoje teritorije, na kojoj nepodvojeno žive, i pod zajedničkim životnim interesima svoga nacionalnoga opstanka i svestranoga razvitka svoga moralnog i materijalnog života“ (Opća enciklopedija JAZU, tom 3 . str. 323.).

Raspadom Austro-Ugarske, stvorena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, proglašena ujedinjenjem, 1. decembra 1918. godine. Nažalost, euforija ujedinjenja, kao i svaka druga euforija se, tokom neprimjerne unitarističke vladavine, ohladila, a u državi je nastao politički košmar. Političari, slično ovim našim sadašnjim, nisu bili dorasli voditi državu koja bi bila po mjeri naših građana i naroda.

HELSINŠKE SVESKE

27. Multietnički identitet Vojvodine: Izazovi u 2007 - 2008

28. Sandžak: Identitet u procepu starog i novog

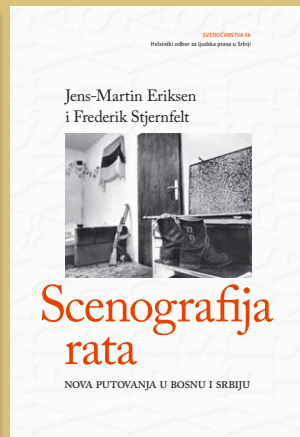

29. Sandžak i evropska perspektiva

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

19. Živorad Kovačević, *Srbija i svet: Između arogancije i poniznosti*
20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica - od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, *Etnologija svakodnevnog života*
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: *Etika odgovornosti*
26. *Kovanje antijugoslovenske zavere I i II*
27. *Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta*
29. Fahri Musliu, *Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca*
30. Srđa Popović, *Nedovršeni proces*
31. *Vukovarska tragedija 1991 I i II*
32. *Snaga lične odgovornosti*
33. *Rat u brojkama*
34. *Raskrinkavanje projekta Velika Srbija*
35. Fahri Musliu, *Masakr u Suvoj Reci*
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, *Scenografija rata*
37. Olivera Milosavljević, *Činjenice i tumačenja*

OGLEDI

9. Momčilo Isić, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka*
10. Tomislav Ognjanović, *Čaršija, Utrina ili Srbija*
11. Ljiljana Vuletić (priredila), *Ksenija Atanasijević: Etika feminizma*
12. Olga Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država*
13. Ivan Đurić, *Vlast, opozicija, alternativa*
14. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 1*
15. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 2*